TISHA B'AV 5767

THE JEWISH PEOPLE AND GOD:
ON MAINTAINING THE RELATIONSHIP DESPITE THE DISASTER

Rabbi Jacob J. Schacter

Congregation Keter Torah
Center for the Jewish Future, Yeshiva University

July 24, 2007

דָּבָר אַחֵר ״וַיִּקְרָא ה׳ אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִּי וּלְמִסְפֵּד וְגוֹ״ בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲרִיב אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אָמַר כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי בְּתוֹכוֹ אֵין אֻמּוֹת הָעוֹלָם נוֹגְעִין בּוֹ אֶלָּא אֲכַבֵּשׁ אֶת עֵינַי מִמֶּנּוּ וְאֶשְׁבַּע שֶׁלֹּא אֶזְקֹק לוֹ עַד עֵת קֵץ וְיָבוֹאוּ הָאוֹיְבִים וְיַחֲרִיבוּ אוֹתוֹ מִיָּד נִשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּימִינוֹ וְהֶחֱזִירָה אֲחוֹרָיו הָדָא הוּא דִכְתִיב (שם ב, ג) ״הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ מִפְּנֵי אוֹיֵב״ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִכְנְסוּ אוֹיְבִים לַהֵיכָל וּשְׁרָפוּהוּ וְכֵיוָן שֶׁנִּשְׂרַף אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוּב אֵין לִי מוֹשָׁב בָּאָרֶץ אֲסַלֵּק שְׁכִינָתִי מִמֶּנָּה וְאֶעֱלֶה לִמְכוֹנִי הָרִאשׁוֹן הָדָא הוּא דִכְתִיב (הושע ה, טו) ״אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר יֶאְשְׁמוּ וּבַקְּשׁוּ פָנָי״ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹכֶה וְאוֹמֵר אוֹי לִי מֶה עָשִׂיתִי הִשְׁרֵיתִי שְׁכִינָתִי לְמַטָּה בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל וַעֲכָשָׁיו שֶׁחָטְאוּ חָזַרְתִּי לִמְקוֹמִי הָרִאשׁוֹן חָס וְשָׁלוֹם שֶׁהָיִיתִי שְׂחוֹק לַגּוֹיִם וְלַעַג לַבְּרִיּוֹת בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בָּא מִטַּטְרוֹן וְנָפַל עַל פָּנָיו וְאָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אֲנִי אֶבְכֶּה וְאַתָּה לֹא תִבְכֶּה אָמַר לוֹ אִם אֵין אַתָּה מַנִּיחַ לִי לִבְכּוֹת עַכְשָׁיו אֶכָּנֵס לְמָקוֹם שֶׁאֵין לְךָ רְשׁוּת לִכָּנֵס וְאֶבְכֶּה שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יג, יז) ״וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּהָ בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֵוֶה וְגוֹ״ אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בּוֹאוּ וְנֵלֵךְ אֲנִי וְאַתֶּם וְנִרְאֶה בְּבֵיתִי מֶה עָשׂוּ אוֹיְבִים בּוֹ מִיָּד הָלַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְיִרְמְיָה לְפָנָיו וְכֵיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אָמַר בְּוַדַּאי זֶהוּ בֵּיתִי וְזֶהוּ מְנוּחָתִי שֶׁבָּאוּ אוֹיְבִים וְעָשׂוּ בוֹ כִּרְצוֹנָם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹכֶה וְאוֹמֵר אוֹי לִי עַל בֵּיתִי בָּנַי הֵיכָן אַתֶּם כֹּהֲנַי הֵיכָן אַתֶּם אוֹהֲבַי הֵיכָן אַתֶּם מָה אֶעֱשֶׂה לָכֶם הִתְרֵיתִי בָּכֶם וְלֹא חֲזַרְתֶּם בִּתְשׁוּבָה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִירְמְיָה אֲנִי דּוֹמֶה הַיּוֹם לְאָדָם שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן יְחִידִי וְעָשָׂה לוֹ חֻפָּה וּמֵת בְּתוֹךְ חֻפָּתוֹ וְאֵין לְךָ כְּאֵב לֹא עָלַי וְלֹא עַל בְּנִי לֵךְ וּקְרָא לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וּמֹשֶׁה מִקִּבְרֵיהֶם שֶׁהֵם יוֹדְעִים לִבְכּוֹת אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אֵינִי יוֹדֵעַ הֵיכָן מֹשֶׁה קָבוּר אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֵךְ עֲמֹד עַל שְׂפַת הַיַּרְדֵּן וְהָרֵם קוֹלְךָ וּקְרָא בֶּן עַמְרָם בֶּן עַמְרָם עֲמֹד וּרְאֵה צַעֲנָךְ שֶׁבְּלָעוּם אוֹיְבִים מִיָּד הָלַךְ יִרְמְיָה לְמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה וְאָמַר לַאֲבוֹת הָעוֹלָם עִמְדוּ שֶׁהִגִּיעַ זְמַן שֶׁאַתֶּם מִתְבַּקְּשִׁין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמְרוּ לוֹ לָמָּה אָמַר לָהֶם אֵינִי יוֹדֵעַ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בְּיָמֶיךָ הָיִתָה לְבָנֵינוּ זֹאת הַנִּיחָן יִרְמְיָה וְעָמַד עַל שְׂפַת הַיַّרְדֵּן וְקָרָא בֶּן עַמְרָם בֶּן עַמְרָם עֲמֹד הִגִּיעַ זְמַן שֶׁאַתָּה מְבֻקָּשׁ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ מָה הַיּוֹם מִיּוֹמַיִם שֶׁאֲנִי מְבֻקָּשׁ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ יִרְמְיָה אֵינִי יוֹדֵעַ הַנִּיחוֹ מֹשֶׁה וְהָלַךְ אֵצֶל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁהָיָה מַכִּיר אוֹתָן מִשְּׁעַת מַתַּן תּוֹרָה אָמַר לָהֶם מִשָּׁרְתֵי עֶלְיוֹנִים כֻּלּוֹם אַתֶּם יוֹדְעִים מִפְּנֵי מָה אֲנִי מִתְבַּקֵּשׁ לִפְנֵי הקדוש ברוך הוא אמרו לו בן עמרם אי אתה יודע שבית

הַמִּקְדָּשׁ חָרֵב וְיִשְׂרָאֵל גָּלוּ וְהָיָה צוֹעֵק וּבוֹכֶה עַד שֶׁהִגִּיעַ לַאֲבוֹת הָעוֹלָם מִיָּד אַף הֵם קָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם וְהִנִּיחוּ יְדֵיהֶם עַל רָאשֵׁיהֶם וְהָיוּ צוֹעֲקִים וּבוֹכִין עַד שַׁעֲרֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִיָּד ״וַיִּקְרָא ה׳ אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִּי וּלְמִסְפֵּד וּלְקָרְחָה וְלַחֲגֹר שָׂק״ וְאִלְמְלֵא מִקְרָא שֶׁכָּתוּב אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ וְהָיוּ בוֹכִין וְהוֹלְכִין מִשַּׁעַר זֶה לְשַׁעַר זֶה כְּאָדָם שֶׁמֵּתוֹ מוּטָל לְפָנָיו וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹפֵד וְאוֹמֵר אוֹי לוֹ לַמֶּלֶךְ שֶׁבְּקַטְנוּתוֹ הִצְלִיחַ וּבִזְקֻנוּתוֹ לֹא הִצְלִיחַ.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן בְּשָׁעָה שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּא אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹכֶה וּמְמָרֵט זְקָנוֹ וְתוֹלֵשׁ שַׂעֲרוֹת רֹאשׁוֹ וּמַכֶּה אֶת פָּנָיו וְקוֹרֵעַ אֶת בְּגָדָיו וְאֵפֶר עַל רֹאשׁוֹ וְהָיָה מְהַלֵּךְ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְסוֹפֵד וְצוֹעֵק אָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִפְּנֵי מָה נִשְׁתַּנִּיתִי מִכָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן שֶׁבָּאתִי לִידֵי בּוּשָׁה וּכְלִמָּה זֹאת כֵּיוָן שֶׁרָאוּהוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אַף הֵם קָשְׁרוּ הֶסְפֵּד שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת וְאוֹמְרִין (ישעיה לג, ח) ״נָשַׁמּוּ מְסִלּוֹת שָׁבַת עֹבֵר אֹרַח וגו״ מַאי ״נָשַׁמּוּ מְסִלּוֹת״ אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְסִלּוֹת שֶׁהִתְקַנְתָּ לִירוּשָׁלַיִם שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹבְרֵי דְרָכִים פּוֹסְקִים מֵהֶם הֵיאַךְ הָיוּ לִשְׁמָמָה ״שָׁבַת עֹבֵר אֹרַח״ אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דְּרָכִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹבְרִים וְשָׁבִים בָּהֶם בַּחַגִּים הֵיאַךְ שָׁבְתוּ ״הֵפֵר בְּרִית״ אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הוּפַר בְּרִית שֶׁל אַבְרָהָם אֲבִיהֶם שֶׁעַל יָדוֹ מִתְיַשֵּׁב הָעוֹלָם וְעַל יָדוֹ הִכִּירוּךָ בָּעוֹלָם שֶׁאַתָּה אֵל עֶלְיוֹן קוֹנֶה שָׁמַיִם וָאָרֶץ ״מָאַס עָרִים״ אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָאַסְתָּ יְרוּשָׁלַיִם וְצִיּוֹן לְאַחַר שֶׁבָּחַרְתָּ בָּהֶם הָדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה יד, יט) ״הֲמָאֹס מָאַסְתָּ אֶת יְהוּדָה (ו)אִם בְּצִיּוֹן גָּעֲלָה נַפְשֶׁךָ וגו״ (ישעיה לג, ח) ״לֹא חָשַׁב אֱנוֹשׁ״ אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲפִלּוּ כְּדוֹר אֱנוֹשׁ שֶׁהָיוּ רֹאשׁ לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לֹא חָשַׁבְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִזְקַק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אָמַר לָהֶם מַה לָּכֶם קוֹשְׁרִין מִסְפֵּד בָּעִנְיָן הַזֶּה שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת אָמְרוּ לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם מִפְּנֵי אַבְרָהָם אוֹהֲבְךָ שֶׁבָּא לְבֵיתְךָ וְסָפַד וּבָכָה מִפְּנֵי מָה לֹא הִשְׁגַּחְתָּ עָלָיו אָמַר לָהֶם מִיּוֹם שֶׁנִּפְטַר אוֹהֲבִי מִלְּפָנַי לְבֵית עוֹלָמוֹ לֹא בָּא לְבֵיתִי וְעַכְשָׁיו (ירמיה יא, טו) ״מַה לִּידִידִי בְּבֵיתִי״ אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם מִפְּנֵי מָה הִגְלִיתָ אֶת בָּנַי וּמְסַרְתָּן בְּיָדֵי הָאֻמּוֹת וַהֲרַגּוּם בְּכָל מִיתוֹת מְשֻׁנּוֹת וְהֶחֱרַבְתָּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מָקוֹם שֶׁהֶעֱלִיתִי אֶת יִצְחָק בְּנִי עוֹלָה לְפָנֶיךָ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם בָּנֶיךָ חָטְאוּ וְעָבְרוּ עַל כָּל הַתּוֹרָה וְעַל עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת שֶׁבָּהּ הָדָא הוּא דִכְתִיב (דניאל ט, יא) ״וְכָל יִשְׂרָאֵל עָבְרוּ אֶת תּוֹרָתֶךָ״ אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם מִי מֵעִיד בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁעָבְרוּ אֶת תּוֹרָתֶךָ אָמַר לוֹ תָּבֹא תּוֹרָה וְתָעִיד בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל מִיָּד בָּאָה תּוֹרָה לְהָעִיד בָּהֶן אָמַר לָהּ אַבְרָהָם בִּתִּי אֶת בָּאָה לְהָעִיד בָּהֶן

בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁעָבְרוּ עַל מִצְוֹתַיִךְ וְאֵין לָךְ בֹּשֶׁת פָּנִים מִפָּנַי זִכְרִי יוֹם שֶׁהֶחֱזִירֵךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן וְלֹא רָצוּ לְקַבְּלֵךְ עַד שֶׁבָּאוּ בָּנַי לְהַר סִינַי וְקִבְּלוּ אוֹתָךְ וְכִבְּדוּךְ וְעַכְשָׁיו אַתְּ בָּאָה לְהָעִיד בָּהֶם בְּיוֹם צָרָתָם כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעָה תּוֹרָה כָּךְ עָמְדָה לְצַד אֶחָד וְלֹא הֵעִידָה בָּהֶן אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם יָבֹאוּ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת וְיָעִידוּ בָּהֶן בְּיִשְׂרָאֵל מִיָּד בָּאוּ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת בָּאָה אָל״ף לְהָעִיד בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁעָבְרוּ עַל הַתּוֹרָה אָמַר לָהּ אַבְרָהָם אָל״ף אַתְּ רֹאשׁ לְכָל הָאוֹתִיּוֹת וּבָאת לְהָעִיד בְּיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם צָרָתָם זִכְרִי יוֹם שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַר סִינַי וּפָתַח בָּךְ (שמות כ. ב) ׳אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ׳ וְלֹא קִבְּלוּךְ אֻמָּה וְלָשׁוֹן אֶלָּא בָּנַי וְאַתְּ בָּאת לְהָעִיד בְּבָנַי מִיָּד עָמְדָה אָל״ף לְצַד אֶחָד וְלֹא הֵעִידָה בָּהֶן בָּאתָה בֵּי״ת לְהָעִיד בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהּ אַבְרָהָם בִּתִּי אַתְּ בָּאת לְהָעִיד עַל בָּנַי שֶׁהֵם זְרִיזִין בַּחֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרָה שֶׁאַתְּ בְּרֹאשׁ הַתּוֹרָה הָדָא הוּא דִכְתִיב (בראשית א. א) ׳בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים׳ מִיָּד עָמְדָה בֵּי״ת לְצַד אֶחָד וְלֹא הֵעִידָה כְּלוּם בָּאתָה גִּימֶ״ל לְהָעִיד בְּיִשְׂרָאֵל אָמַר לָהּ אַבְרָהָם גִּימֶ״ל אַתְּ בָּאת לְהָעִיד בְּבָנַי שֶׁעָבְרוּ עַל הַתּוֹרָה כְּלוּם יֵשׁ אֻמָּה שֶׁמְּקַיֶּמֶת מִצְוַת צִיצִית שֶׁאַתְּ נְתוּנָה בְּרֹאשׁ אֶלָּא בָּנַי הָדָא הוּא דִכְתִיב (דברים כב. יב) ׳ גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ׳ מִיָּד עָמְדָה גִּימֶ״ל לְצַד אֶחָד וְלֹא הֵעִידָה כְּלוּם וְכֵיוָן שֶׁרָאוּ כָּל הָאוֹתִיּוֹת שֶׁהִשְׁתִּיקָן אַבְרָהָם נִתְבַּיְּשׁוּ וְעָמְדוּ בְּעַצְמָן וְלֹא הֵעִידוּ בְּיִשְׂרָאֵל מִיָּד פָּתַח אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם לְמֵאָה שָׁנָה נָתַתָּ לִי בֵּן וּכְשֶׁעָמַד עַל דַּעְתּוֹ וְהָיָה בָּחוּר בֶּן שְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנִים אָמַרְתָּ לִי הַעֲלֵהוּ עוֹלָה לְפָנַי וְנַעֲשֵׂיתִי עָלָיו כְּאַכְזָרִי וְלֹא רִחַמְתִּי עָלָיו אֶלָּא אֲנִי בְּעַצְמִי כָּפַתְתִּי אוֹתוֹ וְלֹא תִּזְכֹּר לִי זֹאת וְלֹא תְּרַחֵם עַל בָּנַי.

פָּתַח יִצְחָק וְאָמַר רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם כְּשֶׁאָמַר לִי אַבָּא (בראשית כב. ח) ׳אֱלֹהִים יִרְאֶה לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי׳ לֹא עִכַּבְתִּי עַל דְּבָרֶיךָ וְנֶעֱקַדְתִּי בִּרְצוֹן לִבִּי עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וּפָשַׁטְתִּי אֶת צַוָּארִי תַּחַת הַסַּכִּין וְלֹא תִּזְכֹּר לִי זֹאת וְלֹא תְּרַחֵם עַל בָּנַי.

פָּתַח יַעֲקֹב וְאָמַר רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם לֹא עֶשְׂרִים שָׁנָה עָמַדְתִּי בְּבֵית לָבָן וּכְשֶׁיָּצָאתִי מִבֵּיתוֹ פָּגַע בִּי עֵשָׂו הָרָשָׁע וּבִקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת בָּנַי וּמָסַרְתִּי עַצְמִי לְמִיתָה עֲלֵיהֶם וְעַכְשָׁיו נִמְסְרוּ בְּיַד אוֹיְבֵיהֶם כַּצֹּאן לְטִבְחָה לְאַחַר שֶׁגִּדַּלְתִּים כְּאֶפְרוֹחִים שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים וְסָבַלְתִּי עֲלֵיהֶם צַעַר גִּדּוּל בָּנִים כִּי רֹב יָמַי הָיִיתִי בְּצַעַר גָּדוֹל בַּעֲבוּרָם וְעַתָּה לֹא תִּזְכֹּר לִי זֹאת לְרַחֵם עַל בָּנַי.

פָּתַח מֹשֶׁה וְאָמַר רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם לֹא רוֹעֶה נֶאֱמָן הָיִיתִי עַל יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וְרַצְתִּי לִפְנֵיהֶם כַּסּוּס בַּמִּדְבָּר וּכְשֶׁהִגִּיעַ זְמַן שֶׁיִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ גָּזַרְתָּ עָלַי בַּמִּדְבָּר יִפְּלוּ עַצְמוֹתַי וְעַכְשָׁיו שֶׁגָּלוּ שָׁלַחְתָּ לִי לִסְפֹּד וְלִבְכּוֹת עֲלֵיהֶם זֶהוּ הַמָּשָׁל שֶׁאוֹמְרִים בְּנֵי אָדָם מִטּוּב אֲדוֹנִי לֹא מוֹר לִי וּמִרְעָתוֹ רַע לִי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר מֹשֶׁה לִירְמְיָה לָךְ

לְפָנַי שֶׁאֵלֵךְ וַאֲבִיאֵם וְאֶרְאֶה מִי מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶם אָמַר לוֹ יִרְמְיָה אִי אֶפְשָׁר לֵילֵךְ בַּדֶּרֶךְ מִפְּנֵי הַהֲרוּגִים אָמַר לוֹ אַף עַל פִּי כֵן מִיָּד הָלַךְ מֹשֶׁה וְיִרְמְיָה לְפָנָיו עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְנַהֲרוֹת בָּבֶל רָאוּהוּ לְמֹשֶׁה וְאָמְרוּ זֶה לָזֶה בָּא בֶּן עַמְרָם מִקִּבְרוֹ לִפְדּוֹתֵנוּ מִיַּד צָרֵינוּ יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי מִיָּד אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה בָּנַי לְהַחֲזִיר אֶתְכֶם אִי אֶפְשָׁר שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה גְּזֵרָה אֶלָּא הַמָּקוֹם יַחֲזִיר אֶתְכֶם בִּמְהֵרָה וְהִנִּיחַ אוֹתָם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הֵרִימוּ קוֹלָם בִּבְכִיָּה גְּדוֹלָה עַד שֶׁעָלְתָה בְּכִיָּתָם לַמָּרוֹם הָדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קלז. א) ׳עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ׳ כֵּיוָן שֶׁבָּא מֹשֶׁה אֵצֶל אֲבוֹת הָעוֹלָם אָמְרוּ לוֹ מֶה עָשׂוּ הָאוֹיְבִים בְּבָנֵינוּ אָמַר לָהֶם מֵהֶם הָרְגוּ וּמֵהֶם כָּפְתוּ יְדֵיהֶם לַאֲחוֹרֵיהֶם וּמֵהֶם אֲסוּרִים בְּכַבְלֵי בַּרְזֶל וּמֵהֶם נִפְשָׁטִים עֲרֻמִּים וּמֵהֶם מֵתוּ בַּדֶּרֶךְ וְנִבְלָתָם לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וּמֵהֶם מֻשְׁלָכִים לַחַמָּה רְעֵבִים וּצְמֵאִים מִיָּד פָּתְחוּ כֻּלָּם וּבָכוּ וְקוֹנְנוּ בְּקִינוֹת וָוי עַל דִּמְטָא לִבְנַן הֵיכֵי הַוֵּייתוּן כְּיַתְמֵי בְּלָא אַבָּא הֵיכֵי דְּמַכִיתוּן בְּטֵיהֲרָא וּבְקַיְיטָא בְּלָא לְבוּשָׁא וּבְלָא כְּסוּ הֵיכֵי סְגֵיתוּן בְּטוּרֵי וּבַחֲצָצֵי חֲלִיצֵי מְסָאנֵי וּבְלָא סַנְדְּלָא הֵיכֵי טְעַנֵּיתוּן מוֹבְלֵי טְעוֹנֵי דְּחָלָא הֵיכֵי הֲווֹ יְדֵיכוֹן כְּפִיתִין לַאֲחוֹרֵיכוֹן הֵיכֵי לָא בְּלַעְתּוּן רוּקָא בְּפוּמֵיכוֹן פְּתַח מֹשֶׁה וַאֲמַר לִיטָא שִׁימְשָׁא אַמַּאי לָא חֲשַׁכְתְּ בְּשָׁעָה דְּעָאל שָׂנְאָה לְבֵית מַקְדְּשָׁא אַהְדַּר לֵיהּ שִׁמְשָׁא בְּחַיָּיךְ מֹשֶׁה רָעֲיָא מְהֵימְנָא הֵיכֵי אֶהֱוֵי חָשׁוֹכָא דְּלָא שָׁבְקִין לִי וְלָא רְפוּ לִי דְּנָקְטִין לִי בְּשִׁיתִּין שׁוֹטֵי דְּנוּרָא וְאָמְרִין לִי פּוֹק וּנְהַר נְהוֹרָיךְ תּוּב פְּתַח מֹשֶׁה וַאֲמַר וָוי עַל זִיוָךְ מַקְדְּשָׁא הֵיכֵי חֲשַׁךְ וָוי כִּי מְטָא זִמְנֵיהּ דְּיִחְרַב וְהֵיכְלָא מִכְלֵי וְדַרְדְּקֵי דְּבֵי רָב מִתְקַטְּלִין וַאֲבוּהוֹן אָזְלִין בַּשִּׁבְיָה וְגָלוּתָא וּבְחַרְבָּא תּוּב פְּתַח מֹשֶׁה וַאֲמַר שַׁבָּאֵי אִי בְּחַיֵּיכוֹן אַתּוּן קָטוֹלֵי לָא תִּקְטְלוּן קָטוֹלָא אַכְזְרָאָה וְלָא תְּשַׁוּוֹן כַּלָּאָה גְּמִירָא וְלָא תִּקְטְלוּן בְּרָא בְּאַנְפּוֹהִי דְּאַבָּא וּבְרַתָּא בְּאַנְפַּהּ דְּאִמָּא דִּמְטָא זִימְנָא דְּמָרֵי שְׁמַיָּא חוּשְׁבָּנָא חֲשִׁיב מִנְּכוֹן וְכַשְׂדָּאֵי רַשִׁיעַיָּא לָא עָבְדִין הָכֵי אֶלָּא מוֹתְבִין לֵיהּ לִבְרָא בְּכַנְפֵיהּ דְּאִמֵּיהּ וְאָמְרִין לֵיהּ לַאֲבוּהָ קוּם נַכְסֵיהּ בָּכְיָא אִמֵּיהּ וְנָתְרִין דִּמְעָתָא עֲלוֹהִי וַאֲבוּהִי תְּלָה לֵיהּ רֵישֵׁיהּ וְעוֹד אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם כָּתַבְתָּ בְּתוֹרָתֶךָ (ויקרא כב. כח) ׳וְשׁוֹר אוֹ שֶׂה אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד׳ וַהֲלֹא כְּבָר הָרְגוּ בָּנִים וְאִמּוֹתֵיהֶם כַּמָּה וְכַמָּה וְאַתָּה שׁוֹתֵק.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה קָפְצָה רָחֵל אִמֵּנוּ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמְרָה רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם גָּלוּי לְפָנֶיךָ שֶׁיַּעֲקֹב עַבְדְּךָ אֲהָבַנִי אַהֲבָה יְתֵרָה וְעָבַד בִּשְׁבִילִי לְאַבָּא שֶׁבַע שָׁנִים וּכְשֶׁהִשְׁלִימוּ אוֹתָן שֶׁבַע שָׁנִים וְהִגִּיעַ זְמַן נִשּׂוּאַי לְבַעְלִי יָעַץ אָבִי לְהַחֲלִיפֵנִי לְבַעְלִי בִּשְׁבִיל אֲחוֹתִי וְהֻקְשָׁה עָלַי הַדָּבָר עַד מְאֹד כִּי נוֹדְעָה לִי הָעֵצָה וְהוֹדַעְתִּי לְבַעְלִי וּמָסַרְתִּי לוֹ סִימָן שֶׁיַּכִּיר בֵּינִי וּבֵין אֲחוֹתִי כְּדֵי שֶׁלֹּא יוּכַל אָבִי לְהַחֲלִיפֵנִי וּלְאַחַר כֵּן נִחַמְתִּי בְּעַצְמִי וְסָבַלְתִּי אֶת תַּאֲוָתִי וְרִחַמְתִּי עַל אֲחוֹתִי שֶׁלֹּא תֵּצֵא לְחֶרְפָּה וְלָעֶרֶב חִלְּפוּ אֲחוֹתִי לְבַעְלִי בִּשְׁבִילִי וּמָסַרְתִּי לַאֲחוֹתִי כָּל הַסִּימָנִין

שֶׁמָּסַרְתִּי לְבַעְלִי כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶא סָבוּר שֶׁהִיא רָחֵל וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁנִּכְנַסְתִּי תַּחַת הַמִּטָּה שֶׁהָיָה שׁוֹכֵב עִם אֲחוֹתִי וְהָיָה מְדַבֵּר עִמָּהּ וְהִיא שׁוֹתֶקֶת וַאֲנִי מְשִׁיבַתּוּ עַל כָּל דָּבָר כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכִּיר לְקוֹל אֲחוֹתִי וְגָמַלְתִּי חֶסֶד עִמָּהּ וְלֹא קִנַּאתִי בָּהּ וְלֹא הוֹצֵאתִיהָ לְחֶרְפָּה וּמָה אֲנִי שֶׁאֲנִי בָּשָׂר וָדָם עָפָר וָאֵפֶר לֹא קִנַּאתִי לַצָּרָה שֶׁלִּי וְלֹא הוֹצֵאתִיהָ לְבוּשָׁה וּלְחֶרְפָּה וְאַתָּה מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם רַחֲמָן מִפְּנֵי מָה קִנַּאתָ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ וְהִגְלִיתָ בָּנַי וְנֶהֱרְגוּ בַּחֶרֶב וְעָשׂוּ אוֹיְבִים בָּם כִּרְצוֹנָם מִיָּד נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר בִּשְׁבִילְךָ רָחֵל אֲנִי מַחֲזִיר אֶת יִשְׂרָאֵל לִמְקוֹמָן הָדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה לא. יד) 'כֹּה אָמַר ה' קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַּמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ' וּכְתִיב (שם. טו) 'כֹּה אָמַר ה' מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ מִדִּמְעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ וגו'' וּכְתִיב (שם. טז) 'וְיֵשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֵךְ נְאֻם ה' וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם'.

ישראל שנאמר °נפשי יצאה בדברו ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן דיבור שני היאך קיבלו הוריד *טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם שנאמר °גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה ואמר ר' יהושע בן לוי כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה חזרו ישראל לאחוריהן י"ב מיל והיו מלאכי השרת מדדין אותן שנאמר *°מלאכי צבאות ידודון ידודון אל תיקרי ידודון אלא ידדון: וארי"ל בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה בינינו אמר להן לקבל תורה בא אמרו לפניו חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות *קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם °מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים אמר לו הקב"ה למשה החזיר להן תשובה אמר לפניו רבש"ע מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם אמר לו ארוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה שנאמר °*מאחז פני כסא פרשז עליו עננו ואמר ר' *נרום מלמד שפירש שדי מזון שבינתו וענגו עליו אמר לפניו רבונו של עולם תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה °אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים אמר להן למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה למה תהא לכם שוב מה כתיב בה לא יהיה לך אלהים אחרים בין עמים אתם שרויין שעובדין

[נקרא כתיב סלקי ונמרס כפענח רוח פ' יתרו]

[כסא לאלה תנחים]

שמות כ

בתחלת הילוכו: ידודון. משמע הם עצמם יהדון: ידדון. מדדין אחריהם: [תגיגה יב:]

תהלים תפקע"ד דורות. (ז) כתלמיד שנה שקדמה תורה לעולם היו עתידין דורות הללו להכרלות שנאמר (תהלים קה) דבר צוה לאלף דור *ורלאה הקב"ה שאין העולם מתקיים בלא תורה כל כך והעמיקן ולא כרלן ונתנה לכ"ו דורות. הרי שחכרו [תגיגה יד. זבחים קטז.]

מתקע"ד מאלף: מה אדיר שמך. אדיר הוא הלכה בארץ ואין ראוי לך ליתן הודך שם כי אם על השמים: פירש שדי מזון. טטריקון של פרשז: קגלה [סוכה ה.]

לשון כ"ו

ר' נרום מלמד שפירש שדי מזון שבינתו וענגו עליו אמר לפניו רבונו של עולם תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה °אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים אמר להן למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה למה תהא לכם שוב מה כתיב בה לא יהיה לך אלהים אחרים בין עמים אתם שרויין שעובדין

אמר רבי עקיבא פרק תשיעי שבת פט

גליון הש"ס

קנאה יש ביניכם. שאתם כתוים על ידה לידי רציחה: **מסר לו.** למדו: **כאדם כשכר.** שחרפוך וקללוך אדם עולה מאדמה לשון שפלות: **מסר לו פודו.** להקטיר מחתות קטורת כשעת מנפה ולעמוד בין המתים וכן החיים: **ולי נאמר דאמר ליה.** מלאך המות: **מנא ידע.** הלא כתורה לא נכתב: **כדאי אמס.** תורה אור

בחמיה: **קושר כפרים.** כגון הך דאמרי' בפרק הבונה (דף קד.) תגא דקף לגבי רי"ש וכן שעטנ"ז ג"ן שנר"כין כל אות ג' זוגים כדאמרינן (בנכמות דף כמ:) רלא הזי"ן נמתח לימין ונשמאל בגנו מעט וכן רלא הנ"ן השמאלי וכן כל רלאי שכנע לאותיות הללו בכל מקום שהן: **אין שלום.** אין דרך ליתן שלום: **כעירך.** [תהלים] במקומך: **נעזרני.** לומר תלנא מ מלאכתך: **מיד.** בעליה אחרת אמר ט יגדל נא כח ה': **בא השמן.** הוא יגר הרע המתגעת את האדם הוא העולה ומסמין [והאומר] דהוא מדת הדין אין הגון בעיני: **כשעלה משה.** להר אמר להם לסוף מ' יום אני [מנחות] בא כתוב שם שעות הם שטורים שאותו יום שעלה בו מן המנין הוה והוא אמר להם מ' יום שלימים יום ולילו עמו ויום עלייתו אין לילו עמו שהרי בז' בסיון עלה נמצא יום מ' עבודת גלולים שוב מה כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות שוב מה כתיב בה לא תשא משא ומתן יש ביניכם שוב מה כתיב בה כבד את אביך ואת אמך אב ואם יש לכם שוב מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף לא תגנוב °קנאה יש ביניכם יצר הרע יש ביניכם °מיד הודו לו להקב"ה שנאמר °ה' אדוננו מה אדיר שמך וגו' ואילו תנה הודך על השמים לא כתיב מיד בל אחד ואחד נעשה °כלו אוהב ומסר לו דבר שנאמר °עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם בשבר שקראוך אדם לקחת מתנות אף °מלאך המות מסר לו דבר שנאמר °ויתן את הקטורת ויכפר על העם ואומר ויעמוד בין המתים ובין החיים וגו' אי לאו דאמר ליה מ' הוה ידע: א"ר יהושע בן לוי בשעה שירד משה מלפני הקב"ה בא שטן ואמר

[תהלים]

תורה היכן היא. ואלא וכי שטן לא היה יודע מתן תורה נ"ל דלמורינן במדרש לפניו ילך דבר שטרדו הקב"ה למלאך המות בשעת מתן תורה שלא יקטרג אומר לאומה שעתידה לחטוא לסוף מ' יוס כעגל אחה עתן להם התורה והוא שטן והוא מלאך המות כדאמרי' בפ"ק דב"ב (דף מז.) ואמרי' נמי בסנהדרין (דף כו:) תוס' שניתנה בחשאי מפני השטן:

לסוף מ' יוס אני בא. פירש בקונטרס דאותו יוס שעלה בו אינו מן המנין והוא היה אומר להם מ' יוס שלימים יוס ולילו עמו ויוס עלייתו אין לילו עמו שהרי ז' בסיון עלה נמצא יוס מ' היה בי"ז בתמוז ואין נראה לר"י בן רבינו מאיר דבהדיא משמע בפ"ק דיומא (דף ד:) דיוס עלייה מן המנין דקאמר התם בשלמא לר"ש משכחת להו דבי"ז בתמוז נשתברו הלוחות כ"ד בסיון ושיחסר דתמוז מנו להו מ' יומין ובשיכסר בתמוז נתן אלמא חשיב יוס עלייה ואיכא מ' יוס ומ' לילה כשתחשוב לילה שאחר היוס ועוד אם לא תחשוב יוס עלייה לא ישלמו מ' ימים אחרונים עד אחר יוס הכפורים ושלמו ביוה"כ שאז מל הקב"ה למשה סלחתי כדברך גם

גמ' קנאה יש ביניכם. עי' נדרים בתוס' בתחלת ח כ"ו ובגליון הש"ס שם: שם מיר הודו לי להקב"ה. עי' תורת חיים סנהדרין דף עא ד"ה ולמה נכתבו: שם בלום יש עבר שוטן שלום. עי' מהרש"א בחי' לפיד הבהבות. וקבייתו ומיהוא נחים. ביק עא ע"ב ד"ה כרי:

מסורת הש"ס

סיום סגא · הסמיע אבלה דבכמה חובתין קדיין לסמיע ימא : ולפסס ופסס · סיפא אחלה לכם הוא ופסחם עסין עיתין ודיני עיני כמו (חגיגה נ"ח ע"ב) פוקי יסנו וכמי (מיגה נ"ח) ולא ידע כפס מלה : לא מלגנוסו סיפא שגיא כח כפס פדין · אם יסגיא כמי יחמיני מיגס כלייה : ר' אמא בר חגינא אמר תירה אור פרוייסו בישראל · וס"ק לע"ס שבבל מימה לגי חימה אין לי אבר נשבעתי מקליף עליך · מ' יפנני · כיפא דהאי קרא אוא : שמיר ושים · לשון אגן גזירה וחידבן והוגמתו (מיגה ג) הסלת והשבר : ויהיו דרכי אלכסנדרי · אדלעיל קא אמר הקב"ה בא בטוגיא עם בריותיו : בניגני שלפן · בכסף זכרון מעביהם : ופס לאו אמרידס · וכיון אמקוד עליהם ולא בחמלה כי אם בדקדוק בדאמרינן לעיל מקדיר עליהם חמה מגדתקה אולי יבעטו : ויהיו נמי דאמר רבא · שהקב"ה דן עיבדי כוכבים בדקדוק : פוס פוס פוס אמיפנס · עיוור עיוהה ולעוה אמיפנה וכן תרגם יונתן חוביהון חכו בחיביהון אהפרע מינהון : כפיד · ליקוי ביקדוד"ל בלעו"ז שמקרין מעט מעט וכן נפרע מהן מעט מעט בהסתר פניס כוחיה לאכיל לפדוהם חטוטיהון כדי שיחכו לעוה"ב : לפס שוס · לעיטוס עתן להם פדיון כמו (שמות יח) חוטפ ופרק וכמו (נ"ל דף פ.) ישוע הכן פדיון : ויהיו דמ"ר אבא · אמדם ליסראל בממונם והייט כפיד של הרגולין פירעון מעט מעט ומגבדין בנקדקה : ידעתי · להבמי כמו (תהלים ח) יודע ה' דרך לדיקים וכמו (בראשית נ) ואתדע כסם : אמן דאיס ליס · מעלמו על אחכו והגם זוטפיס (בראשית מ) מתרגמינן נסיסין לשון אחר סוסיל סוס שטסקן לע את אחכו מעלין עליו כדי שימות : נפרע סמנו מעט מעט · כן ישראל נפרע מהן הקב"ה אם כל שיעיתיהן בעיה"ז כדי שיחכו ליס הדין ועובדי כוכבים חיו נפרע מהן כלל כדי לפרדן מן העוה"ב ופקידה תמעט מעט מעט כאדם שפיקד את חביריו לפרקים : מקדקדי אמלו · גבי (אבבעה) מסחיריס שבאו להשחית את ירושלים כתיב ביקדקלו : זועם בכל יום · ולפילי הכי קיימין וכתיב מי יעמוד : ביחיד · מי יעמוד : בגבור · אם על גב דבכל יום זועם מתקיימין :

בה דכתיב °[כי] הנה הים בא ביער כתנור והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזוב להם שורש וענף לא שורש בעולם הזה ולא ענף לעולם הבא צדיקים מתרפאין בה דכתיב °ורחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה וגו' ולא עוד אלא שמתעדנין בה שנאמר °ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק דבר אחר מה דגים שבים כל הגדול מהבירו בולע את חבירו אף בני אדם אלמלא מוראה של מלכות כל הגדול מהבירו בולע את הבירו והיינו דתנן *רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו רב חננא בר פפא רמי כתיב °שדי לא מצאנוהו שגיא כח וכתיב °גדול אדוננו ורב כח וכתיב °ימנך ה' נאדרי בכח לא קשיא כאן בשעת הדין כאן בשעת מלחמה רבי חמא בר' חנינא רמי כתיב °חימה אין לי וכתיב °נוקם ה' ובעל חימה לא קשיא *כאן בישראל כאן בעובדי כוכבים רב חננא בר פפא אמר חימה אין לי יתנני שלא נשבעתי אהיה שמיר ושית וגו' והיינו דאמר רבי אלכסנדרי מאי דכתיב °והיה ביום ההוא אבקש להשמיד את כל הגוים אבקש מבי אמר הקב"ה אבקש בנגני שלהם אם יש להם זכות אפדם יאם לאו אשמידם והיינו דאמר רבא מאי דכתיב °אך לא בעי ישלה יד אם בפידו להן שיע אמר להן הקב"ה ליש"ל כשאני דן את ישראל אין אני דן אותם כעובדי כוכבים דכתיב °עוה עוה אשימנה וגו' *אלא אני נפרע מהן כפיד של תרנגולת דבר אחר אפילו אין ישראל עושין מצה לפני כי אם מעט כפיד של תרנגולין שמנקרין באשפה אני מצרפן לחשבון גדול [שנאמר אם בפידי] להן שיע [דבר אחר] בשכר שמשוחעין לפני אני מושיע אותם והיינו דאמר ר' אבא מאי דכתיב °ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים אני אמרתי אפדם בממונם בעוה"ז כדי שיזכו לעולם הבא והמה דברו עלי כזבים והיינו דאמר רב פפי משמיה דרבא מאי דכתיב °ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע אמר הקב"ה אני אמרתי איסרים ביסורין בעולם הזה כדי שיחזקו זרועותם לעה"ב ואלי יחשבו רע משתבח להו ר' אבהו לבני ברב ספרא דאדם גדיל הוא שבקו ליה מיכסא התליסר שנין זוכא הד אשבחוהו אמרו ליה כתיב °רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם כאן דאית ליה *סיסיא ברחמיה בסיק ליה אישתיק ולא אמר להו ולא כדי רמו ליה סדרא בציאריה וקא מצערו ליה אתא רבי אבהו אשבחוהו אמר להו אמאי מצערתו ליה אמרו ליה ולאי אמרת לן דאדם גדול הוא [ולא ידע למימר לן פירושא דהאי פסיקא] אמר להו אימר דאמרי לכי בתנאי בקראי מי אמרי לכו אמרו ליה מ"ש אתון דידעיתון אמר להי אנן דשביתינן גבוכין רמינן אנפשין ומעיינן אינהו לא מעייני אמרו ליה לימא לן

את אמר להו אמשול לכם משל למה"ד לאדם שנישה משני בנ"א אחד אוהבו ואחד שונאו איהבו נפרע ממנו מעט מעט שונאו נפרע ממנו בבת אחת א"ר אבא בר כהנא מאי דכתיב °הלילה לך מעשית בדבר הזה להמית צדיק עם רשע אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע *הלילה היא מעשית כדבר הזה להמית צדיק עם רשע ולא והכתיב °והכרתי ממך צדיק ורשע בצדיק שאינו גמיר אבל בצדיק גמור לא והכתיב °וממקדשי תחלו *ותני רב יוסף אל תקרי ממקדשי אלא ממקדשי אלו בני אדם שקיימו את התורה מאל"ף ועד תי"ו התם נמי כיון שהיה בידם למחות ולא מיחו הוו להו כצדיקים שאינן גמירים רב פפא רמי כתיב °אל זועם בכל יום וכתיב °לפני זעמו מי יעמוד לא קשיא כאן ביחיד כאן בצבור *ת"ר אל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע וכמה רגע א"אחת מרמש רבוא ושלשת אלפים ושמונה מאות וארבעים ושמונה בשעה זו היא רגע ואין כל בריה יכולה לכוין אותה רגע הוץ מבלעם הרשע דכתיב ביה ויודע

[ויקרא יט ט"ו]

[ע"ז מ"ט: שבת נג. ר"ש לקמ"ל]

[ע"ז הוספות שבת נג. ד"ה ואמ"ע]

שגיא סו

רבינו חננאל

ישעים ניעין בה שנאמר כי הנה הים בא ביעי כתנור והיו כל זדים ועי' לא טייש בעולם הזה אלא ענף לעולם הבא יצדיקים מתרפאין כה. וכתיב ורחה לכם יראי שמי שמש צדקה. ומתא בכנפיה ועי' אלא עוד אלא שמתענגין בה שנאמר ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק: דבר אחר מה דגים שבים הגדול מבלע את הבני אף בני אדם הגדול בולע את הקטן והיינו דתנן ר' חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו [ועיי] חיים בלעו: הא דכתיב שדי לא מצאנוהו שגיא כח בעת הדין ביום ה' נאדרי בכח בשעת מלחמה. הא דכתיב חמה אין לי בישראל יתא דכתיב אל קנא ונוקם ה' ונקם ה' יכעל חמה בעובדי כוכבים דכתיב אבקש להשמיד את כל הגוים אבקש בגנגי שלהם מי בעונקם שם פרשין מי מעשיהם אם יש להם מי זכות אנרים יאם לאו אשמידם: ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע אני אמרתי איסרים בעוה"ז כדי שיתחזקו זרועותיהן לעתיד לבא ואלי יחשבו רע כל יום מתרעמין עלי ביסורין: כי הנה הלילה לך בעשית [ואת] כדבר הזה להמית צדיק עם רשע בצדיק נמי יהכתיב מכך צדיק ישע בצדיק שאינו נסורי יהרבתיב יסמקדשי תחלו ותני רב יוסף מסקדשי אלו בני אדם שקיימו

רגע ואין כל בריה יכולה לכוין

תשובה עולה אפ"ה כמי שהיה לוא למחות ולא מיחו הוו לוא כצדיקים שאינם נסורים: ת"ר ואל יעזם בכל יום וכמה ועמי רגע ירגע הוא דלקמן: ריבוא ושמונה אלפים והתם"ה בשעה ויהו רגע ואין כל בריה יכולה לכוין

הגהות מהר"ב רנשבורג א) אותה מהפש ריבוא ושלשת אלפים ושמונה · ג"ב בגרסה דף ו ע"ל אלא ומאות אלפים ומאות ומאות ומ"ה בשעה:

4 Ezra VI:55-59

...Thou hast said that for our sakes Thou hast created the world in the beginning. But as for the other nations, which are descended from Adam, Thou hast said that they are nothing, and that they are like unto spittle; and Thou hast likened the abundance of them to a drop of a bucket. And now, O Lord, behold these nations which are reputed as nothing lord it over us and consume us. But we, Thy people whom Thou hast called Thy first-born, Thy only-begotten, Thy beloved [most dear], are given up into their hands. If the world has indeed been created for our sakes, why do we not enter into possession of our world? How long shall this endure?'

איפסיקא ליה כרעא דה"י דהעם בניקבא אתא לקמיה דר' אבא א"ל אם [ז] "משתייר בו כשיעור אות קטנה כשר ואם לאו פסול: ראמי בר תמרי דהוא: חמיה דרמי בר דיקולי איפסיקא ליה כרעא דו"ו דוחרג בניקבא אתא לקמיה דרבי זירא א"ל זיל אייתי ינוקא דלא חכים ולא טפש אי קרי ליה ווחרג כשר אי לא *יחרג הוא ופסול אמר רב יהודה אמר רב בשעה *שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שושב וקושר כתרים לאותיות אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך אמר לו אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קץ וקץ תילין תילין של הלכות אמר לפניו רבש"ע הראהו לי אמר לו חזור לאחורך הלך וישב בסוף ג) שמונה שורות ולא היה יודע מה הן אומרים תשש כחו כיון שהגיע לדבר ז) אחד אמרו לותלמידיו רבי מנין לך אמר להן הלכה למשה מסיני נתיישבה דעתו חזר ז) ובא לפני הקב"ה אמר לפניו רבוני של עולם יש לך אדם כזה ואתה ניתן תורה ע"י אמר לו שתוק כך עלה במחשבה לפני אמר לפניו רבוני של עולם הראיתני תורתי הראני שכרו אמר לי חזור [לאחוריך] חזר לאחוריו ראה ששוקלין בשרי בסלין אמר לפניי רבש"ע זו תורה וזו שכרה א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני אמר רבא שבעה אותיות צריכות ג' שלשה זוגין אלו הן שעטנז ז גי"ן אמר רב אשי הוונא להי לספרי דייקני מ דבי רב דרמשי להי לגניה דחי"ת ותלי ליה לכרעיה דה"י חמרי להו לגניה דחי"ת בלומר חי הוא ברומי של עולם ותלו ליה לכרעיה דה"י בדבעא מינה רבי יהודה נשיאה מר' אמי מאי דכתיב °בטרי ביי"

איפסיקא ליה כרעא דכ"י. בתפילין: וי"ו דוחרג, כל בכור יפ) אירע במקום נקב וכולה כמין יו"ד: דלא חכים. דלא חכים מכין במתכוף הוא לומר יחרג כלפי מעלה ואומר ויחרג: לא טפש. שלא עשה מאי יודע לקרות אלא אות שלמה: כפרים. כגון אתנן דס"ת: מי מעכב על ידך. מה שכתבת אתה לריך להוסיף עוד עליהם כתרים: שטנז לדבר. שלריך טעם: נתישבה דעתו. של משה הואיל ומשנו אומר אע"פ שעדיין לא קיבלה: בתפילין. יפ) מקום הקלפין שיקלין בשרו כדאמר בברכות (דף סא:) שסרקו בשרו במסרקות יפ) בריזל: שלשה זוגין. ג' תגין קטנים בכל אחת בשין יפ) "רגל המאלית וכן בעין בראש הרגל הפנימי וכן כולם ואותם ג' תגין אחד טעה לימין ואחר טעה לשמאל ואחד מז) למעלה: שעטנז גן. והוא הדין לגדיק כפופה ולגן פטומה: דווקני. במקדקים לעשות כתב מיוחד: מעני לגניס דמים. לגנו של מיה שוכין למעלה בעין מוצר כיה ח כלומר הקב"ה מי שוכן בראומו של עולם מי"ת הייט מי: ופלו כרעיה דכ"י. רגל הפנימי של ה"י תלוי באויר ואינו דבוק לגנו: סוף לו מחסה. דהייט מז) שכי מכמע על שבעתו ביי' עדי עד הוו להם ביה יי' מחסה לה מטוו לעולמים: אחת בכ"י ואחת ביו"ד. חלק אחת בשו והמיף מכל אות ג' מיפין ומאותן מיפין נעשו מים ואם יפ) יאייר וכל העולם כולו וכן כתיב בספר יאיה: שדומה לאכסדרה. שפתיה מתחתון: שכל ברולה לנאה. ממש לתרגום רעה יונה יפ): מעלין ליה. בפתח הפלין בין רגל שבהיכי לגנו: ולעיילו בהך. פתח שתחתון הנפיק ביה: לא מסייעא מילתא. דהכא לעיהר בעי כיון מפני יגר הדע הלכך עבדי ליה סיום *פתח ישרים: סוף יגלין, יפ) (אותו) כלומר פתח לו לחיות לך: מסיימין אותו. אלמא בעי סיום: אים ליה תגא. לה"י כתר קטן בסוף גנו דה"י: מעשיסם אין דומין פו'. וכנוהו בל זה גדול מכל זה מכום הכי

מסורת הש"ס

[ז] איפסיקא ליה כרעא דו"ו. כל בכור יפ) אירע במקום נקב וכולה כמין יו"ד: דלא חכים. דלא חכים מכין במתכוף הוא לומר יחרג כלפי מעלה ואומר ויחרג: לא טפש. שלא עשה מאי יודע לקרות אלא אות שלמה: כפרים. כגון אתנן דס"ת: מי מעכב על ידך. מה שכתבת אתה לריך להוסיף עוד עליהם כתרים: שטנז לדבר. שלריך טעם: נתישבה דעתו. של משה הואיל ומשנו אומר אע"פ שעדיין לא קיבלה: בתפילין. יפ) מקום הקלפין שיקלין בשרו כדאמר בברכות (דף סא:) שסרקו בשרו במסרקות יפ) בריזל: שלשה זוגין. ג' תגין קטנים בכל אחת בשין יפ) "רגל המאלית וכן בעין בראש הרגל הפנימי וכן כולם ואותם ג' תגין אחד טעה לימין ואחר טעה לשמאל ואחד מז) למעלה: שעטנז גן. והוא הדין לגדיק כפופה ולגן פטומה: דווקני. במקדקים לעשות כתב מיוחד: מעני לגניס דמים. לגנו של מיה שוכין למעלה בעין מוצר כיה ח כלומר הקב"ה מי שוכן בראומו של עולם מי"ת הייט מי: ופלו כרעיה דכ"י. רגל הפנימי של ה"י תלוי באויר ואינו דבוק לגנו: סוף לו מחסה. דהייט מז) שכי מכמע על שבעתו ביי' עדי עד הוו להם ביה יי' מחסה לה מטוו לעולמים: אחת בכ"י ואחת ביו"ד. חלק אחת בשו והמיף מכל אות ג' מיפין ומאותן מיפין נעשו מים ואם יפ) יאייר וכל העולם כולו וכן כתיב בספר יאיה: שדומה לאכסדרה. שפתיה מתחתון: שכל ברולה לנאה. ממש לתרגום רעה יונה יפ): מעלין ליה. בפתח הפלין בין רגל שבהיכי לגנו: ולעיילו בהך. פתח שתחתון הנפיק ביה: לא מסייעא מילתא. דהכא לעיהר בעי כיון מפני יגר הדע הלכך עבדי ליה סיום *פתח ישרים: סוף יגלין, יפ) (אותו) כלומר פתח לו לחיות לך: מסיימין אותו. אלמא בעי סיום: אים ליה תגא. לה"י כתר קטן בסוף גנו דה"י: מעשיסם אין דומין פו'. וכנוהו בל זה גדול מכל זה מכום הכי

[ז] זיל אייתי ינוקא דלא חכים ולא טפש מו'. מעבה היה בגנו שהיה דלי"ם של בהה מקה קטנה כמעט כמו יו"ד והבית רבי אליעזר ינוקא דלא חכים ולא טפש וקבלא מו בדת והכשירו מהך דשמעתין. מ"ר: ואי לא יחרג הוא ופסול. יש לדקדק מכלל דכתיב ויחרג חסר בלא ו' ו. מ"ר: שעטנז גן. יש מפרשים ג' זוגים הכשים לגד בתחלת אחד מלמעלה ואחד מלמעה ואחד לגד ימין כזה ח בשטנ"ן ג"ן "וכפי"שכת כתיבת ע"ש ליר אחד מימין ואחד ממאל ואחד מלמעלה כזה עוד פי' שיש בשוכין אלשקין למעלה כזה מ"ר. רבה דמבמע מבו לעטפות לריכה ג' ג' זוגין ו"ת כתב בתיקון ס"ת אלו בסות מיטב. מ"ר:

דחטריה לגניה דמי"ת. פי' בקונטרס שהגניה רגל בתחלו של ח' עד למעלה כיה. "ור"ת פירש בתחלת גנו של ח מה גנוה מעט כמו חטרתא דמלא דבתחלתא כזה ולפי' הקונטרס לא יתיישב כל כך דלא דמחרינן בסוף הבוה (שבת דף קיג) כגון שבעלו לגנו של מיה ופשלו שני זיינין: ומאי דעמא מיה ליה תגא. פי' בקונטרס בסוף ה"י כזה ח ובגיע הכ מפרש בהתילה כזה ח כמו תגא דח' בעירובין (דף יג.) ובסיתה (דף כ.) רבפירוש הקונטרס נרלה שהכתב לגד פתח התבונה ותגא דקוף פיוגא בי דאמר בפ' הבונה (בבא דף קו.) מ"ש מהכי תגא דקוף דלגנו ר"ש אמר הקב"ה רבע הכ אלה מיה בך אני לעשה לך כתר כמיתו. מ"ר: ותניא הוכרח. בחדא לאו סוכרא נמירה היא אלא דבזוחק מיתבלא. מ"ר: תנא אם יש בו דף אחד סו'. ומוקמ מעיקרא דלא יכול לתקן בתה בתיבה ויכתוב דף אלם אמלי ינמו. מ"ר:

אלל

וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת וְאוֹמֶרֶת ׳רְאֵה ה׳ אֶת עָנְיִי כִּי הִגְדִּיל אוֹיֵב׳ (תהלים קיט, פה) ׳כָּרוּ לִי זֵדִים שִׂיחוֹת׳ רַבִּי אַבָּא בַּר כָּהֲנָא אָמַר תַּרְתֵּי כְּתִיב (דברים כב, ו) ׳לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים׳ וְכָאן (הושע י, יד) ׳אֵם עַל בָּנִים רֻטָּשָׁה׳ הֲוֵי ׳אֲשֶׁר לֹא כְתוֹרָתֶךָ׳ רַבִּי אַבָּא בַּר כָּהֲנָא אָמַר אֲחֹרִי כְּתִיב (ירמיה ט, כ) ׳לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ׳ וְלֹא מִבָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת ׳בַּחוּרִים מֵרְחֹבוֹת׳ וְלֹא מִבָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְכָאן ׳אַף אֱלֹהִים עָלָה בָהֶם וגו׳׳ הֲוֵי ׳אֲשֶׁר לֹא כְתוֹרָתֶךָ׳.

רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימוֹן אָמַר תַּרְתֵּי כְּתִיב (ויקרא כב, כח) ׳רְשׁוֹר אוֹ שֶׂה אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ וגו׳׳ וְכָאן נֶהֱרְגוּ בֵן וָאֵם בְּיוֹם אֶחָד שֶׁנֶּאֱמַר (הושע י, יד) ׳אֵם עַל בָּנִים רֻטָּשָׁה׳ הֲוֵי ׳אֲשֶׁר לֹא כְתוֹרָתֶךָ׳ רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימוֹן אָמַר אֲחֹרִי כְּתִיב (ויקרא יז, יג) ׳אֲשֶׁר יָצוּד צַיִד חַיָּה אוֹ עוֹף וגו׳׳ וְכָאן (תהלים עט, ג) ׳שָׁפְכוּ דָמִים כַּמַּיִם סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלִַם וְאֵין קוֹבֵר׳ הֲוֵי ׳אֲשֶׁר לֹא כְתוֹרָתֶךָ׳.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם לַחֲמוֹרִים נָתַתָּ קְבוּרָה וּלְבָנֶיךָ לֹא נָתַתָּ קְבוּרָה לַחֲמוֹרִים נָתַתָּ קְבוּרָה אֵלּוּ הַמִּצְרִיִּים הָדָא הוּא דִכְתִיב (יחזקאל כג, כ) ׳אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם׳ וְאָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה לְפִי שֶׁהָיָה הַיָּם זוֹרְקָן לַיַּבָּשָׁה וְיַבָּשָׁה זוֹרְקָן לַיָּם יָם אוֹמֵר לַיַּבָּשָׁה קַבְּלִי אוֹכְלוֹסַיִךְ וְיַבָּשָׁה אוֹמֶרֶת לַיָּם קַבְּלִי אוֹכְלוֹסַיִךְ אָמְרָה יַבָּשָׁה וּמָה אִם בְּשָׁעָה שֶׁלֹּא קִבַּלְתִּי אֶלָּא דָמוֹ שֶׁל הֶבֶל נֶאֱמַר בִּי (בראשית ג, יז) ׳אֲרוּרָה הָאֲדָמָה׳ הֵיאַךְ אֲנִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל דַּם כָּל הֲהָמוֹן הַזֶּה עַד שֶׁנִּשְׁבַּע לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵינוֹ מַעֲמִידָהּ בַּדִּין הָדָא הוּא דִכְתִיב (שמות טו, יב) ׳נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ׳ וְאֵין יָמִין אֶלָּא שְׁבוּעָה שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סב, ח) ׳נִשְׁבַּע ה׳ בִּימִינוֹ׳ וּלְעַמְּךָ לֹא נָתַתָּ קְבוּרָה הֲוֵי ׳אֲשֶׁר לֹא כְתוֹרָתֶךָ׳.

The Holy Spirit cried,[4] BEHOLD, O LORD, MY AFFLICTION, FOR THE ENEMY HATH MAGNIFIED HIMSELF (I, 9). [It is written,] *The proud have digged pits for me, which is not according to Thy law* (Ps. CXIX, 85). R. Abba b. Kahana said: In two matters [the enemy transgressed the Torah]. It is written, *Thou shalt not take the dam with the young* (Deut. XXII, 6), but here [it is recorded], *The mother was dashed in pieces with her children* (Hos. X, 14), which was contrary to Thy Torah. R. Abba b. Kahana said: The other instance is where it is written, *To cut off the children from the street* (Jer. IX, 20)—but not from the Synagogues, *and the young men from the broad places*—but not from the Houses of Study, whereas here [it is recorded], *When the anger of God went up against them, and slew of the lustiest among them, and smote down the young men of Israel* (Ps. LXXVIII, 31),[5] which was contrary to Thy Torah. R. Judah b. R. Simon said: In two matters [the enemy transgressed the Torah]. It is written, *Whether it be cow or ewe, ye shall not kill it and its young both in one day* (Lev. XXII, 28); but here child was slain together with its mother on one day, as it is said, *The mother was dashed in pieces with her children*, which was contrary to Thy Torah. R. Judah b. R. Simon said: The other instance is where it is written, *And whatsoever man there be of the children of Israel, or of the strangers that sojourn among them, that taketh in hunting any beast or fowl that may be eaten, he shall pour out the blood thereof, and cover it with dust* (*ib.* XVII, 13); but here [it is recorded], *They have shed their blood like water round about Jerusalem, with none to bury them* (Ps. LXXIX, 3), which was contrary to Thy Torah.[1]

R. Berekiah said: The Community of Israel spake before the Holy One, blessed be He: 'Lord of the Universe, to asses Thou gavest burial but to Thy children Thou gavest no burial!' 'To asses Thou gavest burial'—by this the Egyptians are meant, as it is written, *Whose flesh is as the flesh of asses* (Ezek. XXIII, 20),[2] and R. Berekiah further remarked: Since the sea kept casting them back to the land and the land back to the sea, the sea saying, 'Receive your hordes,' and the land saying to the sea, 'Receive your hordes,' the land exclaimed, 'If at the time that I only received the blood of Abel it was pronounced against me, *Cursed is the ground* (Gen. III, 17), how can I receive the blood of this multitude?' until the Holy One, blessed be He, swore to it that He would not hold it to account. For is it not written, *Thou stretched out Thy right hand, the earth swallowed them* (Ex. XV, 12)? '*Right hand*' signifies nothing else than an oath, as it is said, *The Lord hath sworn by His right hand* (Isa. LXII, 8).[3] 'But to Thy people Thou gavest no burial'; hence [the cry] '*Which is not according to Thy law*'.[4]

אי לא דמלכא לא מימסרא לא מימסרא ביד · אע"ג דלכתי לא מימסרא ביד מד שבא מיטום מ"מ כיון דכבר נר עליה שלם שנים והיה כפנא הוי כמלוה כבר נמסרה :

ונעשה גם וסיה דם טו' · להדיע דקבה לפני המקום תרבן בית המקדש : **וניקר** נמתו ז' שנים · לא נעבה מרפה בכך דדרך תומתו נכנס ולא ניקב הקיסם ושוד יש מלוק בין מרפה לחדש לנהמה כלפרישים בפרק קמא דשרוצין (דף נ.) :

אברא מלכא את דאי לאו מלכא את לא מממסרא ירושלים ביד דכתיב °והלבנון באדיר יפול ואין אדיר אלא מלך דכתי' °והיה אדיר ממנו וגו' ואין לבנון אלא בית המ"ק שנאמר °ההר הטוב הזה והלבנון ודקאמר אי מלכא אנא אמאי לא קאתית לגבאי עד דאודנא בריוני דאית בן לא שבקינן אמר ליה אילו רבית של דבש ודרקון בתוך עליה לא היו שבריו את הרבית בשביל הדרקן אישתיק קרי עליה רב יוסף ואיתימא רבי עקיבא °משיב חכמים אחור ודעתם יסבל איבעי ליה למימר ליה שקלינן צבתא ושקלינן ליה לדרקון וקטלינן ליה ותבתא שבקינן לה אדהבי אתי פרסתקא עליה מרמי אמר ליה קום דמית ליה אמרי הנהו חשיבי דרומי לאותיבך ברישא הוה סיים חד מסאני בעא למסיימא לאודנא לא עייל בעא למשלפא לאידך לא נפק אמר מאי האי אמר ליה לא תצטער שמעה טובה אתיא לך דכתיב °שמועה טובה תדשן עצם אלא מאי תקבתיה ליתי אינגש דלא מיתבא דעתך מינה ולחליף קמך דכתיב °ורוח נכאה תיבש גרם עבר הבי עייל אמר ליה ומאחר דחבמיתי בולי האי עד דאודנא אמאי לא אתיתו לגבאי אמר ליה ולא אמרי לך אמר ליה אנא נמי אמרי לך אמר ליה מחל אדילנא ואנש אחרינא משדרנא אלא בעי מינאי מדי דאתן לך אמר ליה תן לי יבנה וחבמיה ושישלתה דרבן גמליאל ואסוותא דמסיין ליה לדבי צחוק קרי עליה רב יוסף ואיתימא רבי עקיבא °משיב חכמים אחור ודעתם יסבל איבעי למימר ליה לשבקינהו הדא זמנא והוא סבר דלמא כולי האי לא עביד והצלה פורתא נמי לא הוי אסוותא דמסיין ליה לדבי צחוק מאי היא יומא קמא אשקוה מיא דפארי למדר מיא דסיפיקא למדר מיא דקימחא עד דחוה מיעיה פורתא פורתא אזל שדריה למטטם ואמר °אי אלהימר צור חסון בו זה מטטם הרשע שהרוף וגיהך כלפי מעלה מה עשה חפש זונה בידו ובנבם לבית קדש הקדשים והציע ספר תורה ועבר עליה עבירה ונטל סייף וגידר את הפרוכת ונעשה גם יהיה דם מבצבץ ויוצא וכסבור הרג את עצמו שנאמר °שאנו צוררים בקרב מעדיך שמו אותותם אותות אבא הגן אומר °מי כמוך חסין יה מי כמוך חסן וקשה שאתה שומע ניאוצו וגידופו של אותו רשע ושותק דבי רבי ישמעאל תנא °מי כמוכה באלים ה' מי כמוכה באלמים מה עשה נטל את הפרוכת ועשאו כמין נתותי והביא כל כלים שבמקדש והניחן בהן והושיבן בספינה ולך להשתבח בעירו שנאמר °ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וממקום קדוש יהלכו וישתבחו בעיר אשר כן עשו אל תיקרי קבורים אלא קברוצים אל תיקרי וישתבחו אלא וישתבחו איכא דאמרי קבורים ממש דאפילו מילי דמטמרן אינלייא להון עמד עליו נחשול שבים לטבעו אמר כמרומה אני שאלהיהם של אלו אין גבורתו אלא במים בא פרעה טבעו במים בא סיסרא טבעו במים אף הוא עומד עלי לטבעני במים אם גבור הוא יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה יצתה בת קול ואמרה לו רשע בן בנו של עשו הרשע בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה אמאי קרי לה בריה קלה דמעלנא אית לה ומפקנא לית לה עלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה עלה ליבשה בא יתוש וגבגם בחוטמו ונקר במוחו שבע שנים יומא חד הוה קא חליף אבבא דבי נפתא שמע קל ארפתא אישתיק אמר איכא תקבתא כל יומא מייתו נפתא ומרו קמיה לנברי יהיב ליה ארבע זוזי לישראל אמר ליה מיסתייך דקא חזית בבאר עד תלתין יומין עבד הכי מבאן ואילך כיון דדש דש תניא אמר רבי פנחס בן עזרא אני הייתי בין גדולי רומי וכשמת פצעו את מוחו ומצאו בו בצפור דחור משקל שני סלעים במתניתא תנא *בנזל בן שנה משקל שני לוטרין אמר אבי נקטינן פיו של נחושה וצפורניו של ברזל כי הוה קא מיית אמר לרו ליקליוה להתוא גברא ולברדי לקטבריה אשב ימי דלא לשבחוה אלהא דיהודאי ולוקמיה בדינא אנקלים בר קלונקוס בר אחתיה דטיטוס הוה בעי לאינזוקי אזל אסקיה למיטוס *בנגידא אמר ליה מאן חשיב בהתוא עלמא אמר ליה ישראל מהי לאדביק בהי אמר ליה מיליתי נפישין ולא מצית לקיומינהו זיל אינרי בהי בהתוא עלמא והוית רישא דכתיב °הוי צריה לראש וגו' * בל המיצר לישראל *)נעשה ראש אמר ליה דניה דהתוא גברא במאי א"ל

*) [לשון קיים במקום עמדה לשון אחר לפי מסר לא נמו · כ"כ תוספות מגילה נ: ד"ה בלא]

[נפקרו מ"ד דינמות בתב מתורע מל מ"ם עובי דסכל כדפרישת פ"ק דשרוצין אבל לא מלאתי אם לנוס מכ"ל מלאה שלא היה לפרו מה שמשם שם בתוספות דשרוצין ג. ד"ה כגון שרוצ וכ' כמה פוס' כ"ל ומיהו כמה בגי' מהם וכו' ע"ם ומ' פוס' כלק פ. ד"ה שנגד וסיס' אכיים קמ. ד"ה ולעמת ובגמ' תולין מבו ד"ה ולר' ם ה' ופסקות נטורות ג. ד"ה כדי]

הגהות הגר"א
(א) נמ' לטטקוס בר לטקוס בר לחטיים המגרשים סוס ס' כ"ל :

מכלים מה שם שמות מו קהלת מ

[נמי מאגלה לא שבלא שמעלו ליזוק קשם זה מתוך מספר תבדיים סי' מתמלא]

[נעתון עיך מכל בי מיתה בגיריא מ"ו נכיסון מגמלין קה: ערם

Hippolytus, Contra Jud. 7

Why was the Temple made desolate? Was it on account of the ancient fabrication of the calf? Or was it on account of the idolatry of the people? Was it for the blood of the prophets? Was it for the adultery and fornication of Israel? By no means, for in all these transgressions they always found pardon open to them. But it was because they killed the Son of their benefactor . . .

רבי אלעזר דמרא דארעא דישראל הוה לא הוה משתעי רשב"ל בהדיה · פי' לא היה מתחיל לדבר עמו אבל כשר"א היה מתחיל לדבר עם ריש לקיש היה משיב לו כדאמרינן בפ"ק חגיגה (דף ה.) גבי רמי ר"ל על מעוהי ומקפי אם כשרים הן לירלו כו' שהשיב לו ר"א וגם הוא חזר והשיב לו :

ששתו את קיניהן מידא מעלה עליהן הכתוב כאילו שכבום בזיון קדשים דכתיב °גם בטרם יקטירון את החלב ובא נער הכהן ואמר לאיש הזובח תנה בשר לצלות לכהן ולא יקח ממך בשר מבושל כי אם חי ויאמר אליו האיש קטר יקטירון כיום החלב וקח לך כאשר תאוה נפשך ואמר לו כי עתה תתן ואם לא לקחתי בחזקה ותהי חטאת הנערים גדולה מאד את פני ה' כי נאצו האנשים את מנחת ה' : *מקדש ראשון מפני מה חרב מפני ג' דברים שהיו בו ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים ע"ז דכתיב °כי קצר המצע מהשתרע (א) מאי קצר המצע מהשתרע *א"ר יונתן קצר מצע זה מהשתרר עליו שני רעים כאחד °והמסכה צרה כהתכנס א"ר שמואל בר נחמני כי מטי רבי יונתן להאי קרא בכי אמר מאן דכתיב ביה °כונס כנד מי הים נעשית לו מסכה צרה גלוי עריות דכתיב °ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים הלוך וטפוף תלכנה וברגליהן תעכסנה יען כי גבהו בנות ציון *שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה ותלכנה נטויות גרון שהיו מהלכות בקומה זקופה ומשקרות עינים דהוו מליין כוחלא עיניהן הלוך וטפוף תלכנה שהיו מהלכות עקב בצד גודל וברגליהן תעכסנה א"ר יצחק שהיו מביאות מור ואפרסמון ומניחות במנעליהן (ג) וכשמגיעות אצל בחורי ישראל בועטות ומתיזות עליהן ומכניסין בהן יצה"ר כארס (:) בכעוס שפיכות דמים דכתיב °וגם דם נקי שפך מנשה [הרבה מאד] עד אשר מלא את ירושלם פה לפה (ד) אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב *מפני שהיתה בו שנאת חנם ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות ע"ז גלוי עריות ושפיכות דמים (ה) רשעים הוו *אלא שתלו בטחונם בהקב"ה אתאן למקדש ראשון דכתיב °ראשיה בשוחד ישפוטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו ועל ה' ישענו לאמר הלא ה' בקרבנו לא תבוא עלינו רעה *לפיכך הביא עליהן הקב"ה ג' גזרות כנגד ג' עבירות שבידם שנאמר °לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער ובמקדש ראשון לא הוה ביה שנאת חנם והכתיב °מגורי אל חרב היו את עמי לכן ספוק אל ירך וא"ר (אליעזר) אלו בני אדם שאוכלין ושותין זה עם זה ודוקרין זה את זה בחרבות שבלשונם ההיא בנשיאי ישראל הואי דכתיב °זעק והילל בן אדם כי היא היתה בעמי ותניא זעק והילל בן אדם יכול לכל תלמיד לומר היא בכל נשיאי ישראל ר' יוחנן ור"א דאמרי תרוויהו ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קצם אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קצם אמר רבי יוחנן טובה צפורנן של ראשונים מכריסו של אחרונים א"ל ריש לקיש אדרבה אחרונים עדיפי אף על גב דאיכא שעבוד מלכיות קא עסקי בתורה אמר ליה *בירה תוכיח שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים שאלו את רבי אלעזר ראשונים גדולים או אחרונים גדולים אמר להם תנו עיניכם בבירה איכא דאמרי אמר להם עדיכם בירה ריש לקיש הוי סחי בירדנא אתא רבה בר בר חנה יהב ליה ידא א"ל אלהא סנינא לכו דכתיב °אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו מאי ארז אמר עולא ססמגור מאי ססמגור אמר רבי אבא בת קול כדתניא *משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקדש מישראל ועדיין היו משתמשין בבת קול וריש לקיש מי משתעי בהדי רבה בר בר חנה ומה רבי (*אליעזר) *דמרא דארעא דישראל הוה ולא הוה משתעי ר"ל בהדיה דמאן דמשתעי ר"ל בהדיה בשוק יהבו ליה עיסקא בלא סהדי בהדי רבב"ח משתעי אמר רב פפא שדי גברא בינייהו או ריש לקיש הוה ועיירי או רבה בר בר חנה הוה ור"א כי אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל לאו היינו טעמא (ו) א"נ סליקו כולהו בימי עזרא לא הוה שריא שכינה במקדש שני דכתיב °*יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם

[*נ"ל אלעזר]

עין משפט נר מצוה

פסדר אזוזי זוזי דרבנן. כשהיה רואה אותן זוגות זוגות ומדברין בתורה מחזר אחריהם ואומר להם במטותא מנכון לכו והתעסקו בשוע שבת ולא תחללוהו לבטל תענוגים: ויכלו. הקב"ה וזה שמספר בשבחו של מקום ובשבח של שבת: יסדר אדם שלחנו בע"ש. ללילי שבת: בפוליס. כמו כבוד שבת ללוות ביציאתו דרך כבוד כאדם המלוה את המלך בצאתו מן העיר: חמין. לשתות ולרחוץ: מלוגמא. רפואה: אכליה אריא. לעגל הראוי לפחוס: בכל כחו. בכל כוונתו: בפרוע פרעות. ביטול פורעניות כגון פרוע דמתרגמינן בטל: בהתנדב עם ברכו. כשמתנדבין ישראל לברך את בוראן: כי פרוע. כי פרעו אהרן ע"ז והכי קאמר בהבטל פריעות ע"ז שתשתקע ותשכח שלא יזכר עונם משום התנדב עם הוא: אל מלך נאמן. כך מעיד על בוראו שהוא אל מלך נאמן: שאין בני אדם מצויין לכבוסה. בשבת: בבקר. בזמן ק"ש וכן מאחרי בנשף: והיה כנור ונבל. בסיפיה דקרא ואת פועל ה' לא יביטו לא שמו לב ליחד שמו על בריותיו: שפוך על עולל. רישא דקרא ואת חמת ה' נלאיתי הכיל שפוך וגו' שפוך החמה בנקמה בשביל שעולל לחוץ ובטלין מבית רבן: הובישו כי תועבה עשו וגו'. סיפיה דקרא גם בוש לא יבושו וגם הכלם לא כו': במשיחי אלו תינוקות של בית רבן. שדרך תינוקות למושחן בשמן: ובנביאי אלו תלמידי חכמים. שנאמר ונביא לבב חכמה (תהלים צ): מחריבין. אותה בעיר: מחרימין. ליתא בעיר: מפסקין בהן כשמלה. כששואלין אותן טעמי תורה הלעו עוסק עלמן כמעלימין את דבריהם מפני שאינן יודעים להשיב: ישנו בידך. אתה בקי לפיקך קצין תהיה לנו ותלמדנו חכמה: דברים

תורה אור

ומצא נר דלוק ושלחן ערוך. וא"ת דאמר בריש ערבי פסחים (דף ק:) ובאין שאין מבדילין את השלחן אא"כ קידש וי"ל דעריך הוא במקום אחר אלא שאין מבדילין אותו עד אחר הקידוש כי היכי דתיתי כמודאה ביקרא דשבת כדאיתא בהלכות דרב אהאי *והוקא בימיהם שהיו להם שלחנות קטנים לפני כל אחד ואחד אבל שלנו גדולים הם וקשה לטלטלם*: **כל** העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כחו. פי' בכל כוונתו וכן פירש רש"י ור"י אומר דיש בפסיקתא במעשה דר' ישמעאל בן אלישע דקאמר התם כשישראל נכנסים לבתי כנסיות ואומרים יהא שמיה רבא מברך בקול רם מבטלים גזירות קשות:

א"ר חנינא אל מלך נאמן. לריך להרהר בו בשעה שאומר אמן: יחידי

מהדר אזוזי זוזי דרבנן א"ל במטותא מינייכו לא תחללוניה אמר *רבא ואיתימא ר' יהושע בן לוי *אפי' יחיד המתפלל בע"ש צריך לומר ויכולו דאמר רב המנונא כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנאמר ויכולו אל תקרי ויכולו(א) אלא ויכלו אמר רבי אלעזר מניין שהדיבור כמעשה שנאמר °בדבר ה' שמים נעשו אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו °וסר עונך וחטאתך תכופר תניא ר' יוסי בר יהודה אומר שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בע"ש מבית הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו ואם לאו מלאך רע אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו: אמר ר' אלעזר לעולם יסדר אדם שלחנו בע"ש אע"פ שאינו צריך אלא לכזית ואמר ר' חנינא לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת אע"פ שאינו צריך אלא לכזית חמין במוצאי שבת מלוגמא פת חמה במוצאי שבת מלוגמא ר' אבהו הוה עבדין ליה באפוקי שבתא עיגלא תילתא הוה אכיל מיניה כולייתא כי גדל אבימי בריה א"ל למה לך לאפסודי כולי האי נשבוק כולייתא ממעלי שבתא שבקוהו ואתא אריא אכליה אריב"ל *כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו שנאמר °בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' מ"ט בפרוע פרעות משום דברכו ה' רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו יש בו שמץ של עבודה זרה מוחלין לו כתיב הכא בפרוע פרעות וכתיב התם °כי פרוע הוא(ג) אמר ר"ל לקיש כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי ג"ע שנאמר °פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים *אל תיקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן *מאי אמן א"ר חנינא אל מלך נאמן א"ר יהודה בריה דרב שמואל משמיה דרב אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת שנאמר °ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא וגו' והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלים ולא תכבה מאי ולא תכבה אמר רב נחמן בר יצחק בשעה שאין בני אדם מצויין לכבותה אמר אביי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בה את השבת שנאמר °ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם אמר ר' אבהו לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו ק"ש שחרית וערבית שנאמר °הוי משכימי בבקר שכר ירדפו וגו' וכתיב °והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו וכתיב °לכן גלה עמי מבלי דעת אמר רב המנונא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן שנאמר °שפוך על עולל בחוץ וגו' מה טעם שפוך משום דעולל בחוץ אמר עולא לא חרבה ירושלים אלא מפני שלא היה להם בושת פנים זה מזה שנאמר °הובישו כי תועבה עשו גם בוש לא יבושו וגו' אמר ר' יצחק לא חרבה ירושלים אלא בשביל שהושוו קטן וגדול שנאמר °והיה כעם ככהן וכתיב בתריה *הבוק תבוק הארץ אמר רב עמרם בריה דר"ש בר אבא א"ר שמעון בר אבא א"ר חנינא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה שנאמר °היו שריה כאילים לא מצאו מרעה מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה אף ישראל שבאותו הדור כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את זה א"ר יהודה לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה ת"ח *שנאמר °ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד [ל] אין מרפא מאי עד לאין מרפא אמר רב יהודה אמר רב *כל המבזה ת"ח אין לו רפואה למכתו אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב °אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו אל תגעו במשיחי אלו תינוקות של בית רבן ובנביאי אל תרעו אלו ת"ח אמר ר"ל לקיש משום רבי יהודה נשיאה אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן א"ל רב פפא לאביי דידי ודידך מאי א"ל אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא ואמר ר"ל לקיש משום ר"י נשיאה אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפי' לבנין בית המקדש ואמר ר"ל לר"י נשיאה כך מקובלני מאבותי ואמרי לה מאבותיך *כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה רבינא אמר מחרימין אותה *ואמר רבא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה שנאמר °שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא [ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש] (אם יש איש) עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה איני והאמר רב קטינא *אפי' בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמנה שנאמר °כי יתפוש איש באחיו בית אביו (לאמר) שמלה לכה קצין תהיה לנו דברים שבני אדם מתכסין בהן כשמלה ישנן בידך *והמכשלה הזאת תחת ידך דברים

הגהות הב"ח

(א) גמ' אל תיקרי ויכלו אלא ויכלו: (ג) שם כי פ' ע הוא כי פרוע הוא ...

גליון הש"ס

גמ' שנא' ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ...

איכה רבה, Salomon Buber ed., pp. 92-93

[כ] ראה ה׳ כי צר לי מעי חמרמרו, (תפה) ר׳ חמא ב״ר חנינא ור׳ שמעון, ר׳ חמא אמר (תפו) עשאן כחמורות, ור׳ שמעון אמר עשאן (תפז) גושין גושין: (תפח) א״ר יודן לא חרבה ירושלים אלא על ביטול תורה, שנאמר זנח ישראל טוב (הושע ח ג), ואין טוב אלא תורה, שנאמר כי לקח טוב וגו׳ (משלי ד ב): א״ר יצחק לא חרבה ירושלים אלא שהשוו בה גדול וקטן, שנאמר והיה כעם ככהן (ישעיה כד ב), וכתיב בתריה הבוק תבוק הארץ (שם שם ג): אמר רב המנונא לא חרבה ירושלים עד שבטלו בה תינוקות של בית רבן, שנאמר שפוך על עולל בחוץ (ירמיה ו יא) מה טעם שפוך משום דעולל בחוץ: אמר עולא לא חרבה ירושלים עד שלא נתביישו זה מזה, שנאמר לכן יפלו בנופלים בעת פקודתם יכשלו (שם ח יב): אמר רב עמרם לא חרבה ירושלים אלא עד שלא הוכיחו זה את זה, שנאמר היו שריה כאילים (איכה א ו), מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה, אף ישראל שבאותו הדור כיבשו פניהם בקרקע, ולא הוכיחו זה את זה: מחוץ שכלה הרב. כההיא דאמר משה מחוץ תשכל חרב וגו׳ (דברים לב כה):

לא יהיה בך אביון שלך קודם לשל כל אדם אלא לזקן ואינו לפי כבודו *אמר רבה *הכישה חייב בה אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזא להנך עיזי דקיימי שקל קלא ושדא בהו א״ל איחייבת בהו קום אהדרינהו *איבעיא להו דרכו להחזיר בשדה ואין דרכו להחזיר בעיר מהו מי אמרינן השבה מעליא בעינן וכיון דלאו דרכיה להחזיר בעיר לא להוי או דלמא בשדה מיהת הא דאיחייב ליה וכיון דאיחייב ליה בשדה איחייב ליה בעיר תיקו אמר רבא *כל שבשלו מחזיר בשל חבירו נמי מחזיר *כל שבשלו פורק וטוען בשל חבירו נמי פורק וטוען רבי ישמעאל ברבי יוסי הוה קאזיל באורחא פגע ביה ההוא גברא הוה דרי פתכא דאיפי אותבינהו וקא מיתפח א״ל דלי לי אמר ליה במה שיין א״ל פלגא דוזא יהיב ליה פלגא דוזא ואפקרה הדר זכה בהו הדר יהיב ליה פלגא דוזא ואפקרה חזייה דהוה קא בעי למיהדר למזכיה בהו א״ל לכולי עלמא אפקרנהו ולך לא אפקרנהו ומי הוי הפקר כי האי גוונא והתנן* בש״א הפקר לעניים הפקר ובה״א *אינו הפקר עד שיהא הפקר לעניים ולעשירים כשמיטה אלא רבי ישמעאל ברבי יוסי לכולי עלמא אפקרינהו ובמלתא בעלמא הוא דאיקפיה והא רבי ישמעאל ברבי יוסי זקן ואינו לפי כבודו הוה ר׳ ישמעאל ברבי יוסי *לפנים משורת הדין היא דעבד *דתני רב יוסף °והודעת להם זה בית חייהם את הדרך זו גמילות חסדים [א] *(אשר) ילכו זה ביקור חולים בה זו קבורה יאת המעשה זה הדין אשר יעשון זו לפנים משורת הדין; אמר מר [ב] (אשר) ילכו זה ביקור חולים היינו גמילות חסדים לא נצרכה אלא לבן גילו דאמר מר *בן גילו נוטל אחד מששים בחליו ואפי׳ הכי מבעי ליה למיזל לגביה בה זו קבורה היינו גמילות חסדים לא נצרכה אלא לזקן ואינו לפי כבודו אשר יעשון זו לפנים משורת הדין דאמר ר׳ יוחנן לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה אלא דיני דמגיזתא לדיינו אלא אימא *שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין: מתני׳ אי זו היא אבידה *מצא חמור או פרה רועין בדרך אין זו אבידה חמור וכליו הפוכין פרה רצה בין הכרמים הרי זו אבידה *החזירה וברחה החזירה וברחה אפי׳ ארבעה וחמשה

כמאי דפסק אנפשיה · מיקלי וכחורי קיטמא : בשכנא ורע רופסא · מדה כעבד מדה שבעלתו התחיל העם לזעק אל בעת תואב : דאמר מר · בעירובין (דף כא:) ואלף לה מלהג הרבה יגיעת בשר המלעיג הרבה נהון ביגיעת בשר וקרא בדברי סופרים כתיב ויחר מהמה בני ההר בדברי סופרים יותר מדברי תורה אור

ארה : נביאי פלומוס עובדי פ"ן · בלעם שהשכיח נגלית עליו והרגיע לדבר : מור מלכא · מדינה שמה הר המלך : נפלו · בני המדינה היהודים עליהם דומאי ומהומה : גוגדא · נהר : סוס בפו · ביהודים : ליזדקור · לכמות : עד דאפתחי · לבני החיל : בליונא דגושפנקא · זוי שהיתה לו עורה בטבעתו היה מכירה רחוק מיל מן העיר למלאה הגרות : שחלייס מן מאכל האל במסכת ע"ז (דף כט.) : פסוק אמרא · הר המלך : משקריפו · דאמריתו שנים

במאי דפסיק אנפשיה כל יומא מבנשי ליה לקטמיה ודיינו ליה וקלו ליה ומבהדו אשב ימי אזל אסקיה לבלעם בגגדא אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא א"ל ישראל מהו לאדבוקי בהו א"ל °לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים א"ל דיניה דההוא גברא במאי א"ל בשבבת ורע רותרת*) אזל אסקיה בגגדא לפישעי ישראל א"ל מאן חשיב בההוא עלמא א"ל ישראל מהו לאדבוקי בהו א"ל טובתם דרוש ורעתם לא תדרוש כל הנוגע בהן באילו נוגע בבבת עינו א"ל דיניה דההוא גברא **) במאי א"ל בצואה

רוחרת דאמר מר *כל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת תא חזי מה בין פישעי ישראל לנביאי אומות העולם עובדי ע"ז תניא אמר רבי אלעזר בא וראה כמה גדולה כחה של בושה שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא והחריב את ביתו ושרף את היכלו : אתרנגולא ואתרנגולתא חדיב טור מלכא דהוו נהגי כי הוו מפקי הדנא וכלתא מפקי קמיהו אתרנגולא ואתרנגולתא כלומר פרו ורבו כתרנגולים יומא חד הוה קא חליף גונדא דהומאי שקלינהו מינידו נפלו עליידו מרגנהו אתו אמרו ליה לקיסר מדהו בר יהודאי ארא עליידו הוה בהו ההוא בר דהומא דהוה קפיץ מילא וקטיל בהו שקליה קיסר לתאגיה ואותביה אארעא אמר ריבוניה דעלמא כוליה אי ניחא לך לא תמסריה לההוא גברא לדידיה ולמלכותיה בידיה דחד גברא אכשליה פומה לבר דהומא ואמר °הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאותינו חד נמי אמר הכי חד אתמהי קא מתמה על לבית הכסא אתא דרקנא שכמטה לכרכשה ונח נפשיה אמר הואיל ואיתרחיש לי ניסא הא זימנא אישבקינהו שבקינהו ואזל איזדקור ואכלו ושתו ואדליקו שרגי עד דאותחי בליונא דגושפנקא ברחוק מילא אמר מידדא קא חרו בי יהודאי הדר אתא עליידו א"ר אסי הלת מאה אלפי שליפי סייפא עיילו לטור מלכא וקטלו בה תלתא זימי ותלתא לילויתא ובהך גיסא הלולי דענני ולא הוו ידעי הני בהני °בלע ה' ולא רחמל את כל נאות יעקב כי אתא רבין אמר רבי יוחנן אלו ששים רבוא עיירות שהיו לו לינאי המלך בהר המלך דאמר רב יהודה אמר רב אסי ששים רבוא עיירות היו לו לינאי המלך בהר המלך וכל ארת וארת היו בה כיוצאי מצרים חוץ משלש שהיו בהן כפלים כיוצאי מצרים אלו הן כפר ביש כפר שחלים כפר דכריא כפר ביש דלא יהבי ביתה לאושפיזא כפר שחלים שהיתה פרנסתן מן שחלים כפר דכריא אמר רבי יוחנן שהיו נשותיהן יולדות זכרים תחלה ויולדות נקבה באחרונה ופוסקת אמר עולא לדידי חזי לי הדוא אתרא ואפילו שיתין ריבוותא קני לא מחזיק אמר ליה הדוא צדוקי לרבי חנינא שקרי משקריתו אמר ליה *°ארץ צבי כתיב בה מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו אף ארץ ישראל בזמן שיושבין עליה רוחה ובזמן שאין יושבין עליה גמדא רב מניומי בר חלקיה ורב חלקיה בר טביה ורב חנא בר חייא הוו יתבי גבי הדדי אמרי אי איכא דשמיע ליה מילתא מבפרי סכניא של מצרים לימא פתח חד מינידו ואמר מעשה בארם וארוסתו שנשבו לבין העובדי כוכבים והשיאום זה לזה אמרה לו בבקשה ממך אל תגע בי שאין לי כתובה ממך ולא נגע בה עד יום מותו וכשמת אמרה להן ספרו לזה שפטפט ביצה יותר מזוסף דאילו ביוסף לא הוה אלא חדא שעתא והאי כל יומא ויומא ואילו יוסף לאו בחדא מטה והאי בחדא מטה ואילו יוסף לאו אשתו והא אשתו פתח אידך ואמר מעשה ועמדו ארבעים מדיות בדינר נחסר השער מדיא אחת ובדקו ומצאו אב ובני שבאו על נערה מאורסה ביום הכפורים והביאום לבית דין וסקלום והזר השער למקומו פתח אידך ואמר מעשה בארם אחד שנתן עיניו באשתו לגרשה והיתה כתובתה מרובה מה עשה הלך וזיכן את שרשביניו והאכילן והשקן שיכרן והשכיבן על מיטה אחת והביא לובן ביצה והטיל ביניהן והעמיד להן עדים ובא לבית דין היה שם זקן אחד מתלמידי שמאי הזקן יבבא בן בוטא שבו אמר להן כך מקובלני משמאי הזקן לובן ביצה סולד מן האור ושכבת זרע דומה מן האור בדקו ומצאו כדבריו והביאדו לב"ד והלקדו והגבידו כתובתה ממנו א"ל אבי לרב יוסף ומאדר דהוו צדיקים כולי האי כאי מעמא איענוש א"ל *משום דלא איאבול על ירושלים דכתיב °שכחי את ירושלם וגילו בה כל אהביה שיש אתה משיש כל המתאבלים עליה : אשקא דריספק חדיב ביתר דהוו נהגי כי הוה מתיליד ינוקא שתלי ארזא ינוקתא שתלי תרנינתא יבי הוו מנסבי קיצי להו ועבדו גננא יומא חד הוה קא חלפא ברתיה דקיסר אתבר שקא דריספק קצו ארזא ועיילו לה ארו נפל עליידו כדהנהו אתו אמרו ליה לקיסר מדהו בר יהודאי אתא עליידו : °נדע בחרי אף כל קרן ישראל א"ר ודא א"ר אבהו א"ר יוחנן אלו שמונים [אלף] קרני מלהמה שנכנסו לכרך ביתר בשעה שלכדוה והרגו בה אנשים נשים וטף עד שהלך דמן ונפל לים הגדול שבא תאמר קרובה היתה רחוקה היתה מיל תניא רבי אליעזר הגדול אומר שני נחלים יש בבקעה ידים אחד משך אילך ואחד משך אילך ושיערו חכמים שני הלקים מים ואחד דם כמתניתא תנא שבע שנים בצרו עובדי כוכבים את ברמיהן מדמן של ישראל בלא זכל אמר

*) בלשון אחרת נכתב לו יותר מדי חם מבלב ניסו ונמחקו . **) בלעז. ודיו בלשון דוחתת בלשון מעלתו לא רחק ומשוחתו לא נכבד גם לשון אבל.

מיקלי · בלשון מלאכת נכתב לו יותר מדי חם מבלב ניסו ונמחקו . **) בלעז. ודיו בלשון דוחתת בלשון מעלתו לא רחק ומשוחתו לא נכבד גם לשון אבל.

[וכו' מרגיזים מה:]

[פירוש פלא:]

מכלים ס

[דלילל יא ומ' כתובות קב. ומ"ק ומ"ש כ"ס ע.]

יחמיה ג

מפנים ל:

דכריא ס

מיכה ג

׳זאת אָשִׁיב אֶל לִבִּי עַל כֵּן אוֹחִיל׳ רַבִּי אַבָּא בַּר כָּהֲנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ שֶׁנָּשָׂא מַטְרוֹנָה וְכָתַב לָהּ כְּתֻבָּה מְרֻבָּה וְאָמַר לָהּ כָּךְ וְכָךְ חֲפוֹת אֲנִי עוֹשֶׂה לִיךְ כָּךְ וְכָךְ אַרְגְּוָנוֹת טוֹבוֹת אֲנִי נוֹתֵן לִיךְ הִנִּיחָהּ הַמֶּלֶךְ וְהָלַךְ לוֹ לִמְדִינַת הַיָּם וְאַחַר לְשֶׁם נִכְנְסוּ שְׁכֵנוֹתֶיהָ אֶצְלָהּ וְהָיוּ מַקְנִיטוֹת אוֹתָהּ וְאוֹמְרוֹת לָהּ הִנִּיחַךְ הַמֶּלֶךְ וְהָלַךְ לוֹ לִמְדִינַת הַיָּם וְשׁוּב אֵינוֹ חוֹזֵר עָלַיִךְ וְהָיְתָה בוֹכָה וּמִתְאַנַּחַת וְכֵיוָן שֶׁנִּכְנְסָה לְתוֹךְ בֵּיתָהּ פּוֹתַחַת וּמוֹצִיאָה כְּתֻבָּתָהּ וְקוֹרֵאת וְרוֹאָה בִּכְתֻבָּתָהּ כָּךְ וְכָךְ חֲפוֹת אֲנִי עוֹשֶׂה כָּךְ וְכָךְ אַרְגְּוָנוֹת טוֹבוֹת אֲנִי נוֹתֵן לִיךְ מִיָּד הָיְתָה מִתְנַחֶמֶת לְיָמִים בָּא הַמֶּלֶךְ אָמַר לָהּ בִּתִּי אֲנִי תָּמֵהַ אֵיךְ הִמְתַּנְתְּ לִי כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים אָמְרָה לוֹ אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ אִלְמָלֵא כְּתֻבָּה מְרֻבָּה שֶׁכָּתַבְתָּ וְנָתַתָּ לִי כְּבָר אִבְּדוּנִי שְׁכֵנוֹתַי כָּךְ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמְרִין לָהֶם אֱלֹהֵיכֶם הִסְתִּיר פָּנָיו מִכֶּם וְסִלֵּק שְׁכִינָתוֹ מִכֶּם עוֹד אֵינוֹ חוֹזֵר עֲלֵיכֶם וְהֵן בּוֹכִין וּמִתְאַנְּחִין וְכֵיוָן שֶׁנִּכְנָסִין לְבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְקוֹרִין בַּתּוֹרָה וּמוֹצְאִין שֶׁכָּתוּב (ויקרא כו, ט) ׳וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם׳ וְהֵן מִתְנַחֲמִין לְמָחָר כְּשֶׁיָּבֹא קֵץ הַגְּאֻלָּה אוֹמֵר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל בָּנַי אֲנִי תָּמֵהַ מִכֶּם הֵיאַךְ הִמְתַּנְתֶּם לִי כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים וְהֵן אוֹמְרִים לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אִלּוּלֵי תּוֹרָתְךָ שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ כְּבָר אִבְּדוּנוּ הָאֻמּוֹת לְכָךְ נֶאֱמַר ׳זֹאת אָשִׁיב אֶל לִבִּי׳ וְאֵין זֹאת אֶלָּא תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד. מד) ׳וְזֹאת הַתּוֹרָה׳ וְכֵן דָּוִד אָמַר (תהלים קיט, צב) ׳לוּלֵי תּוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי׳ ׳עַל כֵּן אוֹחִיל לוֹ׳ וּמְיַחֲדִים שְׁמוֹ שְׁתֵּי פְעָמִים בַּיּוֹם וְאוֹמְרִים (דברים ו, ד) ׳שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד׳.

"This I recall to mind, therefore I have hope" (Lam. 3:21). R. Abba b. Kahana said: This may be likened to a king who married a lady and made a large settlement upon her (lit., wrote her a large marriage contract *[ketubah]*, "So many state-apartments I am preparing for you, so many jewels I am preparing for you, and so much silver and gold I give you." The king left her and went to a distant land for many years. Her neighbors used to vex her saying, "Your husband has deserted you. Come and be married to another man." She wept and sighed, but whenever she went into her room and read her *ketubah* she would be consoled. After many years the king returned and said to her, "I am astonished that you waited for me all these years!" She replied, "My lord king, if it had not been for the generous *ketubah* you wrote me then surely my neighbors would have won me over."

So the nations of the world taunt Israel and say to them, "Your God has no need of you; he has deserted you and removed his Shekhinah from you. Come to us and we shall appoint commanders and leaders of every sort for you." Israel enter their synagogues and houses of study and read in the Torah, "I will look with favor upon you, and make you fertile and multiply you . . . I will establish My abode in your midst, and I will not spurn you" (Lev. 26:9–11), and they are consoled. In the future when the redemption comes the Holy One Blessed Be He will say to Israel, "I am astonished that you waited for me all these years." And they will reply before the Master of All Worlds, "If it had not been for the Torah which you gave us . . . the nations of the world would have led us astray." That is what is written, "If the Torah had not been my delight, I should have perished in my affliction" (Ps. 119:92). Therefore it is stated, "This do I recall to mind and therefore I have hope" (Lam. 3:20).

exalted life faded away. It is true that after a brief delay the maiden awoke from her slumber and, confused and startled, leapt from her bed to welcome her beloved: "I rose up to open to my beloved" (Song of Songs 5:5); but she arose too late. Her beloved had stopped knocking and vanished into the darkness of the night—"My beloved had turned away and gone" (Song of Songs 5:6). Her life's joy was fled; her existence—a desolate wilderness, an empty waste. The saga of her passionate quest began anew. She is still wandering amidst the shepherds' tents—searching for her beloved.

SIX KNOCKS

Eight years ago, in the midst of a night of terror filled with the horrors of Maidanek, Treblinka, and Buchenwald, in a night of gas chambers and crematoria, in a night of absolute divine self-concealment (*hester panim muḥlat*), in a night ruled by the satan of doubt and apostasy which sought to sweep the maiden from her house into the Christian church, in a night of continuous searching, of questing for the Beloved—in that very night the Beloved appeared. "God who conceals Himself in His dazzling hiddenness" suddenly manifested Himself and began to knock at the tent of His despondent and disconsolate love, twisting convulsively on her bed, suffering the pains of hell. *As a result of the knocks on the door of the maiden, wrapped in mourning, the State of Israel was born!*

How many times did the Beloved knock on the door of the tent of His love? It appears to me that we can count at least six knocks.

First, the knock of the Beloved was heard in the political arena. No one can deny that from the standpoint of international relations, *the establishment of the State of Israel, in a political sense, was an almost supernatural occurrence.* Both Russia and the Western countries jointly supported the idea of the establishment of the State. This was perhaps the only proposal where East and West were united. I am inclined to believe that the United Nations organization was created specifically for this purpose—in order to carry out the mission which divine providence had set for it. It seems to me that one cannot point to any other concrete achievement on the part of the U.N. Our sages, of blessed memory, already expressed the view that at times "rain" descends "for a single person," or for a single blade of grass. I do not know whom the journalists, with their eyes of flesh and blood, saw sitting in the chairman's seat during that fateful session when the General Assembly decided in favor of the establishment of the State. However, someone who at that time observed matters well with his spiritual eye could have sensed the presence of the true chairman who presided over the discussion—i.e., the Beloved! It was He who knocked with His gavel on the podium. Do we not interpret the verse "That night the sleep of the king fled" (Esther 6:1) as referring to "the sleep of the King of the universe" (Megillah 15b). Were it Ahasuerus alone who could not sleep, it would have been of no consequence, and the salvation of Israel would not have blossomed forth on that night. However, if it is the King of the universe Who, as it were, does not slumber, then the redemption will be

born. If it had been John Doe who called the session of the United Nations to order, the State of Israel would never have come into being—but if the Beloved knocked on the chairman's podium, then the miracle occurred. It is the voice of my Beloved that knocketh!

Second, the knocking of the Beloved could be heard on the battlefield. *The small Israeli Defense Forces defeated the mighty armies of the Arab countries.* The miracle of "the many in the hands of the few" took place before our very eyes. And an even greater miracle occurred at that time. God hardened the heart of Ishmael and enjoined him to do battle against the State of Israel. Had the Arabs not declared war against the State, and, instead, agreed to the Partition Plan, the State of Israel would have lacked Jerusalem, a large part of the Galilee, and several areas of the Negev. Had Pharaoh, thousands of years ago, allowed the Israelites to depart from Egypt immediately, in accordance with Moses' original request, Moses would have been bound to keep his promise and would have had to return after three days. However, Pharaoh hardened his heart and did not hearken to Moses. The Almighty took the Israelites out of Egypt with a strong hand and an outstretched arm. Consequently, Moses' pledge that they would return to Egypt was no longer binding. A bilateral contract cannot bind one party if the other party refuses to fulfill his obligations. It is the voice of my Beloved that knocketh!

Third, the Beloved began to knock as well on the door of the theological tent, and it may very well be that this is the strongest knock of all. I have often

emphasized, when speaking of the land of Israel, that all the claims of Christian theologians that God deprived the Jewish people of its rights in the land of Israel, and that all the biblical promises regarding Zion and Jerusalem refer, in an allegorical sense, to Christianity and the Christian church, *have been publicly refuted by the establishment of the State of Israel and have been exposed as falsehoods*, lacking all validity. It requires a comprehensive knowledge of Christian theological literature, from Justin Martyr down to contemporary theologians, to properly appreciate the great miracle which so clearly invalidated this central premise of Christian theology. We ought to take note of the "learned" explanation of our Secretary of State, Mr. [John Foster] Dulles, who also serves as an elder in the Episcopal Church, at a meeting of a Senate committee, that the Arabs hate the Jews because the Jews killed the founder of their religion. This "explanation" possesses profound, hidden symbolic significance. I am not a psychologist and certainly not a psychoanalyst; however, I do have some acquaintance with the Talmud, and I remember well what our sages said about Balaam: "From his blessing . . . you may learn what was in his heart" (Sanhedrin 105b; cf. Rashi on Numbers 24:6). When a person speaks at length, the truth may, at times, slip out. When one of the senators asked the Secretary of State: "Why do the Arabs hate the Jews?" he really wanted to reply: "I myself, as a Christian, don't bear any great love for them, for they killed our Messiah and, as a result, lost their share in the inheritance of Abraham." However, an angel intervened or a bit was placed in the

Secretary's mouth (as happened to Balaam, according to the Sages' interpretation of the verse "and He put a word into his mouth" [Numbers 23:16; cf. Rashi ad loc. and Sanhedrin 105b), and instead of uttering the words "our Messiah" and "I myself," alternative terms slipped out of his mouth, and he said "the Arabs" and "Muhammad." In his subconscious he is afraid of the "terrible" fact that the Jewish people rule over Zion and Jerusalem. I find special pleasure in reading articles about the State of Israel in Catholic and Protestant newspapers. Against their will they have to use the name "Israel" when they report the news about Zion and Jerusalem which are now in our hands. I always derive a particular sense of satisfaction from reading in a newspaper that the response of the State of Israel is not as yet known, since today is the Sabbath and the offices of the ministries are closed, or from reading a news release from the United Press on Passover eve that "the Jews will sit down tonight at the Seder table confident that the miracles of Egypt will recur today." It is the voice of my Beloved that knocketh!

Fourth, the Beloved is knocking in the hearts of the perplexed and assimilated youths. The era of self-concealment (*hastarat panim*) at the beginning of the 1940s resulted in great confusion among the Jewish masses and, in particular, among the Jewish youth. Assimilation grew and became more rampant, and the impulse to flee from Judaism and from the Jewish people reached a new height. Fear, despair, and sheer ignorance caused many to spurn the Jewish community and board the ship "to flee unto Tarshish from the presence of the Lord"

45. FOR THESE THINGS I WEEP (I, 16). Vespasian filled three ships with eminent men of Jerusalem to place them in Roman brothels.[8] They stood up and said, 'Is it not enough that we have provoked Him to anger in His Sanctuary, that we shall do so also outside the Holy Land [by consenting to immoral practices]!' They said to the women [of Jerusalem who were in the ships], 'Do you desire such a fate?' They replied, 'We do not.' They then said, 'If women who are formed by nature for coition refuse, how much more must we [refuse to be used for an unnatural purpose]! Think you, if we throw ourselves into the sea, will we enter into the life of the world to come?' Immediately the Holy One, blessed be He, enlightened their eyes with this verse, *The Lord said: I will bring them back from Bashan, I will bring them back from the depths of the sea* (Ps. LXVIII, 23). '*I will bring them back from Bashan*,' i.e. I will bring them back from between the teeth of (*ben shinne*) lions; '*I will bring them back from the depths of the sea*' is to be understood literally.[1]

The first company [in the first ship] stood up and said, '*Surely we had not forgotten*[2] *the name of our God, or spread forth our hands to a strange god*' (*ib.* XLIV, 21), and they threw themselves into the sea. The second company stood up and said, '*Nay, but for Thy sake are we killed all the day*' (*ib.* 23), and they threw themselves into the sea. The third company stood up and said, '*Would not God search this out? For He knoweth the secrets of the heart*' (*ib.* 22), and they threw themselves into the sea. Then the Holy Spirit cried out, FOR THESE THINGS I WEEP.

מדרש איכה פר׳ א סי׳ מד־מה רבה

כְּחֵרֵבָן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דִּכְתִיב ׳גַּת דָּרַךְ ה׳ לִבְתוּלַת בַּת יְהוּדָה׳ כָּךְ ׳קָרָא עָלַי מוֹעֵד לִשְׁבֹּר בַּחוּרַי׳.

מה. ׳עַל אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה׳ אַסְפַּסְיָאנוּס מִלֵּא שָׁלֹשׁ סְפִינוֹת מִגְּדוֹלֵי יְרוּשָׁלַיִם לְהוֹשִׁיבָן בְּקְלוֹן שֶׁל רוֹמִי עָמְדוּ וְאָמְרוּ לֹא דַּיֵּנוּ שֶׁהִכְעַסְנוּהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ אֶלָּא אַף בְּחוּצָה לָאָרֶץ אָמְרוּ לַנָּשִׁים מְבַקְּשׁוֹת אַתּוּן לְכָךְ אָמְרוּ לָהֶם לָאו אָמְרוּ מַה שֶׁדַּרְכָּן לְכָךְ אֵינָן רוֹצוֹת אָנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה תֹּאמְרוּ אִם מְשַׁלִּיכִים אָנוּ עַצְמֵנוּ לַיָּם אָנוּ בָּאִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא מִיָּד הֵאִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עֵינֵיהֶם בַּפָּסוּק הַזֶּה (תהלים סח, כג) ׳אָמַר ה׳ מִבָּשָׁן אָשִׁיב אָשִׁיב מִמְּצֻלוֹת יָם׳ ׳מִבָּשָׁן אָשִׁיב׳ מִבֵּין שְׁנֵי אַרְיוֹת ׳אָשִׁיב מִמְּצֻלוֹת יָם׳ כְּמַשְׁמָעוֹ עָמְדָה כַּת רִאשׁוֹנָה וְאָמְרָה (שם מד, כא) ׳אִם שָׁכַחְנוּ שֵׁם אֱלֹהֵינוּ וַנִּפְרֹשׂ כַּפֵּינוּ לְאֵל זָר׳ וְהִשְׁלִיכוּ עַצְמָן לַיָּם עָמְדָה כַּת שְׁנִיָּה וְאָמְרָה (שם כג) ׳כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל הַיּוֹם׳ וְהִשְׁלִיכוּ עַצְמָן לַיָּם עָמְדָה כַּת שְׁלִישִׁית וְאָמְרָה (שם כב) ׳הֲלֹא אֱלֹהִים יֶחְקַר זֹאת כִּי הוּא יֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת לֵב׳ וְהִשְׁלִיכוּ עַצְמָן לַיָּם וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת וְאוֹמֶרֶת ׳עַל אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה׳.

14

כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (יחזקאל מג. יד) 'וּמֵחִיק הָאָרֶץ וְעַד הָעֲזָרָה הַתַּחְתּוֹנָה' 'וְכִי הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ' חֻרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן וְחֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ גָּלוּ וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם 'אֵיכָה'.

ט. רַבִּי יִצְחָק פָּתַח (ירמיה נא. נא) 'בֹּשְׁנוּ כִּי שָׁמַעְנוּ חֶרְפָּה כִּסְּתָה כְלִמָּה פָּנֵינוּ כִּי בָּאוּ זָרִים עַל מִקְדְּשֵׁי בֵּית ה'' אַתְּ מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנְסוּ שׂוֹנְאִים לִירוּשָׁלַיִם נִכְנְסוּ עִמָּהֶם עַמּוֹנִים וּמוֹאֲבִים שֶׁנֶּאֱמַר (איכה א. י) 'יָדוֹ פָּרַשׂ צָר עַל כָּל מַחֲמַדֶּיהָ כִּי רָאָתָה גוֹיִם בָּאוּ מִקְדָּשָׁהּ אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא יָבֹאוּ בַקָּהָל לָךְ' נִכְנְסוּ לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים וּמָצְאוּ שָׁם שְׁנֵי כְרוּבִים נָטְלוּ אוֹתָן וְנָתְנוּ אוֹתָן בִּכְלִיבָה וְהָיוּ מַחֲזִירִין אוֹתָן בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם וְאוֹמְרִים לֹא הֱיִיתֶם אוֹמְרִים שֶׁאֵין הָאֻמָּה הַזֹּאת עוֹבֶדֶת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים רְאוּ מַה מָּצִינוּ לָהֶם וּמֶה הָיוּ עוֹבְדִים הָא כָּל אַפַּיִן שָׁוִין הָדָא הוּא דִכְתִיב (יחזקאל כה. ח) 'יַעַן אֲמֹר מוֹאָב וְשֵׂעִיר הִנֵּה כְּכָל הַגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה' בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מְקַעְקֵעַ בֵּיצָתָן מִן הָעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר (צפניה ב. ט) 'לָכֵן חַי אָנִי נְאֻם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי מוֹאָב כְּסְדֹם תִּהְיֶה וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמֹרָה' כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ גָּלוּ וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם 'אֵיכָה'.

IX

R. Isaac opened his discourse with the text, *We are ashamed, because we have heard reproach, confusion hath covered our faces; for strangers are come into the sanctuaries of the Lord's house* (Jer. LI, 51). You find that at the time when enemies entered Jerusalem, Ammonites and Moabites entered together with them; as it is said, *The adversary hath spread out his hand upon all her treasures; for she hath seen that the heathen are entered into her sanctuary, concerning whom Thou didst command that they should not enter into Thy congregation* (Lam. I, 10).[3] They penetrated the Holy of Holies and found there the two cherubim, which they seized, placed in a chest, and carried around the streets of Jerusalem,[4] exclaiming, 'Did you not declare that this people were not idolaters? See what we found belonging to them and what they were worshipping; behold, all faces are alike!'[5] Hence it is written, *Because that Moab and Seir do say, Behold, the house of Jacob is like unto all the nations* (Ezek. XXV, 8). At that time the Holy One, blessed be He, swore that He would utterly exterminate them, as it is said, *Therefore as I live, saith the Lord of hosts, the God of Israel, surely Moab shall be as Sodom, and the children of Ammon as Gomorrah* (Zeph. II, 9). Since Israel sinned, they were exiled; and since they were exiled, Jeremiah began to lament over them, *Ekah*.

עין משפט נר מצוה

קיג א ב ג מיי׳ פ״ו מהלכות מלכים הלכה ז:

קיד ד מיי׳ שם הל״ח:

והא פריה ורביה. דומה מכת לן דלא נאמרה לבני נח ולא משום דלא תשיב ליה בהדי שבע מצות הא לאמר לעיל [דף נח:] קיש עשה לא קא תשיב וי״ל דשב ואל תעשה נמי הוא דמי שמטוה על פריה ורביה מצוה שלא להשחית זרע:

לכל דבר שבמנין. פ״ה דכל דבר הנאסר במנין אפי׳ קבעו זמן לדבר צריך מכון אחר להתירו כשיעבר הזמן ושוב (חזר*) ופי׳ אל תעבו אל תעשה (שמות יח) לא היה ביה זמן והא דכתיב (שם) היו נוטים לשלשת ימים הייט לקבל הטורה ביום השלישי אבל דבר הקבוע לזמן יעבור הזמן ומותר מאליו וכ״מ לי בדבר שנגזר שתה פשיטא שצריך מכון אחר להתירו אצריך שד״א כיון דבטל דבר שנאסר עבורו ממילא הותר כגון הכא שנאסרו בתשמיש כדי לקבל התורה וכי ההיא דפ״ק דביצה (דף ה. ושם) דכרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום לכל לד כדי לעבר שוק ירושלים בפירות דאף לאחר מורכן הוצרך מכון אחר להתירו* : מוקים

מ״ל מחר

[נס״ע מוס׳ נ״ה ס.ד״ה כל דבר]

והרי מילה שנאמרה לבני נח דכתיב °ואתה את בריתי תשמור ונשנית בסיני °וביום השמיני ימול לישראל נאמרה ולא לבני נח הרוא למישרי שבת הוא דאתא *ביום ואפילו בשבת והרי פריה ורביה שנאמרה לבני נח דכתיב °ואתם פרו ורבו ונשנית בסיני °לך אמור להם שובו לכם לאהליכם לישראל נאמרה ולא לבני נח הרוא *לכל דבר שבמנין צריך מכון אחר להתירו הוא דאתא אי הכי כל הדא והדא נמי נימא משום מילתא איתני הכי קאמר אורחה מידחד ומיתנא בה למה לי ואין לנו אלא גיד הנשה בלבד ואליבא דר׳ יהודה הני נמי לא איתני הני איתני לשום מילתא בעלמא הא לא איתני כלל אי בעית אימא מילה *מעיקר* לאברהם הוא דקא מזהר ליה רחמנא ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך לדורותם אתה וזרעך אין אינשי אחרינא לא אלא מעתה בני ישמעאל לחייבו °כי °ביצחק יקרא לך זרע בני עשו לחייבו *ביצחק ולא כל יצחק מתקיף לה רב אושעיא אלא מעתה בני קטורה לא לחייבו האמר ר׳ יוסי בר אבין ואיתימא ר׳ יוסי בר חנינא °את בריתי הפר °לרבות בני קטורה אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא היתר לו בשר לאכילה דכתיב °לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ ולא חית הארץ לכם וכשבאו בני נח התיר להם שנאמר °כירק עשב נתתי לכם את כל יכול לא יהא אבר מן החי נוהג בו ת״ל °אך בשר בנפשו דמו

ופסורת השי״ס

וסרי מילה. ליסרלא נאמרה ולא לבני נח דלא תעבה בני שבע מצות: לכל דבר שבמנין. לא נמנים בסיני אלא מפני שאסר להם תשמיש שלשה ימים קודם מתן תורה ולאחר שלשה ימים הולך להתיר להם ואע״ג דממילא מתחמע המילה שלשה ימים הוא תורה אור דאסר והרי עברו אשמעינן קרא דכל דבר הנאסר במנין ב״ד אע״פ שקבעו זמן לדבר צריך למעט פעם אחרת להתירו כשעבר הזמן: פי׳ סיני. כל שבע מצות שחזרו ונשנו בסיני נימא נמי כל אחת ואחת הוצרכה לשנות על דבר כגון מעוברת הוצרכים לפרש מיתה ועבודות הכוכבים כה וכן בני ערות לפרש שובין ומימא דטולהו לא נשנו וליסרלא נאסרו ולא לבני נח: פוסרים מפדר ומפגל כפ לפס לי׳. למהדר ומיכתב אוסרה דידהו אלא ש״מ להתירה לבני נח וליסרלא אסרה: סני נפי. מילה ופריה ורביה הא לא איתנו דהא אמרם למילתא הוא דאיתנו: פס. דגיד הנשה לא איתנו כלל ומשום הכי לא תשיב להו בהדיה ומיהו הכי נמי מן התורה לבני נח ולא נשנו בסיני הם וליסרלא נאמרו ולא לבני נח מסיני ולהלן: ולבנים אימא מילה. ודלמי מסיני נאמרה לעיקר מעוטיה ודקשיא לך הא אמר ר׳ יוסי כל שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה הא דלא תשיב ליה לבני נח אמתא בני נח מצות דמילה לאו לבני נח אפי׳ מקודם סיני אלא לזרע אברהם לחודיה והשתא נמי זרע

[שבת קלב]

[נדרים נא.]

[illegible]

חן. א) האומל מסעדה שאינה מספקת לבעלה עוה אבן גול הוא. והוא מדמה שלא חבא ואמר בלוב אבלהו אלא ברשותי. ב) המשתמש בעבודתו של עני שהעבוד של עני אינו אלא כגון קורדום ומרדישה ואמר בלבו אינן חברים ותדי לא גזלתי אותו. ג) המסתכל בעדות מעלה על דעתו שאין בכך כלום שהוא אומר ובי בעלמי אי קרבתי אצלה. והוא אינו יודע שראיית העינים עון גדול שהוא גורמה לגופן של עדות שנאמר ולא תתורו

[illegible]

אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. ד) המתכבד בקלון חבירו אומר בלבו שאינו חבא לפי שאין חבירו עובר עם ולא הגיע לו ביזה ולא בויש אלא ערך מעשיו הטובים והכמתו לסיל מעשה חבירו או חכמתו בדי שיראה מכללו שהוא מכובד וחבירו בזוי. ה) המחושד בשרים אומר בלבו שאינו חבא לפי שהוא אומר מה עשיתי לי וכי יש עם אלא חסד שמא עבה אי לא עשה והוא אינו יודע שזה עון שמים ארב בשר ברעתו כבעל עבירה: **ה** וכהן חמשה דברים העושה אותם ומשך אחריהם תמיד וקשים הם לפרוש מהן. לפיכך צריך אדם להזהר מהן שמא ידבק בהן והן כולן דעות רעות עד מאד. ואלו הן. רכילות ולשון הרע ובעל חימה ובעל מחשבה רעה והמתחבר לרשע מפני שהוא ליבר במעשיו והן נרשמים בלבו. הוא שאמר שלמה ורועה בסילים ירוע. וכבר בארנו בהלכות דעות דברים שצריך כל אדם לנהוג בהן תמיד קל והומר לבעל תשובה: **ו** כל אלו הדברים וכיוצא בהן אף על פי שמעכבין את התשובה אין מונעין אותה אלא אם עשה אדם תשובה מהן הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא:

פרק חמישי

א רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו. ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו. הוא שכתוב בתורה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע. כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין בין שני דומה לו בזה הענין שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע ובין שכן הוא פן ישלח ידו: **ב** אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים מפני אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע. אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או [פ] סכל או רחום או אכזרי או בולי או שוע ובן שאר כל הדעות. ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד בשני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאו זו דרך שירצה. הוא שירמיהו אמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. כלומר אין הקב"ה גוזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע. ובזמן שכן הוא נמצא זה החומא הוא הפסיד את עצמו. ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו גמולה רעה. הוא שכתוב אחריו מה יתאונן אדם חי וגו'. והזר ואמר הנאל דרכיכם בדרכיו עשיתו כל הדעות ראוי לו להזור בתשובה ולעזוב רשעו שהרשעים עתה בידינו הוא שכתוב אחרי נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וגו': **ג** והבר זה עיקר גדול הוא ותלא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים. וכתיב ראה אנכי נותן לפניכם היום. כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עשות בין טובים בין רעים. ומפני זה הענין נאמר מי יתן והיה לבבם זה לדם. כלומר שאין הבורא בוחר בני האדם ולא גוזר עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מכור להם: **ד** אולי האל היה גוזר על האדם להיות צדיק או רשע או אולי היה שם דבר שמושך את האדם בעיקר תולדתו לדרך כן הדרכים או למדע מן הדעות או לדעה מן הדעות או למעשה מן המעשים כמו שבודים מלבם הטפשים הוברי שמים הואך היה מציה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל תעשה כך המיבו הדרכים ואל תלכו אחרי רשעכם והוא מתחלת ברייתו כבר גזר עליו או תולדתו המשוך אותו לדבר שאי אפשר לזוז ממנו. ומה מקום היה לכל התורה כולה ובאו זה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או מגלם שכר לצדיק. השופט כל הארץ לא יעשה משפט. ואל תתמה והאבר הואך יהיה האדם עושה כל מה שיחפץ ויהיו מעשיו מסורים לו וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו ולא חפצו הכתוב אומר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ. דע שהבל כחפצו יעשה ואת על פי שמעשינו מסורין לנו. כיצד כשם שהיוצר חפץ להיות האש והרוח עולים למעלה והמים והארץ יורדים למטה והגלגל סובב בעיגול וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגן שהפץ בו. ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות. לפיכך דנין אותו

לפי

לחם משנה

[illegible]

ד המשתמש בעבודתו של עני וכו'. מפי דקתמר בעבד של עני ולא של שניר נתן רבינו בכסף משנה מפני שהוא בעבד בחיים שפחיטו מדמיון בלל:

פ"ה א רשות לכל אדם וכו'. כל זה הפרק הוא מבואר:

ב בכל אדם רשאי לו להיות צדיק כמשה רבינו לו רשע כירבעם לו חכם לו סכל. מה שהקשה מהסכים דהכסף מדה (דף ע"ו) דאמר פסק ז מה מהא עליה חכם לו כסכל וכו' ענה מירן בעל הסגהות:

ד לדרך מן הדרכים. ר"ל אמר אם לדרך טוב לו לדרך רע. לו לחדש מן המדשוב ר"ל אמוכה

מגדל עוז

פ"ה רשות לכל כאדם מוגה ל מה זה לכם. פרק עמי מדיכן (דף ע"ו) ובכמה מקומות בגמרא ובמגלה (דף כ"ב) פרק שמד ויבא כסל מדי בחיים מדן מילמא בחיים בכסל

תגחות מיימוניות

[פ] תיבת רבפירוש אבר פ' כל חיד שבלאר הבכוחה על הדיון לילה שבו נוטל את הבינה בי' עד גבור או חלש או מעם או חבב בר הר' בפירוש בשמע דבר זה בידי שמים. ואולי יש חלוק בין סכל לשיבש. ומה שכתב חכם או כסיל שבא יש לומר לענין

יראת שמים ובמגדל אינו"ל שהיים תיקן לי בחדי רבינו הפירוש לאחרו בהבפה או בבכלות ומה שבפ' כל חיד חייבו לעשות לו לב חכם או מבש. ע"ב:

וּלְכָל־מִשְׁרָה וּמִדָּה׃ ל וְלַעֲמֹד בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לַיהוָה וְכֵן לָעָרֶב׃ לא וּלְכָל הַעֲלוֹת
עֹלוֹת לַיהוָה לַשַּׁבָּתוֹת לַחֳדָשִׁים וְלַמֹּעֲדִים בְּמִסְפָּר
כְּמִשְׁפָּט עֲלֵיהֶם תָּמִיד לִפְנֵי יְהוָה׃ לב וְשָׁמְרוּ
אֶת־מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל־מוֹעֵד וְאֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ
וּמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי אַהֲרֹן אֲחֵיהֶם לַעֲבֹדַת בֵּית יְהוָה׃

כד א וְלִבְנֵי אַהֲרֹן מַחְלְקוֹתָם בְּנֵי אַהֲרֹן
נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃ ב וַיָּמָת נָדָב
וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי אֲבִיהֶם וּבָנִים לֹא־הָיוּ לָהֶם וַיְכַהֲנוּ
אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃ ג וַיַּחְלְקֵם דָּוִיד וְצָדוֹק מִן־בְּנֵי
אֶלְעָזָר וַאֲחִימֶלֶךְ מִן־בְּנֵי אִיתָמָר לִפְקֻדָּתָם
בַּעֲבֹדָתָם׃ ד וַיִּמָּצְאוּ בְּנֵי־אֶלְעָזָר רַבִּים לְרָאשֵׁי
הַגְּבָרִים מִן־בְּנֵי אִיתָמָר וַיַּחְלְקוּם לִבְנֵי אֶלְעָזָר
רָאשִׁים לְבֵית־אָבוֹת שִׁשָּׁה עָשָׂר וְלִבְנֵי אִיתָמָר
לְבֵית אֲבוֹתָם שְׁמוֹנָה׃ ה וַיַּחְלְקוּם בְּגוֹרָלוֹת אֵלֶּה
עִם־אֵלֶּה כִּי־הָיוּ שָׂרֵי־קֹדֶשׁ וְשָׂרֵי הָאֱלֹהִים

מִבְּנֵי אֶלְעָזָר וּבִבְנֵי אִיתָמָר׃ ו וַיִּכְתְּבֵם שְׁמַעְיָה
בֶן־נְתַנְאֵל הַסּוֹפֵר מִן־הַלֵּוִי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים
וְצָדוֹק הַכֹּהֵן וַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֶבְיָתָר וְרָאשֵׁי
הָאָבוֹת לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם בֵּית־אָב אֶחָד אָחוּז
לְאֶלְעָזָר וְאָחוּז אָחוּז לְאִיתָמָר׃ ז וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל
הָרִאשׁוֹן לִיהוֹיָרִיב לִידַעְיָה הַשֵּׁנִי׃ ח לְחָרִם
הַשְּׁלִישִׁי לִשְׂעֹרִים הָרְבִיעִי׃ ט לְמַלְכִּיָּה הַחֲמִישִׁי
לְמִיָּמִן הַשִּׁשִּׁי׃ י לְהַקּוֹץ הַשְּׁבִיעִי לַאֲבִיָּה הַשְּׁמִינִי׃
יא לִישׁוּעַ הַתְּשִׁעִי לִשְׁכַנְיָהוּ הָעֲשִׂרִי׃ יב לְאֶלְיָשִׁיב
עֲשִׂרִי עָשָׂר לְיָקִים שְׁנִים עָשָׂר׃ יג לְחֻפָּה שְׁלֹשָׁה
עָשָׂר לְיֶשְׁבְּאָב אַרְבָּעָה עָשָׂר׃ יד לְבִלְגָּה חֲמִשָּׁה
עָשָׂר לְאִמֵּר שִׁשָּׁה עָשָׂר׃ טו לְחֵזִיר שְׁבִעָה עָשָׂר
לְחַפִּצֵּץ שְׁמֹנֶה עָשָׂר׃ טז לְפְתַחְיָה תִּשְׁעָה עָשָׂר
לִיחֶזְקֵאל הָעֶשְׂרִים׃ יז לְיָכִין אֶחָד וְעֶשְׂרִים לְגָמוּל
שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים׃ יח לְדְלָיָהוּ שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים
לְמַעַזְיָהוּ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים׃ יט אֵלֶּה פְקֻדָּתָם

לַעֲבֹדָתָם לָבוֹא לְבֵית־יְהוָה כְּמִשְׁפָּטָם בְּיַד אַהֲרֹן
אֲבִיהֶם כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כ וְלִבְנֵי
לֵוִי הַנּוֹתָרִים לִבְנֵי עַמְרָם שׁוּבָאֵל לִבְנֵי שׁוּבָאֵל
יְחְדְּיָהוּ׃ כא לִרְחַבְיָהוּ לִבְנֵי רַחַבְיָהוּ הָרֹאשׁ יִשִּׁיָּה׃
כב לַיִצְהָרִי שְׁלֹמוֹת לִבְנֵי שְׁלֹמוֹת יָחַת׃ כג וּבְנֵי
יְרִיָּהוּ אֲמַרְיָהוּ הַשֵּׁנִי יַחֲזִיאֵל הַשְּׁלִישִׁי יָקְמְעָם
הָרְבִיעִי׃ כד בְּנֵי עֻזִּיאֵל מִיכָה לִבְנֵי מִיכָה שָׁמִיר׃
כה אֲחִי מִיכָה יִשִּׁיָּה לִבְנֵי יִשִּׁיָּה זְכַרְיָהוּ׃ כו בְּנֵי
מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי בְּנֵי יַעֲזִיָּהוּ בְּנוֹ׃ כז בְּנֵי מְרָרִי
לְיַעֲזִיָּהוּ בְּנוֹ וְשֹׁהַם וְזַכּוּר וְעִבְרִי׃ כח לְמַחְלִי אֶלְעָזָר
וְלֹא־הָיָה לוֹ בָּנִים׃ כט לְקִישׁ בְּנֵי־קִישׁ יְרַחְמְאֵל׃
ל וּבְנֵי מוּשִׁי מַחְלִי וְעֵדֶר וְיְרִימוֹת אֵלֶּה בְּנֵי
הַלְוִיִּם לְבֵית אֲבֹתֵיהֶם׃ לא וַיַּפִּילוּ גַם־הֵם גּוֹרָלוֹת

לְעֻמַּת אֲחִיהֶם בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי דָוִיד הַמֶּלֶךְ
וְצָדוֹק וַאֲחִימֶלֶךְ וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם
אָבוֹת הָרֹאשׁ לְעֻמַּת אָחִיו הַקָּטֹן׃ כה א וַיַּבְדֵּל
דָּוִיד וְשָׂרֵי הַצָּבָא לַעֲבֹדָה לִבְנֵי אָסָף וְהֵימָן
וִידוּתוּן הַנְּבִיאִים בְּכִנּוֹרוֹת בְּנְבָלִים וּבִמְצִלְתָּיִם
וַיְהִי מִסְפָּרָם אַנְשֵׁי מְלָאכָה לַעֲבֹדָתָם׃ ב לִבְנֵי אָסָף
זַכּוּר וְיוֹסֵף וּנְתַנְיָה וַאֲשַׂרֵאלָה בְּנֵי אָסָף עַל יַד־
אָסָף הַנִּבָּא עֹרְרֵי הַמֶּלֶךְ׃ ג לִידוּתוּן בְּנֵי יְדוּתוּן
גְּדַלְיָהוּ וּצְרִי וְיֶשַׁעְיָהוּ חֲשַׁבְיָהוּ וּמַתִּתְיָהוּ שִׁשָּׁה
עַל יְדֵי אֲבִיהֶם יְדוּתוּן בַּכִּנּוֹר הַנִּבָּא עַל־הַדּוֹת
וְהַלֵּל לַיהוָה׃ ד לְהֵימָן בְּנֵי הֵימָן בֻּקִּיָּהוּ
מַתַּנְיָהוּ עֻזִּיאֵל שְׁבוּאֵל וִירִימוֹת חֲנַנְיָה חֲנָנִי
אֲלִיאָתָה גִדַּלְתִּי וְרֹמַמְתִּי עֶזֶר יָשְׁבְּקָשָׁה מַלּוֹתִי

ובחילוק לחם הפנים · חוקא בחיטקו שון לחכל סיטקו ובחומרו והקטרת הסמים לחמתר הקטרת והמי תגיל בחוספתא לחם הפנים עבודתו במחמר הקטרת והייט מעמא מכוס דבגמרא מרבינן ליה חלק כחלק יחכלו מכמע לאכילה רבה רחמנא ולא לעבודה ומוסקי שבח לא מפרשה מתניתין מידי ובוילא וסוי בכלל דשלר קרבנות לעבר ולי קאמר בגמרא לאתויי פר העלם דבר על לעבר ובשלי ע״ז היה מלי לאתויי מיסק שבח דבהיא קאמי בחוספתא בהוא למחמר הקטרת והלא המרבה לחם הפנים עפי דאלכי מבחע מידי דלאכילה הוא מיקרי והייט לחם הפנים בכבר נעבה מגיתו מבנה בעבודה בסדרתו על הבלקן וזאוט מתוכר מעבה אלא כולין הלי מנים הקטרת בחיכן נהחר לחם קלחיון ולון עבודה ובכניך הלחם: עד

מתני׳ יום טוב הראשון של חג היו שם י״ג פרים אילים שנים ושעיר אחד נשתיירו שם י״ד כבשים לשמונה משמרות ביום ראשון ששה מקריבין שנים שנים והשאר אחד אחד בשני המשה מקריבין שנים שנים והשאר אחד אחד בשלישי ד׳ מקריבין שנים שנים והשאר אחד אחד ברביעי שלשה מקריבין שנים שנים והשאר אחד אחד בחמישי שנים מקריבין שנים שנים והשאר אחד אחד בששי אחד מקריב שנים והשאר אחד אחד בשביעי כולן שוין בשמיני הוה לפיים כברגלים אמרי מי שהקריב פרים היום לא יקריב למחר אלא הוה הוה הלילה: **גמ׳** גמא מתני׳ רבי היא ולא רבנן דתניא פר הבא בשמיני בתחילה מפיסין עליו דברי רבי יהודה אומרים אחת משתי משמרות דלא שלשי בפרים עשה איתו אפילו תימא רבנן אמי שתי משמרות לא אפיס בעי כמאן אולא הא דתניא *כל המשמרות שנמת ומשלשות הוה משני משמרות ששינות ואין משלשות נימא רבי ולא רבנן אמי תימא רבנן מאי לא שלשי בפרי הרג ומאי קמ״ל הא קמ״ל מי שהקריב פרים היום לא יקריב למחר אלא הוה הוה הלילה אי״ר (אלעזר) תני שבעים פרים בנגד מי כנגד שבעים אומות פר יהודי למה כנגד אומה יהודית משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו עשו לי סעודה גדולה ליום אחרון אמר לאיהבו עשה לי סעודה קטנה בדי שאהנה ממך אי״ר יוחנן אני לחם לעובדי כוכבים שאבדו ואין יודעין מה שאבדו בזמי שבהמ״ק הוה מזבח מכפר עליהם: מי מכפר עליהם: **מתני׳** *בשלשה

מתני׳ יו״ט ראשון של חג פר׳ וכל המשמרות טעונות לרגל ופס עשרה מהם מקריבין שם עשרה בהמות הלא: **נשתיירו כו׳** דכל המשמרות זוכות בתוכות הבאות מתחת הרגל ברגל ואין משמר של לאחה שבת יכולה עליהן כדאמרינן תורה אור בגמרא: **יום ראשון** · שהיו שמונה משמרות לי״ד כבשים שבה משמרות מן המשמרה היו מקריבין שני כבשים כל לאחה מהן הרי פנים עשר כבשים: **ושלשה** · בנים הנתחות מקריבות לאחד לאחד: **בשני** · שנתמעט לאחד מן הפרים ונשתיירו הנעה משמרות לי״ד כבשים: **ששה ששה מקריבים שנים שנים** · הרי עשרה: **ושלשה** · ארבעה הנתחות מקריבות כל לאחה בכבש לאחד: **בשלישי** · שנתמעט עוד לאחד מן הפרים ונשתיירו עשרה משמרות לי״ד כבשים: **ארבעה מקריבין שנים שנים** · והיו להו שמונה: **ושלשה לאחד לאחד** · שבה בכבשים נשבה משמרות: **בשביעי כולן שוין** · כל המשמרות המקריבות בכבשים בוות שכל לאחה מקריבה לאחד בתרי לאיס לולא שבעה פרים ולא ס שנים ונעבר לאחד לעשרה משמרות [תוספתא סדר] נשתיירו י״ד בכבשים לי״ד משמרות: **בשמיני מוחרים לפיים כברגלים** · פר להה ולא לאחד ובשבעה בכבשים בקריבים בשמיני לאן קריבים בכדר קרבנות אחר עקרבי לפי סדר משמרות מבשיכן לפרים בשמקנא לולא כל המשמרות בלאות ומפיסות עליהן כמו שמפיסין בשאר רגליו בלאן קרבנותיהן מריבין להקריבן לפי [ל״ל אלעזר] [תוס׳ ר״ה]

17

שפיכות לרעה שנאמר (ישעיה מב. כה) 'וישפך עליו חמה אפו' וכתיב (יחזקאל ט. ח) 'בשפכך את חמתך על ירושלם' וכתיב (איכה ב. ד) 'שפך כאש חמתו' והדין 'כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו'.

'ויצת אש בציון' כתיב (תהלים עט. א) 'מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך' לא הוה קרא צריך למימר אלא בכי לאסף נהי לאסף קינה לאסף ומה אומר 'מזמור לאסף' אלא משל למלך שעשה בית חפה לבנו וסירדה וכירה וציירה ויצא בנו לתרבות רעה מיד עלה המלך לחפה וקרע את הוילאות ושבר את הקנים ונטל פדגוג שלו איבוב של קנים והיה מזמר אמרו לו המלך הפך חפתו של בנו ואת יושב ומזמר אמר להם מזמר אני שהפך חפתו של בנו ולא שפך חמתו על בנו כך אמרו לאסף הקדוש ברוך הוא החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר אמר להם מזמר אני ששפך הקדוש ברוך הוא חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל הרא הוא דכתיב 'ויצת אש בציון ותאכל יסדתיה'.

AND HE HATH KINDLED A FIRE IN ZION. It is written, *A psalm of Asaph. O God, the heathen are come into Thine inheritance* (Ps. LXXIX, 1). The text should have used a phrase like, 'Weeping of Asaph,' 'Lament of Asaph,' 'Dirge of Asaph'; why does it say, '*A psalm*[2] *of Asaph*'? It may be likened to a king who erected a bridal-chamber for his son which he plastered, cemented, and decorated; but his son entered upon an evil course of living. The king forthwith ascended to the chamber, tore the curtains and broke the rods; but [the son's] tutor took a piece of rod which he used as a flute and played upon it. People said to him, 'The king has overthrown his son's chamber and you sit playing a tune!' He replied to them, 'I play a tune because the king overturned his son's chamber but did not pour out his anger upon his son.' Similarly people said to Asaph, 'The Holy One, blessed be He, has caused Temple and Sanctuary to be destroyed, and you sit singing a Psalm!' He replied to them, 'I sing a Psalm because the Holy One, blessed be He, poured out His wrath upon wood and stone and not upon Israel.' That is what is written, AND HE HATH KINDLED A FIRE IN ZION, WHICH HATH DEVOURED THE FOUNDATIONS[3] THEREOF.

עין משפט נר מצוה

קא א ב ג מיי' פ"ט מה' תענית הל' ב ג סמג עשין רכגן ג טור ת"מ סימן תקפט:

[ורבנן מתרן שם בתענית כתן]

הואיל והוכפלו בו הגרות · ביום שבעה עשר בתמוז נמי לירע חמשה דברים כדתנן בפרק בתרא דתענית (דף כו) אבל תורכן בית המקדש תקיפא טובא ועוד לא דמי לע' באב דלהה אחת הוכפלה בו : **זה** תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר · *היינו ברתשעה אבל בשביה הובקעה בי"ז ומשום הכי עבדינן בי"ז תענית והך ברייתא מתניתן בירושלמי וגרסי' בה י"ז בתמוז ואע"ג דכתיב בקרא בתשעה לחדש קלקול תשבוטת היו שם ופליג אש"ס דידן ודולה לומר דמתוך טרדתם עשו בתשבוטם ולא רלה הפסוק לשנות מכמו שהיו שבורים: **זה** תשעה באב שבו נשרף · בפרק בתרא דתענית (דף כו) רמי קרא לתהדי הכסוף מלכים כתיב דנשרף בשבעה ובספר ירמיה כתיב בעשור לחדש ויבריף וגו' ומשני דבז' לחדש נכנסו חוביים להיכל ותלבו ושבו בו [שביעי] שמיני ותשיעי עד שבעה היום לעמותי ערב הליום בו האש ונשרף עד שקיעת החמה בעשור :

ויהי רבי אליעזר ורבן · ממתני' דעל כסליו מפני תעיכה לא הוה ליה לתקשוי לעולם לא תשיב יו"ט ותפילו הכי מדליקין נרות זכר לנס : ותיפוק

רבינו חננאל

יוצאין על ניסן מפני הפסח וכו' . ואקשינן ולימא שלוחין נמי בתמוז ובמסת מפני הצום ומת שיש בהן ופריק רב פפא הכי דאמר בומן שיש שלום בלומר בל ומן שבית המקדש קיים יהיה לשמון ולשמחה . יש נירה צום אין נורה ואין שלום כגון עתה בומן הזה רצו אין מתענין רצו אין מתענין ובין שום רצו שלא להתענות בהן אין חובה עליהן לפיכך אין שלוחין יוצאין בהן אי הכי יוסבי מה יוצאין באב ופרקינן משום שהוכפלו בו צרות מפני שחרב בו הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונהרשה העיר קבלו עליהם' באב צום לעולם בגלות ואע"פ כאן שם סבנה בומן הזה לפיכך יוצאין באב תניא אושע"י ר' דברים היה ר' עקיבא הורש אלו הן. א' חתא שרה את בן הגר המצרית וגו' . ב' הצאן ובקר ישראו להם וגו' . ג' בן אדם יושבי הארבות על אדמת ישראל וגו' . ר' בה אמר ה' צום הרביעי וגו' . ואלו ר' דברים ספרושין בספרי רבי רב (מנחם ותמנן) ובתוספתא בפסחת פוסה (פ"ו) ואושע"ל זה אחד מן ר' דברים שהיה ר' עקיבא הורש יאץ אני דורש בכותבו ולא אלעזר על דבריו אלא בצום העשירי בלבד שהוא אומר עשרה בפבה שבו מפך מלך בבל על ירושלים ואני אומר צום העשירי זה ת' בטבת שנאתה שמועה לגולה בי נתרבת העיר ונשרף הבית ונראין דברי מרבריו שהוא אומר בתמוז הובקעה העיר ובאב נלכדה העיר. ובתשרי נהרג נדליהו בן אחיקם ובטבת סמך מלך בבל נבוכדנצר הדברים הללו אלא על הסדר בי אחרי שנלכדה העיר ונשרף הבית מאיר סמיכת החילות על ירושלים ואע"פ שהוא על הסדר לסדר החדשים שבחשב רבעי הבנו . ואב חמישי ותשרי שביעי וטבת עשירי הסדרעניה אינן על חסרר שמאחר הסמיכה מן הסדרה ואני פונה לסדר חדשים ולסדר פרעניות על הסדר . בחדש הרביעי הובקעה העיר ובחמישי נלכדה ובשביעי נהרג נדליה בן אחיקם ובעשירי באת שמועה הפרעות הללו בגולה בבבל ועכשו יום שבעה בים הרפה : איתמר רב ור' יוחנן אבדי בטלה מגילת תענית ר"ל הא דתניא בריש בבלית תענית יד לא להתענות בהן בי הם כמו ימים טובים שאסור להתענות בהן בטלה ובל הרוצה להתענות בהן כתענה יראה אלו : תעניות ל"ז בתמוז ו' בטבת בומן שיש שלום הם כימים טובים ואסור להתענות בהן כדכתיב יהיה לבית יהודה לשמחן ולעשות עוד ימים הכתובים בבגלת תענית בומן הבית הוי ימים ביבים ואבדיה בתענית עבשוי בטלה . ור' יוחנן ורבי"ל אבדי לא בטלה הני ג' אמבית הוא דתלינהו רחמי' בבגלן באבדיה הני קיימו עד בשביי שאבדו ובתיב רב כהנא על מאן דאבד בטלה מגילת תענית בעבדה עוד תענית בעבדה בלוד אבד להן ר' יהושע ואמ' והתני על מה שהתעניתם ר') כלומר בעתתם ופריקי' הני הבית הבלקת בר יוחנן אלא בשום הבמקום נוסא דתנינן הוא ברייתא אחרתא בקבריא כ"מ' הוי ביתבן בטבריה בבנות בר יוחנן ב"ג ביתא כרן לה' עליון ואבדו הבבים לבבר פרע זה את הבי ובבצא שבר קדוש בושלך באשבר ישם עליון בבים בו יוחנן שלא לבוכר שם שבים בטבר בלל ובבלוהו יאיתי הוים שנירי כך ג' בתשיי הוה ועשיתי וקבעיתו בסי י"ט שאסור בתענית יאי ס"ר בטלה בגלת תענית ובל הרוצה להתענות בתענה הראבונות בטלו האחרונות מחדשין ופרקי' זה שקבעיתו לע' בתשרי ר"מ בומן שהיה הבית קיים וכי אמרינן אנן דבטלה מגילת תענית אחר חרבן הבית ראקשינן

ותיפוק

מסורת הש"ס

דאמר רב חנא בר ביזנא אמר ר"ש חסידא מאי דכתיב °כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לשמחה ולשמחה *קרי להו צום וקרי להו ששון ושמחה בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה אין שלום צום אמר *רב פפא הכי קאמר בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה יש גזרת המלכות צום אין גזרת המלכות ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין אי הכי ט"ב נמי אמר רב פפא שאני ט' באב הואיל ודוכפלו בו צרות דאמר מר **בט' באב חרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר תניא *אמר ר"ש ארבעה דברים היה ר"ע דורש °ואני אין דורש כמיהו °צום הרביעי זה ט' בתמוז שבו הובקעה העיר שנאמר °(ברביעי) בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא היה להם לעם הארץ ותבקע העיר ואמאי קרי ליה רביעי רביעי לחדשים צום החמישי זה תשעה באב שבו נשרף בית אלהינו ואמאי קרי ליה חמישי חמישי לחדשים צום השביעי זה ג' בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ומי הרגו ישמעאל בן נתניה הרגו ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו ואמאי קרי ליה שביעי שביעי לחדשים צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים שנאמר °ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלם ואמאי קרי ליה עשירי עשירי לחדשים והלא היה ראוי זה לבתוב ראשון ולמה נכתב כאן כדי להסדיר חדשים כתיקנן ואני אינו אומר כן אלא צום העשירי זה חמשה בטבת שבו באת שמועה לגולה שהובתה העיר שנאמר °ויהי בשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחדש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלם לאמר הוכתה העיר ועשו יום שמועה ביום שריפה ונראין דברי מדבריו שאני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון והוא אומר על ראשון אחרון ועל אחרון ראשון אלא שהוא מונה לסדר הדשים ואני מונה לסדר פורעניות איתמר *רב ורבי חנינא אמרי בטלה מגילת תענית רבי יוחנן וריב"ל אמרי לא בטלה מגילת תענית רב ורבי חנינא אמרי בטלה מגילת תענית הכי קאמר בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה אין שלום צום והנך נמי כי הני רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי לא בטלה מגילת תענית הני הוא דתלינהו רחמנא בבנין בהמ"ק אבל הנך כדקיימי קיימי מתיב רב כהנא מעשה וגזרו תענית בתענוכה בלוד ויירד ר"א ורחץ ורבי יהושע וסיפר ואמרו להם צאו והתענו על מה שהתעניתם א"ר יוסף שאני הנוכה דאיכא מצוה א"ל אביי ותיבטיל איהי ותיבטל מצוה אלא אמר רב יוסף שאני חנוכה דמיפרסם ניסא מיתיב רב אחא בר הונא בהלתא בתשרי בטילת אדכרתא מן שטרייא שגזרה מלכות יון גזרה שלא להזכיר שם שמים על פיהם וכשגברה מלכות השמונאי ונצחום התקינו שיהו מזכירין שם שמים אפילו בשטרות וכך היו כותבים בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לאל עליון וכשנכנסו בבית בדבר אמרו למדר זה פירע את חרבו ונמצא שטר מיטל באשפה ובטלום ואותו היום עשאוהו יו"ט ואי סלקא דעתך בטלה מגילת תענית קמייתא בטול אחרנייתא מוסיפין הכא במאי עסקינן בזמן שבית המקדש קיים

ותיפוק

דתמר רב פפא בר ביזנא כו'. דכולהו ימי תעניות ניתו בזמן הזה שלין בהמ"ק קיים ומתניתין בזמן הזה קא מיירי מדקתני וכשהמקדש קיים כו': **שיש שלום.** שלין יד המובדי כוכבים תקיפה עליהם לאיסור לששון ולשמחה. **גזרת המלכות אוסר** : יש ליאסר בהספד ובתענית : תובה להתענות בהן : **רבו אין מתענין** · וכיון דרשות הוא לא ממהרתין שלוחים עליהן : **ברבעה דברים שלנו כו'** · ווו לאחת מהן והג' שניין בתוספתא *דסוטה ובסופרי בן אדם יוסבי התרבות וגו' הגלן והבקר ישחטו וגו' ותרגל שרה לאת בן הגר המצרית וגו' : **פפך פלך בכל** · הבחיל לגור עליה : **שמועה לגולה** · לגלות יכניה שגלו לבבל לאחת עשרה שנה לפני החורבן : **שאני אומר על ראשון** · שבסדר מקרא : **ראשון** · לפורענות בתחלה הובקעה העיר ואח"כ נשרף הבית בתשעה באב ובתחרי שלאחריו נהרג גדליה ובשבת שלאחריו באתה השמועה : **ומוא אומר על ראשון** · שבסוף אחרון לפורענות : **ועל אחרון** · שבתקרא ראשון לפורענות שהרי תחילה סמך ואח"כ הובקעה אחרון לכמיכת בבל שהוא מאוחר במקרא : **אלא שהוא מונה לסדר הדשים** · ואמר שלא הקפיד המקרא אלא על סדר החדשים לכך מנה תמוז קודם לאב ואני מונה לפי לסדר פורענות : **בעלה מגילת תענית** · ימים טובים שקבעו חכמים ע"י נסים שאירעו בהם ואסרום בתענית ויש מהן לא בהספד ובתענית במגילה אחת אלין יומיא דלא להתענאה בהו כו' עכשיו שחרב הבית בעלו ומוסרין בהספד ובתענית: **אין שנים טוב** · ואע"ג דבזמן הבית קיימו מועדים טובים : **ושנך נמי** · דמגילת תענית כי הני מסוינן להו כי היכי דהני בעלי הני נמי בעלי : **דמלינהו בבנין** דע"י התורכן היקבעו לגוס ועל ידי הבנין הוקבעו ליום טוב שבשבנה בית שני שלמו בני הגולה התכבה בחדש התמוני המזר כתשר עשיתי זה כמה שנים מיום החורבן כמו שנאמר שם (זכריה ז) שהשיבם הקב"ה כי למתם וסבול בחמשי וכשבעי וזה שבעים שנה וגו' ומיכאן ואילך יהיו לששון ולשמחה ולמועדים טובים : **וירד ר' אליעזר** כו' · ורבי אליעזר ורבי יהושע אחר תורכן הבית הוו דבימי רבן יוחנן בן זכאי דכשם תרב הבית : **ספרנו** · כלומר עשו תשובה : **דמפרסם ניסא** · כבר הוא גלוי לכל ישראל ע"י שנהגו בו המלות והחזיקו בו כשל תורה ולא נכון לבטלו : **בחלתא בשערי כו'** · כך כתוב במגילה לשון אחרמי בטילת אדכרתה ביטלו אזכרת שם שמים מן השטרות ובקושי יכלו לבטל שבבר נהגו הרבה וכשמעו חכמי' ובטלום הוכשר הדבר בעיניהם ונחשב להם לנס ועשאוהו י"ט :

[פי' ע"ז תחלת בנ"י ת"ל ריש פי' מקו]

[נ"ל סמוך ת"ל פי' מקו רבא]

תענית כה:

[שפת' דסופה ס"ון]

[נ"ל בחדש הרביעי]

גליון הש"ס

גמ' ואני אין דוכס בטוטו . עיין בספר נרבי יוסף ז"ל פ' בפר סמ"ף ג :

הרא"ש גגלת רב הונא ורב חיננא

*) נרלה הגיל שבתם על דנמי הבטים .

מתניתין קשיתיה מאי אריא דתני עימד אבל לא יושב שבע מינה דנכסי מבקר אסורין על התולה אמר ריש לקיש רמז לביקור חולין מן התורה מנין שנאמר °אם במות כל האדם ומיתתן אלה ופקודת כל אדם וגו' מאי משמע אמר רבא אם במות כל האדם ומיתתן אלה שהן חולים ומוטלים בעריסתן ובני אדם מבקרים אותן מה הבריות אימרים לא ה' שלחני לזה *דרש רבא °אם בריאה יבראה ה' אם בריאה גיהנם מוטב תהוה אם לאו יבראה ה' איני והא תניא *שבעה דברים נברא קודם שנברא העולם אלו הן תורה ותשובה גן עדן וגיהנם כסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח תורה דכתיב °ה' קנני ראשית דרכו וגו' תשובה דכתיב °בטרם הרים יולדו ותתחולל וגו' °השב אנוש עד דכא וגו' גן עדן דכתיב °ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם וגו' גיהנם דכתיב °כי ערוך מאתמול תפתה *כסא כבוד דכתיב °נכון כסאך מאז בית המקדש דכתיב °כסא כבוד מרום מראשון שמו של משיח דכתיב °יהי שמו לעולם וגו' אלא הכי קאמר אי איברי ליה פומא מטב ואם לא יברא ה' דכתיב °אין כל חדש תחת השמש הכי קאמר אי הבא לא מקרב פומא להבא ליקרב דרש רבא ואמרי לה אמר ר' יצחק *מאי דכתיב °שמש

תורת אור

מפניתין קשיתיה - מדוקדק קא מקשה ליה: מאי אריא דתני עומד אבל לא יושב שבע - והרי(ג) אין מבקר אסור בנכסי תולה: אלא הכי קאמר - ומי - ומאי מאי מעמא דמתמל דמתרץ לה הכי לוקמא כדמעלה הא לא קשיא דמתמל לא מיקי לה כדמעלה דקסבר הא מעיקרא דחיקא הוא: ופקודת כל אדם - שבני אדם מבקרין לתוכן: אלא כי אלפני לזה - לפי שהיו עדת קרח מלעיגין עליו ואומרים מהיה מבה אומר להם מהעתו בלא ליווי של מקום: ואם לאו - שאין ניהנם ראוי לבריות עדיין: איני - מי מספקא ליה למתני: ברוך מאמתול מאמתול - מאתמול יום שיש לו לתמול ולא בלעים כלומר מהיה לו לפניו ולא לפני פניו הוי לומר זה יום בני בנו עכרא גיהנם: אלא כי - לו יום מקרב הכא יקריבנו המקום: ואם בריאה קבעי - למה מיבעל כדאמרי' במסכת תענית(לקמן יב): אם אמר טוב דין נתן מפרס - מקרת ובדמו: וכל יום ויום - מאותו יום ילוך אין ועלון מפני מבמתיין לסם עובדי כוכבים עד מתרים בהן מיום ומתרמו: ולפי גדול אלא קמן - אלא יאמר לא מבקר אלא גדול כמו: אין לו שיעור - המיה בקטן כמו בגדול: ליפילו שיפין ולוקמוה - וכמי בבים בני אדם כלחת לבקרו ומוטל [אם פ"ם ונפ"ל] בל אחד ואחד מבקים בעבדו ומוד מתרפא: כפי שורו - אם דבי רבי - אמר מי בים לו עבר בעית וכן אחד הלאמינה עולת שיעור נכסים והבעיה במה בבריה וכן לבלן ומפרש בהבים הבלמי נמלו בעית בעמלת במה תרי תולה בתי ליבתר והאי תולה ומוסיף ליבתר(ד) ינבי תולה נמי מבקר [בהגהות קי"ל]

מסורת הש"ס

ע"ין משפט
נר מצוה

ם א ב ג מיי' פ"ז מה"ל אבל ד' כסא פסקו מדברי סופרים ב סוכ"ש ו"ל מ' שלם פרק ב:

כא ד מיי' פ"ב מה"ל מלכים ה"ל ד סמג לאוין לא עיש"ש אאו"ש סימן קא פרק ד:

פרקי דר' אליעזר

לישראל, שנאמר, אל־תקרב הלם של־נעליך מעל רגליך (שם ג ה). מכאן אמרו, כל העומד במקום קדוש צריך לשלף ינעלו. שכך אמר הקדוש־ברוך־הוא אל משה, של־נעליך מעל רגליך. אמר לו הקדוש־ברוך־הוא, ילך ואשלחך אל־פרעה (שם שם י). אמר לפניו, רבון כל העולמים, לא כך אמרתי לך אין בי כח, שאני נכבד בלשוני, שנאמר, ויאמר משה אל־ה', לא איש דברים אנכי (שם ד י). ולא עוד, אלא שאתה משלחני ליד אויבי ומבקשי רעתי. לא על כן ברחתי מפניהם, שנאמר, ויברח משה מפני פרעה (שם ב טו). אמר לו, אל תירא מהם, שכבר מתו כל־האנשים המבקשים את־נפשך (שם ד יט). וכי מתים היו, והלא חיים היו, אלא שירדו מנכסיהם. מכאן אתה למד, שכל היורד מנכסיו, כאלו מת. לכך נאמר, כי־מתו כל־האנשים. אמר לו, ילך ואשלחך אל־פרעה. אמר לפניו, רבון כל העולמים, שלח נא ביד־תשלח (שם שם יד), ביד אותו האיש שאתה עתיד לשלח. אמר לו, לא אמרתי לך, ילך ואשלחך אל־ישראל, אלא ילך ואשלחך אל־פרעה. ולאותו האיש שאתה אומר, אני שולח לעתיד לבוא אל ישראל, שנאמר, הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' (מלא' ג כג). אמר לפניו, רבון כל העולמים, תן לי מופת ראות. אמר לו, השלך את־מטך ארצה. והשליך את־מטהו ארצה, ונעשה נחש שרף. ולמה הראה הקדוש־ברוך־הוא למשה כנחש שרף במטה ולא הראהו דבר אחר. אלא מפני שהנחש נושך וממית לבני אדם, כך היו פרעה ועבדו נושכים וממיתים את ישראל. וחזר ונעשה כעץ יבש, שנאמר, ויאמר ה' אל־משה

20

מיכרא מלכא מה · מלך אתה עתיד להיות : **ופיס מדינו ממנו ופושלו מקרבו ינא** · אלמא אדיר הוא מושל : **לבנון זה בית המקדש** · שמלבין עונותיהן של ישראל : **ברוך פליס** · דבוק ולהוט אחריה : **מין שוכרין אם סמכיים** · כדי שילך ט הדרקון כך היה לכם להמתין רומת הטיר ולשורפה בתם כדי להמליך אותן בריוני מתוכה : **ומביאים מנקינן נפ** · כך הייט מלפים אולי טכל להם ולהוליאם ממנה ותהיה הטיר קיימת ונמלים ממך : **פריסקא** · מלוח : **נא נפיק** · שנתרקט אבריו משמתת השמעה : **ורוח נכאה תיבש** · ולאחר תכלה רוחך מחמת הסוגת תורה אור היכם המלט שלך : **מן לי יבנה** · שלא מתרבנה ולא תתרבו חכמיה: **ופושילא ורבן גמליאל** · מספחת הגמיה שלא מתרבנים שלא תכלה שולטנות בית דוד: **ופפוטא** · רופאים תן לי מלאכתך שולפלא אם רבי נחמן שלא היה יכול לבלבלם אוכל לפי שנתקלרו מעיו בתענוגיהן : **ופוא מבר** · רבן יוחנן סבר: **כולי פלי** · לישבק לירושלים לא עביד ליה ולאתבת דאתי' הלא פורתא לא עבדי הלקבעינא מימה הא דתיהי הלא פורתא: **מיא דפלרי** . מיס שנשורו בהם טובן: **מיא דפיפוקא** · סובן נסין וקמת משורב בהן: **שמנו מרריך בקרב פומריך** · בביה שאתה מתוועד בו : **שמו פומפוס פומנא** · אמרו שבימיהן סימן דם זה של מי הוא אם לא שהרגנו את עגלו : **עגלו** · כיני כלפי מעלה : **ספין** · מתחפק : **כפין** · סל גדול שמוסיס בו יין מגת לבור וקורין קולדוי"ר : **ושפכנו בעיר אפר כן עגו** · תבורה הזאת שאתם רואין : **מילי דמיפמרן** · מעמון מתנגם של ישראל: **נפשול** · רוח סערה: **מיפרא** · נחל קישון נגרפם : **מפלגא** · פה להמים מתלל : **מפקנא** · מולא דרך בית הכרמי : **מרזפנא** · קולנים : **מיפפיק** · אותו יתום מלגקר מפני קול הקולנים : **ליון דדם דם** · מהרגיל היתום ולמד בקול הקולנים סכיר בו ולא הגיה ניקורו : **נשור** · דרור · רוגדיל"ת: **בגידא** · אוב : **ורור** · רוגדיל"ת

אי לא דמלכא את לא מימסרא ירושלים בידך · אע"ג דאכתי לא מימסרא בידו עד שבא מיטוס מ"מ כיון דכבר לר עליה שלם שנים והוה כפגת הוי כאילו כבר נמסרה :

ונעשה גם והיה דם ס' · להודיע דקשה לפני המקום מרבן בית המקדש :

וניקר במעט ז' שנים · לא נעשה מרפה בכך הדרך תומנו נכנס ולא ניקב הקדוש ושוד יש חיוק בין מרישות לחדש לנהמה כדפרישית בפרק קמא דעבודין (דף ז.) * :

איברא מלכא את דאי לאו מלכא את לא מימסרא ירושלים בידך דכתיב °והלבנון באדיר יפול ואין אדיר אלא מלך דכתי' °והיה אדירו מבנו וגו' ואין לבנון אלא בית המקדש שנאמר °הדר הטוב הזה והלבנון ודקאמרת אי מלכא אנא אמאי לא קאתית לגבאי עד דאודנא בריוני דאית בן לא שבקינן אמר ליה אילו תבית של רבש ודרקון ברוך עליה לא הוי שבברין את התבית בשביל דרקון אישתיק קרי עליה רב יוסף ואיתימא רבי עקיבא °משיב חכמים אחור ודעתם יסכל איבעי ליה למימר ליה שקלינן צבתא ושקלינן ליה לדרקון וקטלינן ליה ותבית שבקינן לה אדהבי אתי פרסתקא עליה מרומי אמר ליה קום דמית ליה קיסר ואמרי הנתו חשבי דרומי לאותיבך ברישא דוה סיים דד מסאני בעא למסימא לאדרינא לא עייל בעא למשלפא לאידך לא נפק אמר מאי האי אמר ליה לא תצטער שמעה טובה אתיא לך דכתיב °שמועה טובה תדשן עצם אלא מאי תקנתיה ליתי אינש דלא מיתבא דעתך מניה ולחליף קמך דכתיב °ורוח נכאה תיבש נרם עבד הכי עייל אמר ליה ומאחר דהבמיתו כולי האי עד האודנא אמאי לא אתיתו לגבאי אמר ליה ולא אמרי לך אמר ליה אנא נמי אמרי לך אמר ליה מיזל אזילנא ואינש אדרינא משדרנא אלא בעי מינאי מידי דאתן לך אמר ליה תן לי יבנה וחכמיה ושושילתא דרבן גמליאל ואסותא דמסיין ליה לרבי צדוק קרי עליה רב יוסף ואיתימא רבי עקיבא °משיב חכמים אחור ודעתם יסכל איבעי למימר ליה לשבקינתו הדא זימנא והוא סבר דלמא כולי האי לא עביד והצלה פורתא נמי לא הוי אסוותא דמסיין ליה לרבי צדוק מאי היא זימא קמא אשקיוה מיא דפארי למחר מיא דסיפיקא למחר מיא דקימחא עד דהווה מעיה פורתא פורתא אזל שדריה למטשם ואמר °אי אלהימו צור חסיו בו זה מטשם הרשע שחורף וגידף כלפי מעלה מה עשה תפש זונה בידו ונכנס לביה קדשי הקדשים והציע ספר תורה ועבר עליה עבירה ונטל סייף וגידר את הפרוכת ונעשה גם והיה דם מבצבץ ויצא וכסבור הרג את עצמו שנאמר °שאנו צוררין בקרב מעדיך שמו אותותם אותות אבא חנן אומר °מי כמוך חסין יה מי כמוך חסין וקשה שאתה שומע ניאוצ וגידופו של אותו רשע ושתק דבי רבי ישמעאל תנא °מי כמוכה באלים ה' מי כמוכה באלמים מה עשה נטל את הפרוכת ועשאו כמין נרתותי והביא כל כלים שבמקדש והניחן בהן והושיבן בספינה לילך להשתבח בעירו שנאמר °ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וממקום קדוש יהלכו וישתבחו בעיר אשר כן עשו אל תיקרי קבורים אלא קבוצים אל תיקרי וישתבחו אלא וישתבחו איכא דאמרי קבורים ממש דאפילו מילי דמטמרן אינגליא להון עמד עליו נחשול שבים למטבעו אמר כמרומה אני שאלהיהם של אלו אין גבורתו אלא במים בא פרעה מטבעו במים בא סיסרא מטבעו במים אף הוא עומד על מטבעני במים אם גבור היא יעלה ליבשה ויעשה עמו מלחמה יצתה בת קול ואמרה לו רשע בן בנו של עשו הרשע בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה אמאי קרי לה בריה קלה דמעלנא אית לה ומפקנא לית לה עלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה עלה ליבשה בא יתוש ונכנס בחוטמו ונקר במוחו שבע שנים יומא חד הוה קא חלף אבבא דבי נפתא שמע קל ארפתא אישתיק אמר איכא תקנתא כל יומא מיתו נפתא ומתו קמיה לנברי יהיב ליה ארבע זוזי לישראל אמר ליה מיסתייך דקא חזית בסנאך עד תלתין יומין עבד הכי מבאן ואילך כיון דדש דש תניא אמר רבי פנחס בן עזרא אני הייתי בין גדולי רומי וכשמת פצעו אמר מתי ומצאי כו בצפיר דהיר משקל שני סלעים במתניתא תנא *בנזיל בן שנה משקל שני ליטרין אמר אביי נקטינן פיו של נחשת וצפורניו של ברזל כי הוה קא מיית אמר להו ליקליות לההיא גברא ולבהדי לקטמיה אשב ימי דלא לשכיחה אלהא דיהודאי ולוקמיה בדינא* אונקלוס בר קלוניקוס בר אחתיה דטטוס הוה בעי לאגיורי אזל אסקיה לטטוס *בנגידא אמר ליה מאן חשיב בההיא עלמא אמר ליה ישראל מהי לאדביק בהי אמר ליה מיליהו נפישין ולא מצית לקיימנהו זיל אינרי בהי בההיא עלמא והוית רישא דכתיב °הוי צריה לראש וגו' * כל המיצר לישראל *)נעשה ראש אמר ליה דניה דההוא גברא במאי א"ל

*) [כלומר קדם שמיצר לנס מעבר הלב בגלל ולמדנו מיד לומר מסלע מסר לה נמי · כ"ל מוספות מגיגה יב: ד"ה בגלל]

במאי

[נפסח' מ"ד דיבמות כתב כתו"ס של מ"ם הנב' דסגלת כדפרישית בס"ק דמיתוכן מגל לא מלאתי סם לנום מכ"ל ניחה שלא היה לאמרו מה שמשם שם ביוסטוס דעיזכון ג. ד"ה כגון שדרש וכו' כשם תוס' ליי ומיהו פתב בני מדם הכו' ע"ם ומי' פוס' ליק פל. ד"ה מעבד ומוס' ונחוים קמא. ד"ה ולגמא ותוס' מלון מכ. ד"ה ולוי פ"ה ומוספת נמרות ג. ד"ה כדי]

תגהות הגר"א
[א] גם' מוקלוס בר מוקלוס בר מחתיה מהדיסס מה ס' כנ"ל :

תהנים מד פס מזמור מו קנאת ת

[גם' מבגלה לא ישראל שנמכלו ליונה עשה זה בתל בספר תסידים סי' מתמ"ל]

[בעיון מרן מר ד' תוספת בגגיגא מ"ו בכ"מוק]

מהרכין קה: ע"ם

מאמר ל

על וכריס · בן יהודע הכהן שהרגוהו שני יהודה במטות יותם כשהשתוו לו לוותם ועשאוהו אלוה והרגוהו בעזרה (דה"ב כד) : **שטר פירעון** · שטר לוואה שפרע מה חתא על נכסיו : **גר תושב היום** · שלא קיבל עליו מאה מצות אלא ע"י שנאמר כי לא יעשה עוד עבדך וגו' (מ"ב ה) : **היינו דכמיב** · אדמיה דזכריה : **על נתים פלגא** · על חלקת אבן חלקה שלא יבלע באדון כך היה דמו של זכריה על הרצפה ולא נבלע : **נתים** · שעשות מתרגומו : **סקול** · קיל טוחה וכמי טולה מיפקב דלה ילחק בנטולה מפלה · **זו** של ביתר : **ופיינו דאמר רבי אלעזר** · הא דאמרינן

תורה אור

זה אדריינוס קיסר שהרג באלכסנדריא · והא דאמרי' בהחליל (סוכה נא:) דאלכסנדרוס מוקדון הרגם והחריבה שמא פעמים נחיישבה : **קפצו** סלון ונפלו לתוך הים · והא דאמר במס' ע"ז (לף יח.) מוטב שיעלנה מי שנהנה ואל יחבל בעצמו הכא ילחיס היו מיסרין כדאמרינן (כתובות דף נג:) אלמלי נגדו לחגמיה מישאל ועזריה פלטו לגלגלת ועוד דע"כ היו מעגין אותן ולא היו הורגים אותן" :

אתיודו לקמיה · שיתא קדלי מייתי וכבשיני לא מייתי ובמדרש אמר דקמא אמר אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה סח לי זקן אחד מאנשי ירושלים בבקעה זו הרג נבוזראדן רב טבחים מאתים ואחת עשרה רבוא ובירושלים הרג תשעים וארבע רבוא על אבן אחת עד שהלך דמו ונגע בדמו של זכריה לקיים מה שנאמר °דמים בדמים נגעו *אשכחיה לדמיה דזכריה דהוה קא מרתח וסליק אמר מאי האי אמרו ליה דם זבחים דאשתפך אייתי דמו ולא אדמו אמר להו אי אמרתו לי מוטב ואי לאו מסריקנא לבשייטו במסרקי דפרזלי אמרי ליה מאי ניטא לך נבייא הוה בן דהוה קא מכסה לן במילי דשמיא קמינן עילויה וקטלינן ליה והא כמה שנין דלא קא נייח דמיה אמר להו אנא מפייסנא ליה אייתי סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה קטל עילויה ולא נח בתחרים ובתולות קטל עילויה ולא נח אייתי תינוקות של בית רבן קטל עילויה ולא נח א"ל זכריה זכריה טובים שבהן איבדתים ניחא לך דאבדינהו לכולהו כראמר ליה הכי נח בתהיא שעתא התחר תשובה בדעתיה אמר ומה אם על נפש אחת כך הוא גברא דקטל כל הני נשמתא על אחת כמה וכמה עדיף אזל שדר שטר פרטא בביתיה ואגייר תנא "נעמן גר תושב היה נבוזראדן גר צדק היה מבני בניו של חמן למדו תורה בבני ברק מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים מאן אינון שמעיה ואבטליון היינו דכתיב °נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות °הקול קול יעקב והידים ידי עשו הקול זה אדריינוס קיסר שהרג באלכסנדריא של מצרים ששים רבוא על ששים רבוא כפלים כיוצאי מצרים קול יעקב זה אספסיינוס קיסר שהרג בכרך ביתר ארבע מאות רבוא ואמרי לה ארבעת אלפים רבוא והידים ידי עשו זו מלכות הרשעה שהחריבה את בתינו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו דבר אחד הקול קול יעקב אין לך תפלה שמועלת שאין בה מזרעו של יעקב והידים ידי עשו אין לך מלחמה שנוצחת שאין בה מזרעו של עשו והיינו דא"ר אלעזר °בשמו לשון תחבא בחזרתי לשון תחבא אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב °על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון מלמד שהראהו הקב"ה לחזר חורבן בית ראשון וחורבן בית שני חורבן בית ראשון שנאמר על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון מלמד שהראהו הקב"ה לחזר חורבן בית שני דכתיב °זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה אמר שמואל איתימא רבי אמי ואמרי לה במתניתא תנא מעשה בר' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלן הרגישו בעצמן למה הן מתבקשים אמרו אם אנו טובעין בים אנו באין לחיי העולם הבא דרש להן הגדול שבהן °אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים מבשן אשיב מבין שני אריה אשיב ממצולות ים אלו ששבעין בים כיון ששמעו ילדות כך קפצו כולן ונפלו לתוך הים נשאו ילדים ק"ו בעצמן ואמרו מה הללו שדרכן לכך כך אנו שאין דרכנו לכך על אחת כמה וכמה אף הם קפצו לתוך הים ועליהם הכתוב אומר °כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה ורב יהודה אמר זו אשה ושבעה בניה אתיודו קמא לקמיה דקיסר אמרו ליה פלח לעבודת כוכבים אמר להו כתוב בתורה °אנכי ה' אלהיך אפקוהו וקטלוהו ואתיודו לאידך לקמיה דקיסר אמרו ליה פלח לעבודת כוכבים אמר להו כתוב בתורה °לא יהיה לך אלהים אחרים על פני אפקוהו וקטלוהו אתיודו לאידך אמרו ליה פלח לעבודת כוכבים אמר להו כתוב בתורה °זובח לאלהים יחרם אפקוהו וקטלוהו אתיודו לאידך אמרו ליה פלח לעבודת כוכבים אמר להו כתוב בתורה °לא תשתחוה לאל אחר אפקוהו וקטלוהו אתיודו לאידך אמרו ליה פלח לעבודת כוכבים אמר להו כתוב בתורה °שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אפקוהו וקטלוהו אתיודו לאידך אמרו ליה פלח לעבודת כוכבים אמר להו כתוב בתורה °ידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד אפקוהו וקטלוהו אתיודו לאידך אמרו ליה פלח לעבודת כוכבים אמר להו כתוב בתורה °את ה' האמרת וגו' וה' האמירך היום כבר נשבענו להקדוש ברוך הוא שאין אנו מעבדין אותו באל אחר ואף הוא נשבע לנו שאין מעביר אותנו באומה אחרת א"ל קיסר אישדי לך נשפנקא ונחזי ושקליה כי היכי דלימרו קביל עליה הרמנא דמלכא א"ל חבל עלך קיסר חבל עלך קיסר על כבוד עצמך כך על כבוד הקב"ה על אחת כמה וכמה אפקוהו למיקטליה אמרה להו אימיה יהבוהו ניהלי ואנשקה פורתא אמרה לו בניי לכו ואמרו לאברהם אביכם אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי שבעה מזבחות אף היא עלתה לגג ונפלה ומתה יצתה בת קול ואמרה °אם הבנים שמחה ר' יהושע בן לוי אמר זו מילה שניתנה בשמיני ר' שמעון בן לקיש אמר אלו ת"ח שמראין הלכות שחוטה בעצמן דאמר רבא כל מילי לחזו איניש בנפשיה בר משחוטה ודבר אחר רב נחמן בר יצחק אמר אלו תלמידי חכמים שמתיתן עצמן על דברי תורה כדר' שמעון בן לקיש "דאמר ר"ש בן לקיש אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליהם שנאמר °זאת התורה אדם כי ימות באהל וגו'. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ארבעים שאה קצוצי

מגילה ד: תוס' ד"ה ולא

מכות ד: תוס' ד"ה ולא

מאכלין עו: מ"ב

מגילה כו

יהוקל מו

סוכה מ: מ"ב

מגילה כו

תהלים קלו

ליון ס

מס

מס פת

מס מד

מס מה

מס מו

מס מז

מס מח

מס מט

מס נ

מס נא

מס נב

מס נג

מס נד

מס נה

מס נו

מס נז

מס נח

מס נט

מס ס

מס סא

מס סב

מס סג

מס סד

מס סה

מס סו

מס סז

מס סח

מס סט

מס ע

מס עא

מס עב

מס עג

מס עד

מס עה

מס עו

מס עז

מס עח

מס עט

מס פ

מס פא

מס פב

מס פג

מס פד

מס פה

מס פו

מס פז

מס פח

מס פט

מס צ

מס צא

מס צב

מס צג

מס צד

מס צה

מס צו

מס צז

מס צח

מס צט

מס ק

מס קא

מס קב

מס קג

מס קד

מס קה

מס קו

מס קז

מס קח

מס קט

מס ר

מס רא

מס רב

מס רג

מס רד

מס רה

מס רו

מס רז

מס רח

מס רט

מס ש

מס שא

מס שב

מס שג

מס שד

מס שה

מס שו

מס שז

מס שח

מס שט

מס ת

מס תא

מס תב

מס תג

מס תד

מס תה

מס תו

מס תז

מס תח

מס תט

גליון הש"ס

רש"י ד"ה גר תושב היה · עיין מ"ז דף סב מ"ב :

ורגלי סחוים בעד סלס · יש
מגיסן בקדושתא שיסד
הקליר וחוים לאבר הכה מרובשות
לכסא כף רגל חתם מלות וחתם
פעמים ומוחקים הי"ז ואומרים כי
כן שולה לפי חשבון שבכאן למכן ז'
רקעים *וח' לאיריס הוא ס"ו פעמים
ח"ק והייט מנין ישרה ש"ר ח"ק
וי"ה לסימנא (כ) שכן שולה ס"ו פעמים
כך ומיהו באגס מחקוהו שיסד דבריו
ע"פ הירושלמי דסרוחה ח"ר לו מלכן
ועד לרקיע מהלך ח"ק שנה אמר ר'
ברכיה ור' חלבו בש"ר (בא) סמוקה
גדול מזה רגל אחד *כמכן ישר"ה
רחה כמה (ג) נבוה מטולמו סו' מבמת
כמכן שיסד ח"ק ש"ו וכן היה דרכו
שבכמה מקומות היה מניח שיסת
הש"ם שלט כדי לאחה *שיסת הש"ם
ירושלמי שהוא היה תנא וסוא היה
ר"א ברבי שמעון דקרי עליה *מכל
אבקת רוכל תנא קרא קרובן ופייטן
(ויקרא רבה פ"ע) ובימיו מקדשים ע"פ
הרחייה שמטולם לא יסד רק קרובן
מיום (*אחד): **אין** משכרין דברי
תורה לעובד כוכבים · היה קבה

וכבוד הוא לרב שברכים לריכין לו וכן מצו לומר [ח] זברט [ומי כמוך ובכן] ברלשוטת
(סא) ומטעם זה מצו לומר [א] קרובש"ן בג' רלשוטת וכן [ב] ר' אליעזר הקליר ז"ל שהיה
מא"י מקריית ספר ובימיו היו מקדשים ע"פ הרחיה [ג] שהרי לא היה שום קרובש"ן ליום שני
[ד] ויש לומרים שתנא הוא כדאמר בספיקתא [ה] כך דמיך ר"א בר' שמעון קראו עליו חרו מכל
אבקת רוכל הוא תנא קרובש"ן דרשן ופייטן והוא היה קרובש"ן לאומרה בג' רלשוטות ושוב
שאלו לומרים יעלה ויבא ועל הנסים בג' לחרוטה אלמא לריכי לבור שאני: כב (סד) ת"ר אלו

סקבר אין פגאי לסלך וכיון דלא נפתח הקבר אפילו מת הולך הביח טהור
דאיט מטמא עד שילא לחוץ והכי תנן בפ' בהתם המקשה (עא.) והאשה טהורה
עד שילא הולך והייט פירש המדרש המת בביח דהייט בבטן האשה הביח
טהור פי' האשה טהורה ילא ממט האשה טמאה כן פירש ר"ר אליעזר הקליר
המדרש בפיטו ואחה והוריתך שלוש כנפש אשר בן ר"ר יחיאל ז"ל :

אִישׁ טִירְיָא ׳בּוּז יְבוּזוּ לוֹ׳ כַּד דְּמַךְ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הָיָה דּוֹרוֹ קוֹרֵא עָלָיו (שם ג, ו) ׳מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר כְּתִימְרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת מֹר וּלְבוֹנָה מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל׳ מַהוּ ׳מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל׳ אֶלָּא דַּהֲוָה קָרֵי וְתַנֵּי וּפַיְטָן וְדַרְשָׁן אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כָּהֲנָא מִשְּׁכַר לְקִיחָה אַתָּה לָמֵד שְׁכַר לְקִיחָה בְּמִצְרַיִם כְּתִיב (שמות יב, כב) ׳וּלְקַחְתֶּם אֵגֻדַת

One, blessed be He, loved Abba Hoshaya of Tiriya '*He would be utterly contemned*'. When R. Eliezer son of R. Simeon died, his generation applied to him the text, *Who is this that cometh up out of the wilderness like pillars of smoke, perfumed with myrrh and frankincense, with all powders of the merchant?* (*ib.* III, 6). What is the implication of the expression, '*All powders of the merchant*'?—That he was a teacher[1] of Scripture and Mishnah, a poet and a preacher.[2] R. Abba b. Kahana said: From the reward of one act of 'taking' you may infer the reward for another act

כַּד דְּמַךְ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הָיָה דּוֹרוֹ קוֹרֵא עָלָיו ׳מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר וְגוֹ׳׳ ׳מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל׳ מַה הוּא ׳מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל׳ דַּהֲוָה רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר רַבִּי שִׁמְעוֹן קָרָאוּי וְתַנּוּיֵי וְקָרִיבוּי וּפַיְיטוּיֵי.

incense, they were burnt, and her joy was turned to mourning; straightway she became like pillars of smoke.[10] When R. Eleazar the son of R. Simeon died, his contemporaries applied to him the verse, WHO IS THIS THAT COMETH UP OUT OF THE WILDERNESS . . . WITH ALL THE POWDERS OF THE MERCHANT. Why WITH ALL THE POWDERS OF THE MERCHANT? Because R. Eleazar b. R. Simeon was deeply learned in the Scripture and in the Mishnah, besides being a liturgist and a poet.

בלא ברכות ל"ז

על יום שני ברמשון שהוא מיוחד על השכיה וקדושת יום רמשון בשני שהי' מיוחד על ר' מינין: ודע שבקרובין לחשבה מאד שהגין בשבת והקליר יסדו כמ"ם מהר"ל וסיים בבוקה ירושלים בשית מ"ן מה מנחמי וכי' ולכן התחיל הקינה שאחר התפלה שבת סרח מני שתחלה בשית סמ"ך וחתום בסוף הקינה שלאחר והנה בקרובין הוא בתחלתו בברכת מגן שברהם מחלין תשע עשית יע"ם ונמצא זה הוא עכ"פ אחר שית תשכ"ח לאלף החמישי לבריאת עולם זה הוסיף אחד מחכמי דורות האחרונים להגדיל כאב החורבן ולהוסיף יגון בשעה שכבר עבר יותר מחצי מאות להחרבן אבל בזמן הקליר אם הוא ר"א ב"ם כמ"ם התום' שם בתענה והוא הי' בזמן רבים הק'ומת קדש רבים הקדוש שהרי רבי שלח לדבר בלשונו כמבואר בהשכר את הפועלים דף פ"ד פ"ב ורבים הקדוש חתם חיסר המשנה ערך מלחים שמה אחר החורבן. והשב"ע בהקדמתו כתב שבלום חבור המשנה קכ"ו שנים אחר חורבן הבית אבל לפי מ"ם הרמב"ם בהקדמתו להבורו יד החזקה שר' יוחנן חבר הירושלמי בקרוב שלם מאות שנה אחר החורבן ור' יוחנן מביד של רבים הקדוש היה כמבואר שם ואיך יהיה מחבר חבור המשנה עד חבור הירושלמי קרוב לק"ם שנה לפי הפסוק של הפב"ם. ואפילו אם הקליר אינו ר"א ב"ם עכ"פ כיון שהיה בזמן שמקדשים ע"פ הרמ' לא היה אחר אבל ורבא שבימיהם פסקו מלקדש ע"פ רמ' כמבואר ברמב"ם פ"ה מהל' קדוש החודש והרי מהחורבן עד הסיומת התלמוד בימי מר בר ר"א לא עברו אפי' ת' שנים כפי מ"ם הרמב"ם שם בהקדמתו שרב אפי חיבר תלמוד בבלי כמו מאה שנים אחר שחיבר ר"י הירושלמי ואיך אחר הקליר אפשרן תשע מאות ושד מ"ז שהו המפסר הוסיף אחד מהאחרונים בחשבו:

שי"ר, "צמן ומקום ר' אלעזר הקליר..."
דברי הדתים (תקפ), עמ' 50-100

4) עיון הערה שלפני זו: ודאי שלא שנחתן נשל אליה על ברכות לומר שהמחבר תשע מאות ועוד, נקרובות נת"ב נוסף מחיתה חכם מחובר, אלבד שנשאריים דברי הפיוטן שם בחסרים גלי מחבר זה, שגם גם שמחבר הסני שהנחנו בהערה הסוכמה והיה בקינים המתחלת לך ס שנקבים ונגרם בנחור ב"כ המסר מת"ק מזמן החרבן. ונתחבר זה הסני יבנים עוד יותר שהוחק לחול שנוסף הרח, שהם נשתיסר הסיון הרבריים חסרים ונלתי מובנים בלי ערים. ואבנחון רז"מ ז"ל בהקדמת מחזור קדנן חחרון כתב שנפירום הרח"ן על מחבר כ"ו שנתה מלו; כתוב אלף ועוד בתקום תשע מאות ועוד, והעיר שם הרחב"ן בתקום אחר שהוסיף המסר בזה מדוע' נחתרו שנחתן הסיוטן הי' בן ועכשיו פיס יותר מחלף רחוי לומר חלף ועוד ע"כ, הנם יודע הרחב"ן עכ"פ שלפנינו הי' כתוב ע' מאות? ואין לדחוק ולומר שהי' כתוב עוד המסר יותר קדום, ואחרם סוקר חמרסו עד ע' מאות, שלא נתנה זכר להחסטעות פיוטי הקליר נחתן קדום כ"כ עד שבנר יבנשום הסוסרים מעלמם, ולפי דבריו נ"ל עוד שבנשו נשני המקומות, ושם ראחוק מאד. ועוד יבואר לקמן (הערה 7) מרחי' מחרת שלא הי' הקליר לפני רב שרירא גאון, וא"כ אין המסקרים של תשע מאות גלי ספק מורו נכתבו ולא הסוסרים מאוחרים.

קטני תפילין. דפוסי תפילין חוץ מן הרצועה קרוי קלילה כדאמרי' בפסחים סולה (דף כו:) אותו הרצועה ואינו אותו בקלילה: דרבעא - מ' סאה ודרישא שהם נחלים ד' בתים בכל קלילה הוו ג' זימני מ' סאה וא"ת ד' לא היא שבית אחד של זרוע גדול מלאחד מבתי הראש לפי שכולן כל תרכב פרשיות בבית אחד ובשל ראש פרשה אחת בבית אחד ומ"מ דפוס של ראש מתוך שלרוך לחלק הבתים ולהיות ריוח ביניהן וקבועין על מוסב אחד הולרך המעשה להיות רחב והוי על אחד שלשה שבורות: ארבעה קבין. בחרבן בית ראשון: ליסטרי. שלטים: שהיו מגנין את הפו כיופיין. והיה מסולאים לשון סולו לרוכב (תהלים סח) לא הסולה בכסף אליעזר קלי לאופיר* מסוכחין היו כיופיין מן הפו: בליוני דנושפנקי. לרוחות נאות שבחותמיהן כדי שתהעברנה כנגדן: כפה פרמיקנא מפסוא דוכפא. אלא הגעתי ללמוד אותו פסוק: אינגד. מעגן: פוספא ופלגא. דק וחלי: על ככוד שפך סגכור. והיכן גבורתך: עלי ועליך. שמי נתחלל בכך: שוליא דנגרי פוס. לא היה רבו להורה אלא רבו לאומנות של עגרים: שוליא. אינדרי"ן: פולרך לגוות. הרב: קידס. הכיס: שפי פתילות בגר אחד. אשת איש: לא שנו. דמקחו בטל: אנא דאמרו ליה. בעלים לזה שלקח מסיקריקון: לך חוק וקני. בחזקה דכיון דדיבורא בעלמא הוא איכא למימר הכני נח לי: אבל. לי כתב ליה שטרא בשמיה: קני. דכולי האי לא הוה ליה למיעבד לי ולא חיבנה ליה מכר גמור ומדעת: אחריות. דאי מרפו לא מיניה לגבייה דמי לרעא: ה"ג

[מי' תוס' ע"ז יא: ד"ה מחקן]

[תוספתא פרק ד' ה"ב]

יחזקאל מב

ירמיה ו

מיכה ג

מ"א ג' ג

[כ"ב מה: מה.]

כל ממון שפוסקין עליו. כי איכא שבנה גפשות פורין שבריין יותר על כדי דמיהן כדאמרינן בפרק הזולת (לעיל דף מד.) נבי מוכר עלמו ואת בניו לעובדי מוכיס כ"ש הכא דאיכא קבלא לי נמי מעוס דמופלג בחכמה היה*: אבל בשטר קבה. אלא נמי קבלי כדמוכח בסמוך והא דאמר בפרק מי שהיה נשוי (כתו נות דף לה.) כתב לראשון ולא חתמה לו ולשני וחתמה לו איכרה כתובתה משמע דאחר לוקח יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי החס כשחתמה על שטר של בעלה והכא כשכתבה שטר בפני עלמה ועוד דחתמה דהתם שנתרלית במכירת הבעל לא שמחלה לו השעבוד אבל הכא כשכתבה *שטר מכירה שהיא מוכרת לו ולמאי דמפרש ה"ר אליעזר משום"ל דרב ושמואל פליגי הכא באחריות טעות סופר הוא דשמואל לטעמיה דאמר בפ"ק דב"מ (דף יד.) דאחריות לא טעות סופר הוא בשטרי מקח ומכר ורב סבר אחריות ע"ם הוא וכשהם שטר לכתבה לו אחריות דמי והיא דכתובות כשפירשה הלא קבלה אחריות (ה) מדי: כגון

[עי' תוס' ע"ז לב: ד"ה אבל]

[תוספתא פ"ב]

[מי' תוס' ע"ז לב: ד"ה אבל]

[מי' תוס' ע"ז יא: ד"ה מחקן]

[כ"ק פנ. ע"ס (סוטה מט: ע"ס)]

[תוספתא פרק ד' ה"ב]

[כ"ב מה: מה.]

[מי' תוס' ע"ז לב: ד"ה אבל]

קצוצי תפילין נמצאו בראש הרוני ביתר רבי יגאי ברבי ישמעאל אמר שלש קופות של ארבעים ארבעים סאה א) במתניתא תנא ארבעים קופות של שלש שלש סאין ולא פליגי הא דרישא הא דדרעא אמר רבי אסי ארבעה קבין מחה נמצאו על אבן אחת עולא אמר תשעת קבין אמר רב כהנא ואיתימא שילא בר מרי מאי קראה °בת בבל השדודה אשרי שישלם לך וגו' אשרי שיאחז ונפץ את עולליך אל הסלע: °בני ציון היקרים המסולאים בפז מאי מסולאים בפז אילימא דהוו מחפי בפיזא והאמרי דבי רבי שילא *תרתי מתקלי איסתירי פיזא נחות בעלמא חדא ברומי וחדא בכולי עלמא אלא שהיו מגנין את הפז ביופיין מעיקרא חשיבי דרומאי הוו נקטי בליונא דגושפנקא ומשמש ערסייהו מכאן ואילך מייתו בני ישראל ואסרי בכרעי דפורייהו ומשמש אמר ליה חד לחבריה הא היכא כתיבא אמר ליה °גם בל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת אמר כמה מרחיקנא מדוכתא פלן אמר ליה איגגד פוסחא ופלגא אמר ליה אי מטאי לגביה לא איצטריכי לך *אמר רב יהודה אמר שמואל משום *רבן שמעון בן גמליאל מאי דכתיב °עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי ארבע מאות בתי בנסיות היו בכרך ביתר ובכל אחת ואחת היו בה ארבע מאות מלמדי תינוקות וכל אחד ואחד היו לפניו ארבע מאות תינוקות של בית רבן וכשהיה אויב נכנס לשם היו דוקרין אותן בחטריהן ובשנבר אויב ולכדום כרכום בספריהם והציתום באש: ת"ר *מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לברך גחול שברומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקוצותיו סדורות לו תלתלים הלך ועמד על פתח בית האסורים אמר °מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבחזים ענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל העבודה שאיני זז מכאן עד שאפרנו בכל ממון שפוסקין עליו אמרו לא זז משם עד שפראו בממון הרבה ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוראה בישראל ומנו רבי ישמעאל בן אלישע אמר רב יהודה אמר רב מעשה בבנו ובבתו של ר' ישמעאל בן אלישע שנשבו לשני אדונים לימים נזדווגו שניהם במקום אחד זה אומר יש לי עבד שאין כיופיו בכל העולם וזה אומר יש לי שפחה שאין בכל העולם כולו כיופיה אמרו בוא ונשיאם זה לזה ונחלק בוולדות הבנים לחדר זה ישב בקרן זוית זה וזו ישבה בקרן זוית זה זה אומר אני כהן בן כהנים גדולים אשא שפחה זאת אומרת אני כהנת בת כהנים גדולים אנשא לעבד ובכו כל הלילה כיון שעלה עמוד השחר הכירו זה את זה ונפלו זה על זה וגעו בבכיה עד שיצאה נשמתן ועליהן קונן ירמיה °על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים אמר ריש לקיש מעשה באשה אחת וצפנת בת פניאל שמה צפנת שהכל צופין ביופיה בת פניאל בתו של כהן גדול ששימש לפני ולפנים שנתעלל בה שבאי כל הלילה למחר הלבישה שבעה חלוקים והוציאה למכירה בא ארם אחד שהיה מבועד ביותר אמר לו הראני את יופיה אמר לו ריקא אם אתה רוצה ליקח קח שאין ביופיה בכל העולם כולו אמר לו אף על פי כן הפשיטה ששה חלוקים ושביעי קרעתה ונתפלשה באפר אמרה לפניו רבונו של עולם אם עלינו לא חסת על קדושת שמך הגבור למה לא תחוס °בת עמי חברי שק והתפלשי באפר אבל יחיד עשי לך מספד תמרורים כי פתאום יבא השודד עלינו עליך לא נאמר אלא עלינו כביכול עלי ועליך בא שודד אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב °ועשקו גבר וביתו ואיש ונחלתו מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו ושוליא דנגרי הוה פעם אחת הוצרך (רבו) ללות אמר לו שגר אשתך אצלי ואלונה שיגר אשתו אצלו שהה עמה שלשה ימים קדם ובא אצלו אמר לו אשתי ששיגרתי לך היכן היא אמר לו אני פטרתיה לאלתר ושמעתי שהתינוקות נתעללו בה בדרך אמר לו מה אעשה אמר לו אם אתה שומע לעצתי גרשה אמר לו כתובתה מרובה אמר לו אני אלווך ותן לה כתובתה עמד זה וגרשה הלך הוא ונשאה כיון שהגיע זמנו ולא היה לו לפורעו אמר לו בא ועשה עמי בחנוך והיו הם יושבים ואוכלים ושותין והוא היה עומד ומשקה עליהן והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהן ועל אותה שעה נתחתם גזר דין ואמרי לה על שתי פתילות בגר אחד: לקח מן הסיקריקון וכו': *אמר רב לא שנו אלא דאמר לו לך חזק וקני אבל בשטר קנה ושמואל אמר אף בשטר נמי לא קנה עד שיכתוב לו אחריות

תוספות רי"ד

אמר רב ל"ש אלא דאמר ליה לך חזק וקני אבל בשטר קנה ושמואל אמר אף בשטר לא קנה עד שיכתוב לו אחריות וקי"ל הלכה כשמואל בדיני ועיין דאמרינן בחולין דף הבתים אמר רב הונא אמר לי רב נחמן כולן שהביאו ראיה ראיתן דאה ומעמידין שדה בידם נולן שהביא ראיה אין ראיתו ראיה ואין מעמידין שדה בידו כאן קמ"ל תנינא לקח מסיקריקון וחזר ולקח מב"ה מקרא בפ"ל לאסיקו סדרב אמר רב ל"ש אלא דאמר ליה לך חזק וקני אבל בשטר קנה קא משמע לן דרשמואל אמר שמואל אף בשטר לא

תוספות הב"ח

(ה) תוס' ד"ה אבל ומי' אחריות מיירי בכ"ה :

25

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) גם' במתניתא תנא אחרונה קופות של מלם מלם סאין ולא פליגי · ר"ל ר' יגאי דאמר ג' קופות של ע' סאה ומתניתא דתנא אחרונים קופות של ג' סאה כם לא פליגי על הכרעת אמר ר' דאמר רק מ' סאה דלגנ"מ מיירי בדרעא ואינו בדרישא וכ"כ מהרמ"ם :

H. T. Hirschler, A History of the Jews in North Africa (Leiden, 1981)

The Years of Unrest, 1642-1665[78]

"[18b] In the year 5403 (1642), on the night of Sabbath, the eighth of Kislev, there was a tempest, rending mountains and breaking rocks into pieces; several houses collapsed in Fez al-Bāli and two hundred persons died. The Fuqih[79] was successful, and the people of Fez made peace with him and surrendered to him. The chief, the Qā'id 'Akku, died quite suddenly, and the Jews thought that his death meant death for them, and they went to the Fuqih to ease their taxes, and the reverend Rabbi Yiṣḥaq Ṣarfati ha-Nagid[80] went also. For our great sins sorrows multiplied, so that I cannot report them in detail. The Fuqih vested authority in the chief appointed by him, whose name was Qā'id Bubkir Atamri,[81] the miscreant. And in the year 5406, on the ninth of Elul, he sent him to destroy synagogues in this *medīnāh*, woe is him in whose days such a thing happens. On the 18th Elul, for our great sins, the Great Synagogue of the Veteran Residents was destroyed, and on the 23rd Elul the Synagogue of the Expellees was destroyed. The community paid bribes, but to no avail: all the synagogue equipment was taken except the Tora scrolls, which we saved by means of bribes.

"Said the writer: I have seen fit to record here the history of the year 5406 at length and most clearly and explicitly, as I found it written in the script of my grandfather, the perfect sage, the *dayan* and teacher, the light of Israel, the senior master, our honourable teacher and rabbi, Sa'adia ibn Danān, may the memory of the just and holy man be blessed: In the year 5406, for our great sins, all the synagogues were closed and sealed by order of the sodomite of the *zawiya*, Sidi Muhammad al-Ḥāj. They were closed on Wednesday, the 11th Elul, and on Sunday, the 15th Elul, the enemies entered our sacred, glorious house, defiled our sacred temple, laid our synagogue on heaps. Woe to the eyes that see such things, woe to the hands that record them. And they left the lectern and the women's pews intact. And on Thursday of the said week they wrecked the lectern and the women's pews. Their work of destruction was like the destruction of the Temple. Woe to us for our calamity. And in the week of the Portion *Niṣṣabīm*, destructive Gentiles came and wrecked the Atāzi Synagogue and wrought great havoc in it. May the Lord see it and judge. And on the Day of the Fast of Gedaliah, enemies also came in and wrecked the synagogue of the Talmud Tora; for this our heart is faint, because of the mountain of Zion, which is desolate, the foxes walk upon it. And on the 4th Tishri of the year 5407 (1646), the enemies also came in and wrecked the synagogue of the sage, the honourable teacher and rabbi, Yiṣḥaq Azardal,[82] of blessed memory. For which of them shall I weep and for which of them shall I lament. May the Holy One, blessed be He, avenge us. And we have been left—for our great sins—without Tora and without prayers and without observances; even the tattle of the little children at school, upon which the world stands, the voice, the voice of Jacob, has ceased. May the Holy One blessed be He, see our misery and our poverty, and our degradation, and may He cause all that rise up against us to perish. And on the Eve of the Day of Atonement, they destroyed the old house of study and the new house of study, and there were none left of the synagogues but the synagogue of Saadia ben Rabūḥ[83] and the synagogue of R. Ya'akov Rute, and these were saved only by means of bribes. And between the Day of Atonement and the Feast of Tabernacles, the synagogue of R. Ḥayyim Uziel[84] was destroyed and plundered all day, may the Lord provide comfort and call a halt to our troubles, so be it. And in the year 5408 (1648) R. Shem Tob ben Ramūkh[85] died. After that period, quarrels and disputes occurred between the community and a few named Yaḥya Cohen, who aspired to be Nagid. The community reached [illegible] there should be no more Negidim, but afterwards they retracted their oath because they could not prevail against the enemy and oppressor.

Cecil Roth, "The Portsmouth Community and its Hebrew Backgrounds," Transactions of the Jewish Historical Society of England 13 (1936)

The effect which this episode caused in the community can be imagined. When the news reached London, Rabbi Hart Lyon, of the Great Synagogue, preached a sermon in which he was quick to seize upon the moral. "See what happened at Portsmouth," he cried, "the punishment that came upon our brethren there through the waters. Because they disregarded the laws of purity, so many wives became widows, so many children are now orphans."[28] Even to-day, at the ancient synagogue at Portsmouth, a special memorial prayer is periodically recited in memory of "the Priests, Levites, and Israelites, old and young, strong to fulfill God's bidding . . . whose passing was grievous as the destruction of the Holy Temple."[29]

היתה אותה הגזרה והוא לבדו נשאר בחיים ואחד עשר מתו בכים חמשה מהם חסרו וששה פה נקברו וזנוויל זה הנשאר יום ג׳ אייר תקנ״ה ל׳ נסטר ביום ד׳ נקבר

The corresponding English text runs: "Samuel Emanuel, of Portsea, obt 3rd of Eire (I) 5555, *aet.* 44."

Samuel Emanuel's will, as also that of his widow, Hannah (d. 1825), is preserved at Somerset House.

An earlier stone commemorates Eleazar ben Zevi (Hart?) of Ansbach Elul, 1764), who had acquired merit by the devotion with which he attended to the dead.

פ״נ איש ישר יכשר אשר נתן מפתו לדלים . . . . . והיה מתעסק עם האנשים הנטבעים יום ולילה

[28] Duschinsky, *Rabbinate of the Great Synagogue* (London, 1921), pp. 10-12.

[29] אל מלא רחמים ש״ב״מ״נ״ת״כ״ה״ב״ק״ו״כ״ה״מ׳ את נשמת עשתי עשר ישורון הנטבעים ומתו במיתר משונה בעש״ק פ׳ תרומה בשני לחודש אדר ראשון שנת חמש מאות ושמונה עשר ליצירה . כהנים לוים וישראלים סב וזקן ובחורים רכים בשנים גבורי כח עושה דברו וחמשה מהם נחסרו עוד מפנות ולא נקברו . שקולה מיהה ב ממש [illegible] ביו הבחירה .

26

סימן צ"ט

אם יש כח ואפשרות בידי חכמי דורנו לקבוע יום תענית לדורות, לזכר ימי השואה

ב"ה. ט"ז טבת, תש"ה

הו"כ ידידי הגרח"י מישקובסקי שליט"א
גאבד"ק דקרינ'יק

שלום וברכה.

א) קבלתי מכתבו, ושמתי לבי לדבריו היוצאים מלב טהור. בטח יזכור מעכ"ת כי תיכף כשאמר לי שדבר זה צריך עיון רב, השבתי לו שכפי הנראה יסודו הוא מדברי המשכנות יעקב ז"ל (ח' אהע"ז ס"א), שהובא בפ"ת אה"ע סימן א' (ס"ק י"ט), שרגמ"ה ז"ל לא תיקן אלא עד סוף אלף החמישי מפני שכל דבר שאינו סיג לתורה אין בידינו לתקן לדורות עולם, כדברי הרמב"ן ז"ל כפרשת ואתחנן (דברים ד ב).

שו"ת הגרי"א הרצוג

הרי אפשר לנו לפרש בלשון הזה, "אין קובעין את התענית אלא עד שיבוא ויורה צדק או עד סוף תקופה ירועה [כגון עד שנת תש"ן] אם לא יבוא בן דוד עד אז", ובזה יצאנו אף מידי חששא דחששא.

ואולם העירוני דבר אחד נגדי וזהו: עדיין לא נגמרה המלחמה ומי יודע אפשר שמה שעבר עלינו הוא חבלי משיח, וע"כ יש לנו לדחות את ההחלטה עד לאחר המלחמה, נימוק זה יש בו בנותן טעם וראוי לתשומת לב.

ובזה הנני ידידו דושת"ו באה"ר ומברכו ככט"ס
המצפה לישועה
יצחק אייזיק הלוי הרצוג

הוספה:

עודרוני ג"כ על הנאמר בקינה "מי יתן ראשי מים" בקשר עם מסעות הצלב, "שימו נא על לבבכם מספד מר לקושרה, כי שקולה הריגתם להתאבל ולהתעפרה, כשריפת בית אלוקינו האולם והבירה, וכי "אין להוסיף מועד שבר ותבערה", ואין להקרים זולתי לאחרה, תחת כן היום לויתי אעוררה" וכו'. מכאן רוצים ללמוד שאין להוסיף תענית על ארבעה הצומות. לדעתי אין הפירוש כך, לפני זה מדבר המקונן על שריפת התורה והרג לומדיה דווקא ביום חג השבועות ביום שניתנה בו תורה, והוא אומר, הואיל ואין להוסיף מועד שבר ותבערה, כלומר אין להוסיף למועד חג השבועות הספד ובכי על השבר והתבערה, ואין להקרים, היינו לקבוע יום לפני יו"ט, אלא לאחרה, כי באלו מאחרין ולא מקדימין (מגילה ב א), ע"כ קבענו היום, כלומר, כ' בסיון וכו', ובאמת הלא ירענו שקבעו יום לצום ולקונן בכ' סיון, שחזרו וקבעוהו בגזירת ת"ח-ת"ט.

מועדי הראיה (ירושלים תשמ"ב), עמ' תקמט - תקנ

„אין להוסיף מועד שבר ותבערה"

הרב ברוך ישר שליט"א מוסר: שמעתי מפי הרב ר' רפאל הכהן קוק זצ"ל. רבה הראשי של סבריה, פעם אחת נפל ספר־תורה לארץ בבית־כנסת, אי־שם בארץ, והגבאים באו בשברון־לב אל דודי מרן הגרא"י קוק זצ"ל. נקרה אירע בר"ח תמוז, ופסק להם הרב זצ"ל, לנוהר צום בבית־כנסת זה, אולי לא מיד, כי אם לחכות ולהבריז על צום י"ז בתמוז גם כצום על המאורע הלא־טוב. פסק זה היה לפלא בעיני, ושאלתי את דודי זצ"ל על מקורו. הרב הראה לי מקורו באחת הקינות מחשעה באב, המתחילה במלים „מי יתן ראשי מים", קינה על טבח הצלבנים, בשנת תתנ"ו, בערי שו"ם (שפירא, ורמיזא מגנצא), שמחברה הוא ר' קלונימוס בן יהודה.

באחד מבתי הקינה נאמר: שימו נא על לבבכם מספר מר לקושרה / כי שקולה היינתם להתאבל ולהתעפרה / כשריפת בית אלוקינו האולם והבירה / וכי אין להוסיף מועד שבר ותבערה / ואין להקדים זולתי לאחרה.

[ואף על פי שיש מקום לחילוק גדול ביניהם, שהקינה מדברת על קביעת תענית־ציבור לדורות, ואילו השאלה שבאה לפני הרב התייחסה לתענית חד־פעמי, בדם זיל בתר טעמא, שהואיל ומן התורה אין לנו אלא צום אחד בשנה, כדברי־קבלה מפי ישעיי הנביא (נ"ח, ג־ו'). נאמרו פסוקים חריפים בגנות הצום שאין עמו תיקון מעשים, הרי מכללא איתמר שאין הקב"ה בוחר בצומות ועניות־אדם־נפשו, וממילא למדנו שגם תענית ציבור חד־פעמי, אינו מן הדברים שראוי להדר בהם].

"We May Not Add a Season of Mourning"

Rabbi Baruch Yashar once heard the following incident from Rabbi Rephael Kook: "On the first of Tammuz, a Torah scroll fell on the floor in a synagogue. The sextons asked my uncle what they should do. The Rav told them to declare a fast day for the congregation, announcing on the public fast on the seventeenth of Tammuz that the fast also related to this unfortunate occurrence.

"I was surprised at his decision and asked my uncle for his source. He showed me one of the *kinot* for Tishah BeAv that begins with the words 'O that my head were water,' written by Rabbi Kalonymus ben Yehudah in memory of those slaughtered by the Crusaders in the cities of Speyer, Worms, and Mayence. One of the stanzas says, 'We may not add a season [of mourning] for the destruction and conflagration.'" (The verse in fact refers to the prohibition of adding another public fast, not, as in the case brought before the Rav, a one-time fast. Yet, since Yom Kippur is the only fast day mentioned in the Torah, and the prophet Isaiah [58:3-6] censured fasting unrelated to atoning for improper behavior, we may infer that God is not overly desirous of self-affliction, and a public fast, even if only a one-time affair, is not a desideratum).

מתני' אותן הימים. ימים טובים ושבתות שבהן מותר ושאר ימות השנה אסור: הותר הראשון הותר כולן. כדאוקימנא בפ' ד' נדרים שהלכך סלק בראשון: אמר שאיני נהנה לזה קרבן ולזה קרבן צריכין פתח לכל אחד ואחד. אע"פ שאמר כל שבועתיו בתוך כדי דיבור: גמ' אמר רבא. תורה אור מתני' דמשני חילוק בין הכא דאמר לכולכם להכא דאמר לזה קרבן ולזה קרבן: ר"ש היא דאמר (ג) עד שיאמר [שבועה] לכל אחד ואחד. דתנן במסכת שבועות הן חמשה תובעין אותו וכו' ר"ש אומר לעולם אינו חייב עד שיאמר לכל אחד ואחד שבועה לא לך ולא לך ולא לך אבל אמר שבועה לא לך ולא לך אינו חייב אלא אחת והכי נמי מתני' הכא דאמר קונם שאיני נהנה לכולכם והותר באחד הותר כולן: ותיפוק לי דאין רע. אמאי קא מהדר תנא דהכא דאמרו לו והלא המיושן יפה למעיים דלא הוי נדר דמשמע דוקא יפה דאי לא הוי לא רע ולא יפה לא הותר ותיפוק ליה דלא הוי נדר דאינו רע וה"ל נדר בטעות: ועוד יפה קתני. והכי נמי גבי אשה (ג) לא מפני שהיא כעורה ונעשת יפה אלא לאו שחורה ונעשת לבנה אלא נאה ולבנה מעיקרא: ריפוה. שקשטוה והלבישוה והראוה יפה: מעשה לסתור. דרישא קתני אם היא נאה מעיקרא (ד) הוי נדר בטעות אבל אם נעשת נאה ע"י קישוט כגון הך דר' ישמעאל ה"ל טלד ואין פותחין בנולד והדר קא מפיק מעשה (הוא) אפי' היכא דנעשת נאה ע"י קישוט פותחין לו: חסורי מיחסרא והכי קתני. רבי ישמעאל אומר אפי' כעורה ונעשת נאה ע"י קישוט אינו נדר ופותחין לו ומעשה נמי וכו':

מתני' פותחין בימים טובים. שאומרים לו אלו היית יודע שאסור להצטער בשבת היית נודר או אמר לאו מתירין אותו: שכל נדר שהותר מכללו הותר כולו. ילפינן לה בירושלמי מדכתיב ככל היוצא מפיו יעשה דמשמע דוקא בשכולו קיים: כיצד אמר קונם שאיני נהנה לכולכם הותר אחד מהן הותרו כולן. למר כמשנה ולמר כמעמיד כדאמ' בפ' ד' נדרי' (לעיל ס.): שאיני נהנה לזה ולזה. תוך לה התם כגון שתלאן זה בזה ומש"ה אותר הראשון הותרו כולן שכלן הן תלוין בראשון: הותר האחרון האחרון מותר וכולן אסורין. שהראשונים אינם תלוין בו: שאני נהנה לזה קרבן ולזה קרבן צריכין פתח לכל אחד. דכל חד וחד הוי נדר באפי נפשיה: גמ' מאן תנא. דמדקתני לזה קרבן ולזה קרבן צריכין פתח לכל אחד ואחד אלמא דלעולם לא הוי פרטא אלא כי מדכר קרבן לכל חד...

לומר שאין מקרעין שטר כתובה: מתני' **פותחין בימים טובים ובשבתות בראשונה היו אומרים אותן הימים מותרין ושאר כל הימים אסורין עד שבא ר"ע ולימד שהנדר שהותר *מכללו הותר כולו *כיצד אמר קונם שאיני נהנה לכולכם הותר אחד מהן הותרו כולן שאיני נהנה לזה ולזה הותר הראשון הותרו כולן הותר האחרון האחרון מותר וכולן אסורין *(הותר האמצעי הימנו ולמטה מותר הימנו ולמעלה אסור) שאני נהנה לזה קרבן ולזה קרבן צריכין פתח לכל אחד ואחד *קונם יין שאני טועם שהיין רע למעיים אמרו לו והלא המיושן יפה למעיים הותר במיושן ולא במיושן בלבד הותר אלא בכל היין *קונם בצל שאני טועם שהבצל רע ללב אמרו לו הלא הכופרי יפה ללב הותר בכופרי ולא בכופרי בלבד הותר אלא בכל הבצלים מעשה היה והתירו ר"מ בכל הבצלים:

גמ' הותר האחרון האחרון מותר וכולן אסורין מאן תנא אמר רבא *ר"ש היא דאמר עד שיאמר שבועה לכל אחד ואחד: קונם יין שאני טועם וכו': ותיפוק ליה דאין רע אמר ר' אבא ועוד יפה קתני: קונם בצל שאני טועם שהבצל וכו': ותיפוק ליה דאין רע אמר ר' אבא ועוד יפה קתני:

מתני' פותחין לאדם בכבוד עצמו ובכבוד בניו אומרים לו אילו היית יודע שלמחר אומרין עליך כך היא וסתו של פלוני מגרש את נשיו ועל בנותיך יהו אומרין בנות גרושות הן מה *ראתה אמן של אלו להתגרש ואמר אילו הייתי יודע שכן לא הייתי נודר ה"ז מותר: *קונם שאני נושא את פלונית כעורה והרי היא נאה שחורה והרי היא לבנה קצרה והרי היא ארוכה מותר בה לא מפני שהיא כעורה ונעשת נאה שחורה ונעשת לבנה קצרה ונעשת ארוכה אלא שהנדר טעות ומעשה באחד שנדר מבת אחותו הנייה והכניסוה לבית ר' ישמעאל וייפוה אמר לו ר' ישמעאל בני מזו נדרת אמר לו לאו והתירה ר' ישמעאל באותה שעה בכה ר' ישמעאל ואמר בנות ישראל נאות הן אלא שהעניות מנוולתן וכשמת ר' ישמעאל היו בנות ישראל נושאות קינה ואומרות בנות ישראל על ר' ישמעאל בכינה וכן הוא אומר בשאול °בנות ישראל (א) על שאול בכינה:

גמ' מעשה לסתור חסורי מחסרא והכי קתני ר' ישמעאל אומר אפילו כעורה ונעשת נאה שחורה ונעשת לבנה קצרה ונעשת ארוכה מעשה באחד שנדר מבת אחותו והכניסוה לבית ר' ישמעאל וייפוה וכו' תנא

KINNAH IN MEMORY OF THE MARTYRS OF CHURBAN EUROPE

by Rabbi Shlomo Halberstam, זצ"ל, Bobover Rav

זִכְרוּ נָא *Remember, please, and lament, O all of Israel,*
let your voices be heard on high.

For Germany has destroyed our people, during stormy days of the World War;
with killings, horrible and cruel, with starvation and thirst.
For all generations, do not forget,
until you will merit witnessing the [ultimate] consolation.

[Remember] their screams and their weeping as they were
tightly packed and locked into the train's [cattle] cars.
Like sheep to the slaughter they were led to be
incinerated in the crematorium ovens.
May the sound of their pleading cries be eternally remembered,
by the One Who dwells in the Heavens.
When they proclaimed, 'Shema Yisrael'
they offered up their lives to the Lord of lords.

Roshei Yeshivah and their students, and the
multitudes of Your people were there.
They enslaved them with brutal tortures,
and they slaughtered them with high-handed arrogance.
The blood of tender babes cries out to You from the earth, [saying;]
'Exact vengeance for the children and the women;
let no living soul escape alive!'

For the burning of thousands of study halls and synagogues,
and for myriad of Torah scrolls and their students,
we shall lament with raised and screaming voices.
They set God's sanctuaries aflame, they ignited them,
and our eyes witnessed this.
Let those who lit the fire suffer retribution;
may God judge the corpse-filled nations.

Cry out loud, O heaven and earth, for the thousands of cities, citadels of Torah,
for the countries of Europe and their Jewish communities,
the heirs and trustees of our traditions,
for righteous tzaddikim, elders, pious chassidim,
all those who cleaved unto a faith so pure.
From the day we were exiled from our homeland,
there was never an annihilation as awesome as this.

Be compassionate with our remnant; look down upon us, please, from heaven,
at the [death] camps of the martyrs, ten times as many as those who left Egypt.
Rebuild our holy Temple, and provide us with double consolation,
Exalt us, and bring us back to Zion and Jerusalem.

---

kinnah to bemoan the tragedy of *Churban Europa*, and it is recited in many congregations. When the Rav was asked for permission to include his *kinnah* and its translation in this edition of *kinnos*, he graciously conceded. Then he explained why he had written it: 'For years I had wanted to express my grief over my personal loss and *Klal Yisrael's* loss, in a special *kinnah*, but I hesitated. I felt that in order to compose a *kinnah* one must be on the exalted level of R' Elazar HaKalir, who wrote with *Ruach HaKodesh*, Divine inspiration. Moreover, he was a master of Kabbalistic secrets and knew the mystical incantations of the ministering angels. Still, many

קינה לזכרון הקדושים של חורבן איירופא

מאת הרב שלמה האלבערשטאם זצ"ל, האדמו"ר מבאבאב

זִכְרוּ נָא וְקוֹנֵנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, קוֹלְכֶם יִשָּׁמַע בָּרָמָה,
כִּי הִשְׁמִידָה גֶּרְמַנְיָא אֶת עַמֵּנוּ בִּימֵי זַעַם הַמִּלְחָמָה,
בְּמִיתוֹת מְשֻׁנּוֹת אַכְזָרִיּוֹת, בָּרָעָב וּבַצָּמָא,
אַל תִּשְׁכָּחוּ בְּכָל הַדּוֹרוֹת, עֲדֵי תִּזְכּוּ לִרְאוֹת בַּנֶּחָמָה.

צַעֲקָתָם וּבְכִיּוֹתֵיהֶם, צְפוּפִים וּסְגוּרִים בַּקְּרוֹנִים,
כַּצֹּאן לַטֶּבַח יוּבָלוּ, לִשְׂרֵפָה בַּכִּבְשׁוֹנִים,
קוֹל שַׁוְעָם יִזָּכֵר תָּמִיד לִפְנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים,
בְּקָרְאָם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, מָסְרוּ נַפְשָׁם לַאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים.

רָאשֵׁי יְשִׁיבוֹת וְתַלְמִידֵיהֶם, וַהֲמוֹנֵי עַמְּךָ שָׁמָּה,
הֶעֱבִידוּם בְּעִנּוּיִים קָשִׁים, וַהֲרָגוּם בְּיָד רָמָה,
דְּמֵי יְלָדִים רַכִּים צוֹעֲקִים אֵלֶיךָ מִן הָאֲדָמָה,
נְקוֹם נִקְמַת טַף וְנָשִׁים, לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה.

עַל שְׂרֵפַת אַלְפֵי מִדְרָשׁוֹת וּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת,
רִבְּבוֹת סִפְרֵי תוֹרָה וְלוֹמְדֵיהָ, נְקוֹנֵן בִּשְׂאֵיוֹת,
שִׁלְּחוּ בָאֵשׁ מִקְדָּשֵׁי אֵל, הִצִּיתוּ וְעֵינֵינוּ צוֹפִיּוֹת,
יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִיר אֶת הַבְּעֵרָה, יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת.

זַעֲקוּ שָׁמַיִם וַאֲדָמָה, עַל אַלְפֵי עֲיָרוֹת מִבְצְרֵי תוֹרָה,
אַרְצוֹת אֵירוֹפָּא וּקְהִלּוֹתֶיהָ, נוֹחֲלֵי וּמְקַיְּמֵי מְסוֹרָה,
צַדִּיקִים זְקֵנִים וַחֲסִידִים, דְּבֵקֵי אֱמוּנָה טְהוֹרָה,
מִיּוֹם גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ לֹא הָיָה כָּזֶה כְּלָיוֹן נוֹרָא.

רַחֵם עַל שְׁאֵרִיתֵנוּ, הַבֶּט נָא מִשָּׁמַיִם,
לְמַחֲנוֹת הַקְּדוֹשִׁים, פִּי עֶשֶׂר כִּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם,
קוֹמֵם בֵּית קָדְשֵׁנוּ, וְנַחֲמֵנוּ בְּכִפְלַיִם,
רוֹמְמֵנוּ, וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם.

זִכְרוּ נָא — *Remember, please.* The destruction of European Jewry by the Nazis during World War II was the most massive calamity to befall our people since the Destruction of the Second Temple. As explained in the prefatory notes to *kinnah* 25, which laments the devastation of the Crusades, Torah Jews recognize that all Jewish misfortunes have their roots in the tragic events of Tishah B'Av. Therefore we designate no new days of mourning to commemorate later events, but include them in our Tishah B'Av *kinnos* service.

The Bobover Rav, Admor HaRav Shlomo Halberstam, זצ"ל, was a scion of Sanz, one of the most illustrious Rabbinic and Chassidic dynasties. The Rav lost everything in the Holocaust — family, friends, followers, disciples and students in the thousands. The Rebbe arrived in America after the war with nothing but the clothes on his back and a burning determination to rebuild what the Nazis destroyed. With the help of Hashem the glory of the House of Bobov has been restored and one will find dozens of Bobover institutions and thousands of Bobover Chassidim in every corner of the globe.

In 1984, the Bobover Rav composed a special

© 1991 — Reprinted with permission from *ArtScroll/Mesorah Publications*, Ltd. from THE COMPLETE TISHAH B'AV SERVICE. **All rights reserved.**